

*Samtala
om pornografi
i skolan*

En handledning från RFSU

RFSU är en partipolitiskt och religiöst obunden organisation som verkar för att sprida en fördomsfri och öppen syn på samlevnads- och sexualfrågor. RFSU utgår från övertygelsen om samlevnadens och sexuallivets centrala roll för individ och samhälle. RFSU arbetar med upplysning, utbildning och opinionsbildning i Sverige och internationellt. RFSU äger ett bolag som säljer kondomer, vars vinst går till RFSU:s upplysningsarbete.

www.rfsu.se Här finns fakta, information, sexualpolitik med mera. Du hittar också alla RFSU:s lokalföreningar.

www.rfsu.se/skolsajt På skolsajten finns materiallistor och förslag på vad man kan göra i sex- och samlevnadsundervisningen. Prenumerera på Skolsajtens nyhetsbrev som innehåller notiser. Den kommer ut en gång per månad under september till maj. Anmäl dig på **www.rfsu/skolsajt**

www.rfsu.com Länk till RFSU AB som är RFSU:s bolag. Om du till exempel vill köpa kondomer och glidmedel kan du göra det på den här hemsidan.

www.sof.nu En hemsida om sexualitet och funktionshinder, som RFSU driver i samarbete med HSO, Handikapprörelsens samarbetsorgan.

Tidningen Ottar är RFSU:s tidskrift om sexualitet och samhälle. Den ingår i medlemskapet men går också att prenumerera på utan att vara medlem.

Vill du bli medlem i RFSU? Mejla medlem@rfsu.se

Innehåll

<i>Förord</i>	<i>5</i>
<i>Pornografin och sexualiteten</i>	<i>9</i>
<i>Pornografin – en del av kulturen</i>	<i>19</i>
<i>Pornografi och sexuell praktik</i>	<i>25</i>
<i>Unga kvinnor och pornografi</i>	<i>31</i>
<i>Unga män om pornografi</i>	<i>39</i>
<i>Porrdebattens för och emot</i>	<i>47</i>
<i>Den sexuella bilden och lagstiftningen</i>	<i>55</i>
<i>Att prata om porr med ungdomar</i>	<i>65</i>
<i>Vallentuna gymnasium</i>	<i>77</i>
<i>RFSU-informatörer pratar om porr</i>	<i>81</i>
<i>Några fler metoder</i>	<i>83</i>
<i>Ord i pornografin</i>	<i>90</i>
<i>Mission impossible</i>	<i>95</i>
<i>Mer att läsa</i>	<i>98</i>

Eftersom pornografin finns blir det viktigt att tala om den, precis som vi behöver tala om andra sexuella uttryck och fenomen.

Faktakunskaper är grundläggande i sexualundervisningen. Men sexualiteten är förstås mer än fakta om kroppen och de sexuella funktionerna. Sexualitet handlar om hur man ser på kropp, kön och sexualitetens uttryck. Det handlar om politik och lagstiftning, normer, värderingar och åsikter. Pornografi är ett typexempel på en fråga som griper över allt detta. Pornografi väcker dessutom känslor och debatt. Uppfattningarna går isär och olika erfarenheter och värderingar ger sig snabbt till känna.

Varför är det då viktigt att just skolan arbetar med pornografi? Ett enkelt skäl är att en del av det som unga människor kommer i kontakt med när det gäller sexualitet utgörs av pornografi. Och eftersom pornografin finns blir det viktigt att tala om den, precis som vi behöver tala om andra sexuella uttryck och fenomen. Pornografin kan på sätt och vis sägas vara en del av en sexuell vardag. Inte så att unga människor ser eller använder sig av porr varje dag men den finns där, det är alla medvetna om. Det är lätt att hitta bilder och filmer som visar människor som har sex och nästan alla ungdomar har självant sett porr. Det händer också att barn av misstag hamnar på sajter med pornografiskt material när de är ute och surfar på nätet. Pornografin är närvarande också i så måtto att den diskuteras och debatteras på kultursidor, i debattprogram på teve och i politiken. På kvällstidningarnas nyhetssidor brukar pornografin mest nämnas i samband med sexuella övergrepp, underförstått att det hänger ihop. I många amerikanska teveserier och filmer ingår numera nästan alltid scener från en strippklubb, och

pornografi, eller skildringar av sexualitet i ord och bild, har länge varit föremål för lagstiftning. Vet man dessutom att de flesta killar någon gång har sett på porr och att de uppger skolan som en viktig källa för sina kunskaper om sexualitet, är det självklart att skolan tar upp pornografi i sex- och samlevnadsundervisningen.

Professionaliteten

Många som arbetar med sexualundervisning eller sexualupplysning tycker dock att det är svårt att samtala om pornografi. Ett skäl kan vara att man kanske själv har en kluven inställning till porr. De flesta människor tycker nog att det är okej att visa sexuella handlingar, också med det direkta syftet att väcka upphetsning. Samtidigt finns det skildringar som man uppfattar som förnedrande. Också det faktum att det är verkliga människor som medverkar gör det svårare – för hur ska man veta att de verkligen gör det av fri vilja?

Vi behöver alltså tala om pornografin precis som vi talar om andra sexuella fenomen i samhället. I det avseendet är inte pornografin unik. Den är dock unik i att den utan att dölja något visar upp sexuella handlingar. Och sexuella handlingar uppfattar vi i allmänhet som någonting privat, vilket nog bidrar till att det kan kännas svårt att prata om porr. Det är då man får ta till professionaliteten. Det är inte du, privatpersonen, som talar om porr med eleverna, det är pedagogen/läraren, och det är rimligt och självklart att en lärare i sexualundervisning undervisar om pornografi. Inget konstigt med det. Tvärtom. En lärare i sexualundervisning förväntas ha kunskaper om sexualitet och fenomen knutna till den, också ett ämne som pornografi.

Och handen på hjärtat, är reproduktionsakten i biologiundervisningen så annorlunda än de handlingar vi ser i porren, egentligen? Reproduktionsakten, alltså samlaget för att vara lite mindre formell (eller det heterosexuella vaginalsamlaget för att vara precis), tvekar vi inte att prata om. Skillnaden är att porren inte handlar om befruktning, utan om sexualitet för njutnings skull. (Om aktörerna eller åskådaren verkligen njuter är en annan diskussion.) Det är nog också en orsak som gör att det är svårt att prata om pornografi. Vi är vana att prata om sexualitet som en biologisk funktion. Genom århundraden har sexualiteten placerats i äktenskapet med syftet att avla barn. Officiellt, alltså - inte vad människor verkligen har gjort. Så njutningen har hamnat vid sidan av. De flesta av oss tycker nog att det är svårare att prata om njutningen, eftersom den är så personlig. Och det är så uppenbart att pornografi är kopplat till den egna njutningen eller upphetsningen. Men man kan lösgöra sig från det privata genom kunskap. För det vore konstigt om läraren inte pratade om pornografi. Men för att kunna göra det behöver man stöd; från skolledningen, kanske fortbildning, att man arbetar tillsammans med andra vuxna på skolan plus att man behöver kunskaper och metoder.

Den här skriften är inte en metodhandbok i vanlig mening. När det gäller pornografi behöver vi framför allt samtala. Men för att det ska vara möjligt ställer det krav på att man själv har kunskap om och reflekterat över pornografi. Lärare lider ofta brist på tid och hinner inte alltid ta del av primärkällorna. Därför innehåller den här skriften artiklar om pornografi lika mycket som hur man kan arbeta, artiklar som vi hoppas är intressanta och kan utgöra en bra grund för arbetet, och som också kan användas som underlag i undervisningen om man vill. Vår ambition har varit att spegla olika aspekter av pornografin och att texterna ska komplettera varann.

Vi har skrivit kort om en del av den forskning som gjorts om ungdomar och pornografi. Pernilla Nigård och Christina Rogala har beskrivit sina intervjustudier med unga män respektive kvinnor. Gabriella Håkansson ger ett kultur- och samhällsperspektiv medan Veronica Halvarsson har beskrivit huvudteman i porrdebattens för och emot, en debatt som tidvis varit intensiv och som blossat upp då och då under de senaste decennierna. Som bakgrundskunskap har vi också en artikel av Ulf B Andersson om lagstiftningen kring pornografi. Olle Waller har i många år föreläst och hållit seminarier om pornografi och hans bidrag handlar om hur man kan samtala om temat i skolan. Vi ger förslag på ytterligare några metoder, varav ett exempel är Vallentuna gymnasium utanför Stockholm.

Också ett sista memento: Liksom med andra teman i sexualundervisningen är det lätt att förstärka stereotyper om könen. Exempelvis vet vi från statistiken (och erfarenheten) att killar tittar mer på porr än tjejer och att tjejer tar kraftigare avstånd från porr än vad killar gör. Det betyder dock inte att alla tjejer och alla killar tycker och tänker likadant. Det säger heller inte vad de kommer att tycka i framtiden. Och det finns bögar och flator, transpersoner och bisexuella som kanske har en annan ingång till de bilder av sexualiteten som visas i pornografin. Man kan också se att människors uppfattningar kan ändras över tiden. Det är viktigt att ge utrymme för olika tankar och upplevelser oberoende av kön. Det är ofta bra att utmana elevernas egna generaliseringar. Och att se upp med sina egna. ■

Pornografin och sexualiteten

Hans Olsson

Den stora oron är på vilket sätt barn och ungdomar eventuellt påverkas av pornografin, att det ska leda till en dålig och fel sorts sexualitet, ja, till och med onormal sexualitet. Det innebär att frågan om pornografi också handlar om sexualitet i sig.

Regissören Vilgot Sjöman, som blev känd över världen för sina för den tiden sexuellt frispråkiga ”Nyfiken-filmer”, sa vid ett tillfälle att vi alla är voyeur. Han menade att hela filmkonsten och filmindustrin bygger på att vi vill se på andra, betrakta dem, se in i deras liv. Det är just nyfikna vi är, och intresserade. Vi söker likheter och det som skiljer, vi vill utbrista ”just precis, så där är det!”. Eller: ”Så där har i alla fall inte jag det”, eller kanske ”åh, så kan man också tänka”. Vi identifierar oss och vi tar avstånd. Vi vill förstå och lära oss.

Om man ser människan som voyeuristisk blir önskan att se pornografi begriplig. I strikt mening betyder voyeur att man får sexuella lustkänslor av att se andra människor i mer eller mindre erotiska situationer. Om människan i samma grad är exhibitionistisk – en voyeur förutsätter ju en exhibitionist om inte voyeuren ska titta i smyg – det vill säga att man får sexuella lustkänslor av att andra ser på, när man själv är i erotiska situationer är väl mer tveksamt. Vi är nog mer intresserade av andra än vad vi är beredda att låta andra få veta saker om oss själva. Det gäller antagligen sexualitet också.

Vi kan förmoda att exhibitionisterna är färre än voyeurerna. Också i det avseendet blir pornografin begriplig, för här finns alltså människor som man får titta på – ja, ofta i smyg, faktiskt, men inte för aktörerna utan för omgivningen; få talar om sitt porrtittande. Och voyeuren gör ingen skillnad på om bilden eller filmen uppfattas som erotisk eller pornografisk. Det är sexuella handlingar oavsett – öppet eller tydligt, antytt eller förtäckt. Men likafullt sexuella handlingar. Gränsen mellan vad som är erotiskt eller pornografiskt är svår att dra. Om den nu går att dra. Ibland säger folk att porr är äckligt och erotik fint. Ofta får man nog säga att det är en fråga om smak. Att det sen finns pornografi som man ogillar, som är problematisk, som man tycker är förnedrande eller kränkande är en annan sak.

Oro för fel sexualitet

Pornografiska bilder och skildringar är inget nytt fenomen. Det som är nytt är att det är lättare än tidigare att få tag på bil-

der som visar tydliga sexuella handlingar. Som flera skribenter i den här skriften skriver väcker det känslor på olika sätt.

Framför allt väcker pornografin oro för hur den påverkar ungdomar; hur de tänker och gör sexualitet. Den oron gäller unga människors sexualitet också i en bredare, allmän mening, en oro som inte heller den är ny. I den första lärarhandledningen för sex- och samlevnadsundervisningen från 1956 kan man till exempel läsa att man bör påpeka för eleverna ”de risker, som är förbundna med *dans i förening med spritförtäring*”, det vill säga att man ska inleda sexuella relationer under alkoholens inverkan. En rimlig varning – om man tycker att sex är något som bör undvikas. Men det är också dansen som är problematisk, även om, som det står i handledningen ”för ungdom i allmänhet är dansen ett spontant uttryck för sund livsglädje”. Men alltför glad och yster bör den uppenbarligen inte bli. Och man har svårt att låta bli att undra vad en eventuell osund livsglädje skulle bestå av. Olika företeelser kan alltså leda till fördärvelse, som man kunde kalla det förr. Det är enkelt att hitta exempel då samhället eller vuxenvärlden har varit orolig för det uppväxande släktet. Ibland är det tydligt kopplat till sexualitet, ibland mindre tydligt och lite räddhåget, som om man inte riktigt vet vilket ben man ska stå på, som i exemplet med dansen ovan.

Den stora diskussionen och oron är på vilket sätt barn och ungdomar eventuellt påverkas av pornografin, att pornografititande ska leda till en dålig och fel sorts sexualitet, ja, till och med onormal sexualitet. Om det är det oron handlar om, vilket förefaller rimligt, innebär det att frågan om pornografi faktiskt också handlar om sexualitet i sig: För vad är det för sorts dålig eller onormal sexualitet som man är rädd för att unga människor ska lära sig av pornografin? Är det särskilda handlingar? Ett särskilt sätt att se på sexualitet? Och menar vi verkligen unga människor generellt? Eller gäller oron främst killarna? I debat-

ten om pornografi finns ett sådant fokus: Att killar ska se på porr och inspireras negativt av den. Fast det är snarare så att oron har olika innebörd för tjejer och killar, en skillnad som är intressant.

Oron för tjejerna är kopplad till att de ska få en skev kroppsuppfattning eller dåligt självförtroende på grund av att de jämför sig med kvinnorna i pornografin, och att de ska känna sig tvingade att utföra de handlingar som visas i porren. Men inte över att deras *sexualitet* är i fara. Den oron finns för killarna. Att de ska vilja göra och i förlängningen tvinga tjejerna till att göra det som visas. Att de så att säga ska få idéer, som de inte kan styra. Man tror att killarnas inneboende sexualitet ska ta skada och förvrängas. I detta resonemang finns en traditionell föreställning om könen med den passiva kvinnan som *utsätts* för (mannens) sexualitet och den aktiva mannen som *utövar* sin sexualitet. Men också föreställningen om att mannen har en sexualitet som han inte kan styra över – den är driftsmässig och han kan inte rå för det han gör. Alltså måste någon annan kontrollera den – och vem skulle det vara om inte kvinnan?

Ett ord som man inte så sällan hör när ungdomars sexualitet och eventuellt förändrade sexuella praktik diskuteras är att ungdomar numera har ”avancerad” sex, som också, kan man ibland läsa, går ner i åldrarna. Orsaken påstås vara pornografin. Vad som menas med avancerad sex står inte alltid klart. Däremot står det avancerade alltid i relation – eller kontrast – till det heterosexuella vaginalsamlaget. Ibland är det oralgenital sex som avses. Om man skulle tänka i teknisk svårighetsgrad ter det sig en smula märkligt att man uppfattar oralsex som mer avancerat än vaginalsamlag. Ibland kan det avancerade handla om hur ofta, var eller med vem – till exempel att man har sex med en KK (knullkompis). Vilket redan Kristina Ahlmark-Michanek skrev

om i sin bok Jungfrutro och dubbelmoral från 1962, där hon gick till storms mot den i hennes tycke förlegade sexualundervisningen som avsexualiserade flickorna. Hon använde då uttrycket ”sex för vänskaps skull”.

Ofta har man dock menat analsamlag när man använt uttrycket avancerad sex. Lite rättframt skulle man alltså kunna sammanfatta oron med den konkreta frågan om porr leder till analsamlag. Det är nog faktiskt grundfrågan. Eller snarare symbolfrågan för oron. För än så länge är inte analsamlag en fullt acceptabel sexuell handling. Många menar att det är något som man inte borde ha, att det är en onaturlig handling, och man är rädd för att porren ska inspirera (unga) människor att pröva det – och här finns en oro om att det i så fall ska ske ofrivilligt eller efter övertalning, och handen på hjärtat, att det är tjejerna, inte killarna, som ska göra det mot sin vilja. Men det handlar som sagt inte om analsamlag specifikt, utan just i vilken grad pornografin påverkar vår sexuella praktik och vad vi tycker om resultatet av denna eventuella påverkan. Men också vilka handlingar vi över huvud taget anser vara acceptabla och som anses höra till den rätta sortens sexualitet.

Det är intressant att analsamlag har kommit att bli en oro för den heterosexuella samvaron. Acceptansen för analsamlag killar eller män emellan verkar vara större; åtminstone har man aldrig hört någon varna homosexuella killar för riskerna med analsamlag – förutom hiv, förstås, och att man därför bör använda kondom. Kanske avspeglar det en heterosexuell penetrationsfixering: Om nu killar är tillsammans, så finns det ingen annan sexuell handling än analsamlaget som kan likna det heterosexuella vaginalsamlaget, så då får man väl acceptera det även om det inte är en riktigt fin sexualitet och inte något vanliga heterosexuella behöver ägna sig åt. Och då är vi tillbaka i en diskussion om synen på sexualitet och sexuell praktik och vad som är den ”rätta” sexualiteten.

En intressant aspekt i diskussion om analsamlag, som tidvis har förts, är att den har varit inriktad på handlingen i sig, i stället för vad som sker i samtyckte och ömsesidighet.

Analsamlag har troligen blivit vanligare. Det tyder studier på. Bland åtminstone yngre tonåringar är det fortfarande kopplat till något som homosexuella män har ibland, men generellt kan man säga att den föreställningen inte längre är lika stark. Men om det beror på porren är omöjligt att säga. Det kan just bero på den ökade öppenheten inför homosexualitet, som också synliggjort denna sexuella handling, även om analsamlag antagligen inte är den vanligaste sexuella praktiken bland homosexuella män heller. Ytterligare en förklaring kan vara att sexuella handlingar alltmer är kopplade till njutning och att handlingar i sig inte definierar en själv så mycket som tidigare. Då blir analsamlaget en del av en sexuell repertoar, en del i strävan efter njutning. Det är någonting man är nyfiken på och vill göra eller prova. För det mesta tycks det ske när man skaffat sig en del sexuell erfarenhet och det verkar också som om det är något man först provar med en fast partner som man känner sig trygg med. Också bland homosexuella killar och män verkar analsamlag vara något man provar efter det att man skaffat sig en del sexuell erfarenhet.

Oron över att man ska lära sig saker från porren får ofta en direktkoppling: Det man lär sig från porren är fel. Vad framför allt killar – men också tjejer – säger att de lär sig är till exempel hur en naken kvinnokropp ser ut, var slidan sitter och olika ställningar. Man kan möjligen säga att de med hjälp av pornografin fyller ut en del av luckorna i skolans sex- och samlevnadsundervisning, för just det är inte sexualundervisningens starka sida. Men ungdomar menar också att det finns risk för att man får fel uppfattningar om hur själva den sexuella akten går eller bör gå till – då enligt vissa normer, förstås - eller om kondom användning, det vill säga att man inte alltid använder

kondom i porrfilmerna. Både killar och tjejer säger detta, men tjejerna gör det med större ambivalens och avståndstagande inför det de ser. En vanlig fråga hos vuxna är om porren, som de flesta uppfattar som ojämlik, påverkar ungdomars möjligheter att ha jämlika sexuella relationer. Det intressanta med den frågan, och oron, är att den bygger på en föreställning om att den sexuella relationen mellan könen tidigare var jämlik och riskerar att upphöra att vara det om man ser (för mycket) porr. Kanske är det som Maria Bergström skriver i rapporten ”Koll på porr” från Medierådet: ”Porren förmedlar de normer och ideal som vi har i samhället i stort om än med tydligare schabloner” och menar vidare att sexscenerna i porrfilmer och vanliga spelfilmer följer samma mönster och normer – mannen har initiativet och kvinnan är objektet för hans lust – men att spelfilmerna inte ifrågasätts på samma sätt som porren. Och sexualupplysaren Olle Waller som arbetar på Lafa inom Stockholms läns landsting sa i ett samtal om pornografi: ”Den mest uppenbara påverkan porrfilmerna har på den sexuella praktiken är nog mest att man knullar i fler håll. Annars är det nog inte så stor skillnad.”

Ibland kan man få höra att porren är pojkars enda informationskälla om sex. Det får man nog kalla en överdrift som snuddar till en demonisering av pojkars sexualitet. Om det någon gång varit så var det snarare på 1950- och -60-talet. Nu finns det som aldrig förr andra källor att tillgå; i bästa fall en bra sex- och samlevnadsundervisning i skolan, frågespalter i tidningar, hemsidor och frågelådor på nätet, ungdomsmottagningar, killar pratar mer sinsemellan om relationer och sexualitet. Skillnaden, återigen, är att pornografin är så lätt att hitta i dag. Det gör att en del unga, särskilt killar, har sett rätt mycket porr när de är i 14-15-årsåldern. Både mängden och tillgängligheten skiljer sig åt jämfört med förr.

I samtal med barn och ungdomar kan man märka att porren har en annan betydelse för dem som inte har erfarenhet av samlag eller sexuell samvaro med någon annan, än för dem som har varit tillsammans sexuellt med någon annan. De yngre killarna är mindre kritiska, mer nyfikna och har färre egna erfarenheter att jämföra med. De kan vara förvånade, fascinerade eller frågande inför det de ser. Tjejer har över lag sett mindre porr och söker inte heller efter det på samma sätt som killar, och bland tjejer finns ibland en oro för vad killarna egentligen tycker och om de tror att det är på samma sätt i ”verkligheten” som i porren. Äldre killar och tjejer kan oroa sig för vad de yngre, som inte har (så många) egna sexuella erfarenheter, eller ens av relationer, ska ta för intryck av porren. Genomgående i de studier som gjorts är att ungdomar tror att andra påverkas mer av porren än vad de själva gör. Man uppfattar alltså att man själv har hyfsad koll på läget.

Inget förbud – men begränsning

Det är få ungdomar som vill förbjuda porren, eftersom de flesta menar att det finns positiva sidor av den. De säger också att det är bra, som de uppfattar det, att det är större öppenhet kring sexualitet i dag än förr, och porren är en del av den öppenheten. Å andra sidan är det många av dem som vill att porren ska begränsas. De vill kunna välja när de ska ta del av pornografiska bilder och filmer. De ogillar spam som poppar upp på skärmen, eller att behöva se porrfilmsomslag när de går in i en video/dvd-butik, därför att porrfilmerna står på en hylla som man måste gå förbi för att komma till de filmer man söker. De vill ha kontroll, framför allt det som gäller det mer ”offentliga rummet”, som butiker och i teve, alltså inte bara den direkta porren utan det som de uppfattar som sexuellt i andra sammanhang. Framför allt yngre, före pubertet, kan säga att de har blivit illa berörda av att ha sett bilder de inte ville se.

Sex på internet

Med internet möter vi nya problem som vi behöver ta hand om. Man spelar på nätet i stället för på spelhallen – skillnaden är att det är lättare för unga att ta sig ut på nätet än in på spelklubben. En del fastnar i det, spelar bort pengar och relationer. På samma sätt är det med pornografin för ett fåtal. Lättillgängligheten gör att unga möter saker de annars kanske skulle få vänta på några år till. Det är större risk att vuxna som vill ha kontakt med unga gör det över nätet än utanför skolgården. Möjligheterna med nätet är många och riskerna finns, men ska inte överdrivas. Däremot ställer det nya krav på hur vi ska möta de problem som finns. Att sätta in filter mot ord som sex och fitta och kuk är ingen bra väg. Det skulle innebära att man inte heller kom in på seriösa sidor om sexualitet (som RFSU:s hemsida) eller för den delen gör det omöjligt för unga homosexuella killar eller tjejer att söka kunskap om homosexualitet.

Internet har skapat fantastiska möjligheter. Bland annat har Daniel Foxhage skrivit om det i den redan nämnda ”Koll på porr” från Medierådet. Ungdomar chattar på olika så kallade communities, de spelar med varandra, skaffar kontakter med människor över hela världen. Korvkiosken har ersatts av ett världsomspännande torg, en mötesplats där man kan vara anonym, anta en annan identitet eller gå ut mitt på torget som den man är. För bi- och homosexuella och transpersoner är det svårt att överskatta betydelsen av internet, i synnerhet för dem som bor på mindre orter. Om den unga bögen, flatan, transkillen/tjejen förr fick räkna dagar, veckor, år för att få möjlighet att komma i kontakt med andra, kan de nu tack vare internet få stöd och kontakter tidigt i livet.

Det finns förstås olika sorters communities och chattsidor. Många är sakinriktade, alltså att medlemmarna är intresserade av samma sak, till exempel en idol, vulkaner eller manga. En del är samtalsrum där man knyter kontakter – för stunden

eller som leder till vänskaps- eller kärleksrelationer. Det finns också sajter som är mer direkt inriktade på raggning och sex. De vänder sig för det mesta inte till ungdomar specifikt. Men självklart kan det raggas och knyts sexuella kontakter på vilken chattsida som helst.

En sak som vi inte går närmare in på i den här skriften, men som är på plats att nämna och som man behöver arbeta med, är de bilder som människor själva gör med hjälp av digitalkameror, mobiltelefoner och webbcam. Här är det bra att skilja på det som är direkt pornografi, i bemärkelsen helnaket och sexuella handlingar, och sexualiserade bilder, som anspelar på sexualitet, såsom posar eller att vara utmanande.

Många ungdomar är som sagt inne på olika communities där de snackar med andra ungdomar, söker kompisar eller någon att bli tillsammans med. Ett par kända sådana är snyggast.se och Lunarstorm. Det här är frivilliga sajter och de är populära. Medieforskaren Anja Hirdman har undersökt sådana ungdoms-sajter, bland annat i ett nordiskt forskningsprojekt om unga, kön och pornografi (se ”Pornografi och sexuell praktik”).

På dessa sajter förekommer det att ungdomar lägger ut bilder på sig själva eller på kompisar på nätet, som kan vara sexualiserade utan att vara pornografiska. Det finns också sajter som är inriktade på sex, där man kan lägga ut bilder och filmer på sig själv när man klär av sig, smeker sig själv, onanerar eller har sex. Där kan också klipp från porrfilmer läggas ut. För att ta del av sådana sajter måste man egentligen vara 18 år, men det hindrar ju inte att yngre personer än så lägger ut bilder och filmer på sig själva i sexuella situationer; dock tycks det vara få tonåringar som gör det. De som driver sajter brukar vara snabba på att plocka bort sådant som de riskerar att åtalas för. Om unga gör det är de oftast i övre tonåren, alltså unga vuxna som då faktiskt är myndiga.

Ungdomar skickar också bilder till varandra via mobilen. Det kan vara bilder på sig själv, på kompisar men också nedladdade bilder av olika slag. Man kan diskutera hur de ser på det, vad som är okej att göra (både på nätet och med mobilen). Är det okej att skicka en porrbild till en kompis utan att ha frågat om kompisens vill ha sådana bilder? En bild på sig själv halvnaken? En kompis som är avklädd? Pojk- eller flickvännen i duschen utan att han eller hon känner till att man skickar bilden? Eller visa den typen av bilder, som man har lagrat i mobilen, på partnern för sina kompisar? Vi ger några sådana metodförslag längre fram i boken.

Värre är det när man gör det mot någons vilja eller i syfte att förödmjuka eller trakassera någon annan. Ibland sker det nog i oförstånd, som de inte förstår allvaret med och vilka konsekvenser det kan få. Andra gånger är det en del av mobbning. På det sättet påminner nätet om skolgården eller en arbetsplats. Där människor möts förekommer också kränkningar. Det sker också att de genom att lägga ut mer eller mindre nakna bilder på nätet eller via sms ger igen eller hämnas av olika skäl, till exempel för att ens partner har gjort slut eller att nån varit taskig.

Det är absolut på sin plats att diskutera sådant med eleverna, inte minst i arbetet mot mobbning och sexuella trakasserier, som varje skola bör ha en handlingsplan för. I den här skriften riktar vi dock i första hand in oss på själva porrtittandet, inte den egna produktionen. När det gäller internet har Medierådet (eller "Rådet mot skadliga våldsskildringar" som det egentligen heter och lyder under Kulturdepartementet) gett ut ett läromedel med lärarhandledning som heter "Livstid. Det går inte att ta bort något som redan spridits ut på nätet", se Mer att läsa i slutet av denna skrift.

Dans i stället för samlag

Skildringar av kropp och sexualitet har alltid skett och alltid debatterats. När Michelangelo efter många års slit hade fullbor-

dat sitt mästerverk i Sixtinska kapellet åt påven, målades alla nakna kön, det vill säga männens penisar, över och sveptes in i små virvlande tygstycken, eftersom det inte ansågs lämpligt att de avbildade människorna var nakna. I Bollywood-filmerna blommar skådespelarna ut i sång och dans när kyssen och det tänkta samlaget ska äga rum (vilket får en att osökt tänka på den nämnda lärarhandledningen från 1956 och dess varningar för dans). På senare tid har dock dansen och sången börjat ge vika för riktiga kyssar. Under 1940- och 1950-talens Hollywood-filmer fick cigaretten, särskilt med ett långt munstycke, signalera att nu var det nåt osedligt på gång. Det var ju inte så svårt att begripa när man såg skådespelerskans beslöjade blick och lustfyllda mun när hon, för det var kvinnorna som rökte förföriskt, drog i sig röken. Vilgot Sjöman var inte heller först med att skildra sexualitet på film. Före Sjöman kom exempelvis Ingmar Bergman och redan 1951 regisserade Arne Mattson filmen Hon dansade en sommar, som gjorde succé världen över och som i flera länder faktiskt påverkade hur censuren skulle tillämpas. För det censuren handlade om var inte bara i fall nakna kroppar visades, utan vilken sorts sexualitet som visades och konsekvenserna av den. Homosexualitet och utomäktenskaplig sexualitet var enligt censuren mot anständighet och goda seder och borde sålunda inte visas.

På senare år har filmer som Idioterna och Shortbus diskuterats. Gränserna löses upp; det är spelfilm, det är skådespelare men de har sex med varann på riktigt – och ändå är det på låtsas, ändå är det inte porr i vanlig mening. Men kanske pornografiskt? Gränserna är flytande, liksom på sajter som YouTube där människor träffas och utbyter erfarenheter, filmer och bilder. Torget, krogen och marknadsplatsen där en stor del av livet utspelade sig förr – utom på glesbebodda platser, det är urbana företeelser – har återkommit med nätet. Man gör allt det som skulle kunna ske på torget eller krogen och som efterspel: man snackar, samta-

lar, visar upp sig, flirtar, tar kontakt, raggar, bjuder in, söker tillfälliga partner, förhållanden, har sex med en, flera, eller många.

Kanske kan vi med hjälp av voyeuren i oss också förklara varför amatörfilmer och sajter där människor kan lägga upp bilder och filmer på sig själva i sexuella situationer blivit så populära (det finns ett syskon till YouTube som heter XTube. X:et står för "x-rated", alltså att där finns sexuellt explicita bilder och filmer). Då vet man att det verkligen är på riktigt och dessutom – får man anta - frivilligt. Det skulle de facto kunna vara grannen. Mannen eller kvinnan som filmat sig själv med webbkamera framför datorn vid skrivbordet medan han eller hon klär av sig, kanske smeker sig själv eller onanerar är ju bevisligen granne med nån. Man kanske till och med ser detaljer från ett vanligt hem i bakgrunden. En tröja som hänger över en stol. Sängen, en byrå. Tvättkorgen.

Den här typen av pornografi har vuxit kraftigt på internet. Ibland brukar man säga att pornografin kommer att bli pornografins egen död. Det vill säga att det kanske inte kommer att gå att tjäna särskilt mycket pengar på porren i framtiden – för varför ska man betala för det man kan få gratis? Och det som många tycker är problematiskt med pornografin handlar om makt och pengar. Någon tjänar pengar på pornografin. Och det finns alltid inslag av makt när den ena parten kan förmodas tjäna mer, eller har möjlighet att göra det, än den andra, i det här fallet porrproducenten och aktören. Själva penninghanteringen gör det suspekt. Och är det då först, när sexualiteten blir kommersiell, som den blir "riktig" porr? Är det pengarna som avgör?

Gränserna mellan det privata och offentliga suddas ut. Vad

som är acceptabelt att visa upp eller att tala om skiftar över tid och rum. En kyss i offentlighet uppfattas fortfarande som anstötligt i vissa samhällen. Vilka kroppsdelar som får synas skiftar. Homosexualitet kan man på de flesta håll i världen inte tala bejakande om i skolans undervisning. Vilka delar av sexualiteten anser vi får visas upp? Var? I vilka sammanhang? Att sexualiteten gestaltas annorlunda från tid till tid är självklart. Det som äldre generationer uppfattar som privat eller gränslöst kanske uppfattas på ett annat sätt av yngre. Ett exempel kan vara vad man anser om att lägga ut mer eller mindre nakna eller sexuella bilder på sig själv eller tillsammans på nätet. Bra eller dåligt? Vem har svaret?

Att det inte finns något enkelt svar betyder ju inte att man ska låta bli att diskutera och reflektera över vad förändrade attityder, normer och praktiker skulle kunna innebära eller hur de uppfattas och upplevs. Tvärtom. I föränderligheten behöver man få pröva sina tankar och upplevelser. Även om vi i den här skriften framför allt riktar in oss på att tala om pornografi, finns det en glidande skala såsom det som sker på nätet – utan att man för den skull behöver tala slentrianmässigt om en "pornofering" eller "sexualisering" av samhället (inte heller det är en ny debatt, den har förekommit i olika skepnader, bland annat förekom åsikter om att sexualundervisningen bidrog till en sexuell normlöshet när den debatterades under 1940-, 50- och 60-talet). För när övergår skildringar av sexualitet till att bli pornografiska? I en sådan mening finns också underförstått att "sexualiteten" är fin och "pornografin" ful – men vad är det som säger att det är så? Som

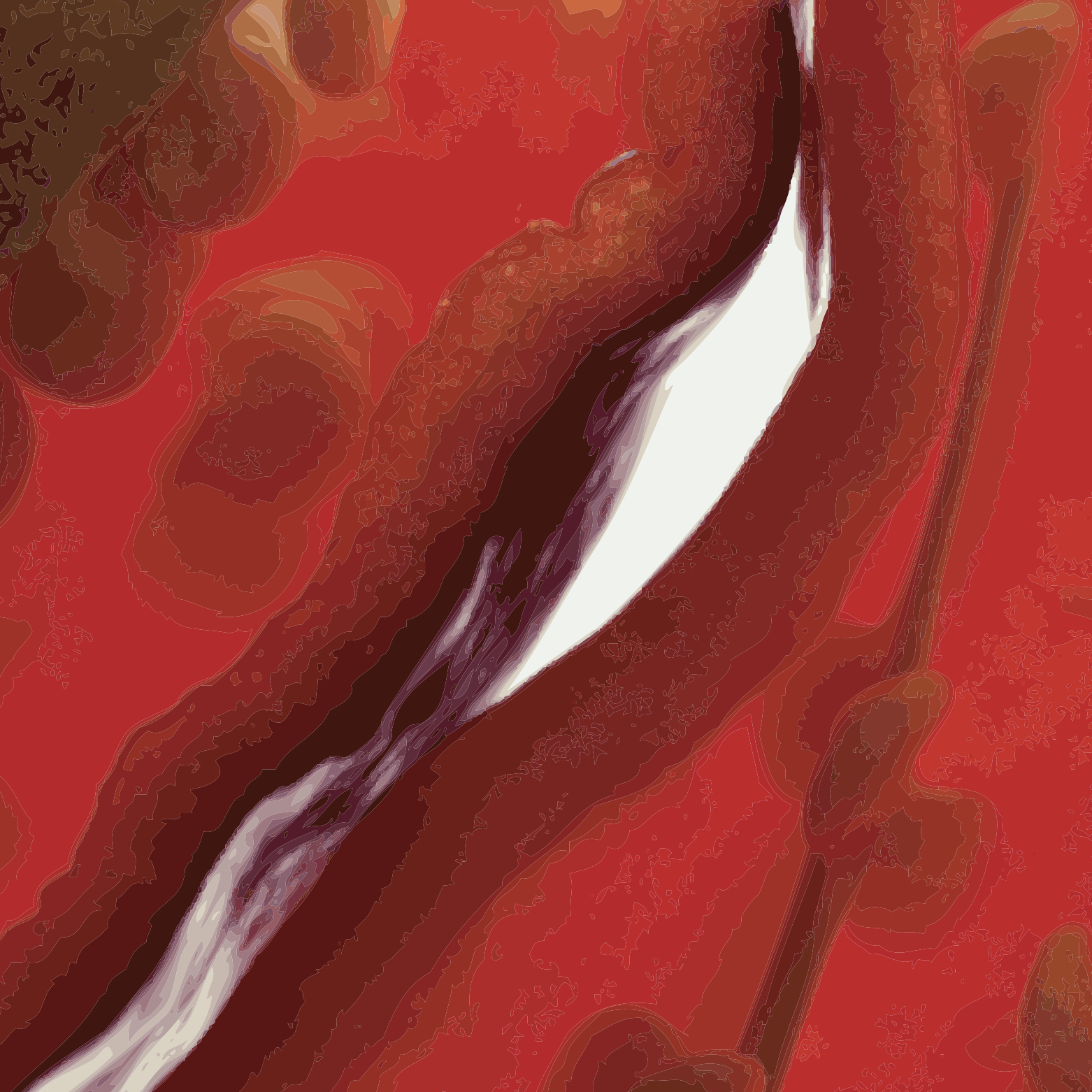
Det är ju bara att slå på datorn, så kan man titta på eller chatta med andra. Och bli bekräftad av att andra chattar eller tittar på en. Kommer det att påverka hur vi ser på relationer, på vad trohet och otrohet är?

nämnts tidigare uppfattas ofta att erotik är kopplat till kärlek eller känslor medan porr är kopplat till sexualitet. Vänder man på det blir alltså sexualitet utan kärlek eller känslor pornografisk. Tja, kanske det, och då får vi nog göra en omtolkning av begreppet pornografi i takt med att allt fler anser att det är okej att ha sex för att man har lust. Då är det nog många av oss som är ”pornografer”, eller i varje fall har varit någon gång.

Vi vet alltså väldigt lite om pornografins påverkan. Att porren, som en del av sexualitetens uttryck, kan ha betydelse för hur vi gestaltar även den privata sexualiteten, verkar inte otroligt – men att därifrån dra slutsatser hur människor uppfattar det går inte. Inte än.

Kommer tillgången och avdramatiseringen av att se på porr att påverka inställningen till sexualitet och sexuell praktik? Speglar det en ökad öppenhet inför sexualiteten? Kanske handlar oron mindre om vad som händer med den sexuella praktiken än om sexualitetens plats i relationer och i förhållande till att andra människors sexualitet faktiskt har blivit tillgänglig för och i den eller de relationer man har? Det är ju bara att slå på datorn, så kan man titta på eller chatta med andra. Och bli bekräftad av att andra chattar eller tittar på en. Kommer det att påverka hur vi ser på relationer, på vad trohet och otrohet är? Kan det vara otrohet om man sexchattar med någon på nätet? Var går den gränsen i så fall?

Man kan föra en diskussion utan att moralisera eller ge färdiga svar. Gränser och integritet är också individuella. Och det är kanske där diskussionen bör börja: Att man inte kränker andras gränser. ■

Pornografin – en del av kulturen

Gabriella Håkansson

För att diskutera porr på ett konstruktivt sätt är det helt nödvändigt att se att porren inte är något som enbart rör individer. Den är oerhört populär i vårt samhälle och den berättar något om vår kultur.

Som kulturellt fenomen har pornografin sett olika ut under olika historiska skeden, men på det stora hela kan man säga att porren varit en exklusivt manlig företeelse som under tvåhundra års tid fört ett hemligt liv bakom lyckta dörrar. Porren har existerat mitt ibland oss, men väl skyddad från insyn. Den har sålts i affärer med svarta fönster, skickats i bruna kuvert utan avsändare och gömts undan i garderober eller låsta skåp. Porren har producerats av män och för män, och trots att den växt och frodats mitt ibland oss är det få kvinnor som regelbundet konsumerat porr, besökt en porraffär eller varit på en porrbiograf.

Med de senaste decenniernas tekniska utveckling har situationen förändrats radikalt. För första gången i historien har porren kommit att bli tillgänglig för en större mängd människor, först via video och kabel-tv, och nu även genom internet. Från att ha varit förbehållen endast en exklusiv del av mänskligheten – vuxna män - har den under endast ett decennium plötsligt kommit att beröra alla och envar. Det här har väckt starka kän-

lor. Hur ska man egentligen ställa sig till porren? Hur ska vi förstå dess innehåll? Är det kvinnoförnedrande som vissa säger, eller rent av sexuellt frigörande som andra påstår? Det finns inget enkelt svar på den frågan, men det finns däremot en tendens att glömma bort att pornografin är ett utbrett kulturellt fenomen som kan sättas in i ett historiskt sammanhang. Att betrakta porren som ett enskilt fenomen nyttjat av enskilda individer är ett stort misstag. Pornografin är komplex, mångbottnad, och en integrerad del av vår politiska historia. Ju mer vi vet om pornografins historia, desto lättare är det att tänka kring den i dag.

Här är inte den rätta platsen för en uttömmande historisk exposé, däremot är det ett utmärkt tillfälle att göra ett nedslag i den händelse som kom att bli den moderna pornografins födelse – nämligen utgrävningen av de två romerska städerna Pompeji och Herculaneum. Båda städerna utplånades när vulkanen Vesuvius fick sitt berömda utbrott 79 e Kr och man började gräva ut dem på slutet av 1700-talet. Nästan omedelbart när utgrävningarna

av de välbevarade städerna börjar så hittar man generade anteckningar i fältjournalerna om att man funnit "obscena föremål". Det rör sig om lampor, väggmålningar och olika föremål som avbildar sexuella akter. Till en början antog man att städerna man höll på att gräva ut var något slags skabrösa bordellbyar, men snart insåg man att så inte var fallet. Den sexuella kulturen såg helt enkelt annorlunda ut i Pompeji på hundratalet än den såg ut i Europa på 1700-talet. Sexbilder satt uppsatta lite varstans i Pompeji; på krogskyltar, i gathörn och i hemmen. Upptäckten kom som något av en chock för tidens lärda som betraktade antiken som ett moraliskt, konstnärligt och intellektuellt föredöme. Kunskapen om att romarnas och grekernas privatliv uppenbarligen var en offentlig angelägenhet i Pompeji var så chockerande att man beslöt att hålla föremålen hemliga.

På det nyupprättade Herculaneum-museet hade man till en början visat alla utgrävda föremål utan åtskillnad, men mot slutet av 1700-talet beslutade man sig för att flytta alla föremål av sexuell karaktär till ett hemligt rum som bara kunde besökas av personer med särskilt tillstånd, det vill säga "vuxna personer med oantastlig moral". Enligt en samtida guidebok omfattade samlingen 202 "avskryvda monument över mänsklig liderlighet". Fram emot mitten av 1800-talet hade ryktet om detta hemliga rum spridit sig över hela Europa och döptes då om till den "Pornografiska samlingen". Det var på den tiden vanligt att man använde latin när man i böcker eller akademiska sammanhang ville beskriva något som hade med sex att göra, och ordet pornografi – hämtat från grekiskans *porne* (sköka) och *graphein* (skriva) – var alltså menat att dölja vad som egentligen fanns i det hemliga rummet. Det var efter detta som termen pornografi ledade sig in i det engelska språket. I 1864 års upplaga av Webster's Dictionary kan man läsa att pornografi är "liderlig målning vars syfte är att försköna väggarna i ett rum helgat åt bacchanaliska

orgier, som det finns exempel på i Pompeji". Som bekant letade sig ordet ut i det vanliga språket och kom snart att betyda alla former av sexuella framställningar, såväl i text som i bild.

Idén med att dela upp världen i det som har med sex att göra och det som inte har med sex att göra uppstod visserligen inte på 1700-talet. Under renässansen och upplysningen användes sexuella bilder och texter ofta till att häckla kyrkan och aristokratin. Man skrev böcker om liderliga präster och dekadenta adelsmän som sodomiserade allt som kom i deras väg, och mellan de pornografiska kapitlen passade man på att stoppa in uppiggande texter av Voltaire och andra upplysningsfilosofer. Den förbjudna pornografin smugglades bland annat in från utländska tryckerier inbundna i Bibel-pärmar och blev en enormt uppskattad folklig genre. Forskaren Robert Darnton menar att det var pornografin som så småningom möjliggjorde franska revolutionen och även om det är en djärv teori så är det tydligt att porren spelade en viktig roll för att sprida revolutionens idéstoff.

Men utgrävningen av Pompeji var ändå en brytpunkt. Det var då man gjorde pornografin till ett eget ämne – en avskild kategori som kunde klassificeras, studeras och skiljas ut från andra ämnen. Efter att man skapat det hemliga rummet i Herculaneum-museet (numera det som är Neapels nationalmuseum, Museo Nazionale di Capodimonte) så började man låsa in sexuell material även på annat håll. Föremål från olika historiska skeden togs bort ur de europeiska museernas utställningar och stoppades in i särskilda hemliga samlingar dit allmänheten inte hade tillgång. På samma sätt gjorde man med böcker, som hamnade i det så kallade giftskåpet eller i särskilda slutna avdelningar som Collection de l'Enfer på Bibliothèque Nationale i Paris eller The Private Case på British Library. Också på Kungliga Biblioteket i Stockholm finns en särskild avdelning för pornografi och osedlig litteratur.

Skapandet av kategorin pornografi ledde också till framväxten av en helt ny typ av samlare, nämligen pornografen. Den typiske pornografen var en välbärgad man från samhällets övre skikt som närde ett brinnande intresse för andra kulturer. Han samlade på allt som öppet avbildade sex: grekiska vaser, indiska tempelreliefer, insignier från 1700-talets hemliga ordenssällskap, franska kort, japanska träsnitt. Den växande skaran av manliga pornografer på 1800-talet sökte sig till varandra. Det de sysslade med var uppenbarligen inte helt rumsrent, men å andra sidan heller inte förbjudet – de var ju alla vuxna män med oklanderlig moral som ansåg sig fullt kapabla att handskas med ämnet på ett distanserat och bildat vis. De brevväxlade och bytte föremål med varandra och en hel kultur växte fram runt den obscena pornografin. Men samtidigt växte också nya tekniker fram. Med kameran och den förbättrade trycktekniken blev det möjligt att reproducera obsceniteter en masse, liksom att handla med dem för en relativt billig penning. 1865 antog man därför den berömda obscenitetsförordningen i England, som befäste att gentlemän från samhällets högre skikt visserligen kunde ägna sig åt pornografi om de så önskade, men att det måste finnas något som kontrollerar spridningen av pornografiska verk bland samhällets mer känsliga befolkningsskikt, det vill säga arbetarklassen.

Särskilt gällde denna omtanke kvinnor, vars sexualitet under den viktorianska eran utsattes för en allt hårdare kontroll. Att exempelvis rida, cykla eller åka i en skumpande vagn ansågs opassande eftersom det kunde uppväcka osunda känslor i de nedre regionerna. Sex på bild eller i text blev ett givet tabu, och produktion och distribution kom för en lång tid framöver att hanteras av mer eller mindre illegala företag. Kanske är det egentligen inte förrän de senaste två decennierna som porrbranschen blivit något så när rumsren, och även om det fortfarande förekommer en hel del oegentligheter och skumraskaffärer – vilket bland annat

journalisten Mattias Andersson redogör för i sin bok ”Porr: en bästsäljande historia” – så har det ökande intresset för porr ändå medfört en viss sanering inom branschen.

Kanske kan man betrakta pornografins historia som en historia om att komma ut ur den hemliga herrgarderoben? Processen har varit lång och mödosam och ropen på censur och förbud har skallat ett otal gånger, men nu är den alltså här. Porren är tillgänglig för alla så gott som överallt. Från produktionsledet hör man ofta sexarbetare och porraktiser som talar om att villkoren i branschen blivit bättre i dag när allt sker i öppen dager och bolagen är legala. Men från annat håll, inte sällan från det radikalfeministiska, hör man indignerade röster som menar att porren är kvinnoförnedrande och borde regleras.

I dag finns en mängd akademiska studier, analyser och böcker som hjälper oss att vidga frågeställningarna kring porren. Den amerikanska filmprofessorn Laura Kipnis ser till exempel porren som ett populärkulturellt uttryck som påminner om den politiska teatern, som ständigt söker upp och överträder samhällets sociala tabun och konfronterar publiken med just det innehåll som annars utestängs från den kulturella huvudfåran. Här syns tydliga paralleller med den politiskt häckande pornografin från 1700-talet, som ju också slog mot det som var mest tabu – sodomi, präster som bryter sitt kyskhetslöfte, sex mellan klasserna. Liknande tabubrott syns i dag i filmer som riktar sig till dem som gillar feta kvinnor, transvestiter, s/m och sex mellan olika etniska grupper. Kipnis menar att porren visar oss saker som överskrider det vi uppfattar som normalt eller sunt, och knyter de plastik-opererade kvinnorna med jättebröst och kraftig make-up i dagens mainstreamporr till den burleska, karnevaliska och folkliga traditionen. Hon frågar vad det är som är så hotande med en man i kjol, och konstaterar att porren går stick i stäv

med de förhärskande estetiska normerna för hur sexuella böjelser, kroppar och begär ska se ut. Pornografins råmaterial är det som är svartlistat i resten av kulturen. Kanske har hon rätt, men man kan också vända på Laura Kipnis resonemang och fråga sig vad porren inte visar. Varför får vi till exempel aldrig se några manhaftiga kvinnor eller feminina män i mainstreamporren? Varför är det bara kvinnor som penetreras och nästan aldrig män? Varför fokuserar man på den manliga utlösningen medan kvinnans klitoris sällan ägnas någon större uppmärksamhet? Varför är pornografin så fixerad vid den vaginala penetrationen när åtskilliga rapporter och undersökningar har visat att så många som upp till 70% av alla kvinnor inte tycker att renodlade vaginala samlag är tillräckliga för att de ska uppnå orgasm? Och varför är den sadomasochistiska pornografin så hårt reglerad i lagen att det i dag är förbjudet att visa smärta och sex i kombination trots att många människor uppenbarligen njuter av det – samtidigt som andra pornografiska genrer kan vara hur kvinnoförnedrande som helst utan att censuren ingriper?

Sexualiteten har oändligt många uttryck och trots att utbudet till synes kan tyckas oändligt så är det fortfarande bara en liten del av det sexuella spektrat som kommer till uttryck i majoriteten av porrfilmerna. Det är intressant att man även här kan sätta in det som får visas och inte får visas i en historisk kontext. Samlingar av gamla ”franska kort” från 1800-talet visar att porren såg i stort sett likadan ut då som nu. De sexuella varianter som avbildas är i stort desamma, och förkärleken för vissa stereotyper ser också likadana ut. Vi möter fröknar som har sex med stalldrängar, flera män som har sex med en kvinna, kvinnor som har sex och penetrerar varandra med dildos, för att bara ta några exempel. Däremot visar den aldrig kvinnor som penetrerar män med dildos eller – förutom i den uttalat homosexuella porren – män som har sex med män. Att diskutera vad porren visar och

inte visar säger något om vår kultur, och vilka former av sexualiteter och könsroller vi tillåter.

En annan amerikansk feminist, Jane Juffer, har tittat på porren enbart utifrån dess funktion som onanihjälpmedel. Hon studerar argumenten mot porr utifrån vår skam kring att onanera, som hon menar är ett arv från den viktorsianska eran. Trots att man ofta i tidningarnas sexrådgivningsspalter kan läsa uppmuntran om att onani är ett bra sätt att lära känna sin kropp och sexualitet så lever det ändå kvar föråldrade föreställningar om att onani är ett substitut för ”riktig” sex. Man kan kanske säga att onani betraktas som en andra rangens sex. Något man gör när man inte har en partner. Att fortsätta onanera när man har ett förhållande anses därför suspekt, som att partnern inte riktigt räcker till. Att fortsätta onanera i ett förhållande och dessutom genom att ”ta hjälp” av porr ligger på gränsen för vad den heterosexuella kulturen tolererar. Återigen är vi tillbaka i frågan om sexualiteten. Finns det en bättre och sämre sorts sexualitet? Ser den kvinnliga sexualiteten annorlunda ut än den manliga? Och vad har vi för syn på onani egentligen?

För att diskutera porr på ett konstruktivt sätt är det helt nödvändigt att se att porren inte är något som enbart rör individer. Den är oerhört populär i vårt samhälle och den berättar något om vår kultur. Man kan med fördel gå ett steg vidare och utifrån det som visas och inte visas i porren diskutera sexualitet och könsroller ur en rad olika perspektiv. Vi lever i ett samhälle som går mot allt större jämlikhet mellan könen. Att i dag konfronteras med ett utbud av porrtidningar där samtliga omslag avbildar nakna kvinnor leder exempelvis till en rad frågor som: Varför riktar sig porren enbart till män? Har inte kvinnor rätt till sexuell njutning? Hur kan en så patriarkal kulturform som porr frodas och överleva i ett samhälle där inte ens frisörer får lov att ha olika taxor för herr- och damklippning?

Trots att pornografin fortfarande mestadels produceras av män och för män så visar mätningar att allt fler kvinnor köper och tittar på porr. Uppenbarligen finns ett stort intresse, men frågan är om porrbranschen uppfattat att det tillkommit nya tittargrupper och att dessa ofta uppfattar porren som reaktionär och en spegling av svunna tiders könsroller? Författaren Susie Bright har en gång sagt att om kvinnor inte attraheras av porr så beror det på att porren inte talar till kvinnor. Hon ställer sig positiv till pornografi, men oroar sig för att mainstreamporren i dag ska cementera bilden av att alla kvinnors kroppar, sexualitet och begär ser ut på ett visst sätt, när så uppenbarligen inte är fallet. Hon ser gärna att man aktivt börjar arbeta med berättelser och bildspråk på ett sätt som pornografiskt tilltalar även kvinnor, och för att göra det – understryker hon – står vi inför den enorma utmaningen att börja tala öppet om kvinnors sexualitet. Självklart, skulle jag vilja tillägga, gäller detsamma för män. Nu när porren börjat diskuteras alltmer öppet hörs även manliga protester mot likriktning och torftighet i porrutbudet. Somliga tycker att kvinnorna i porren är för plastiga och artificiella, andra tycker att det är just det som är bra. Någon vill kanske se mer s/m och spanking, en annan efterfrågar romantik och en tredje upplever att det förutsägbara spelschema – förspel (gärna två kvinnor som har oralsex), vaginalpenetration, kanske analpenetration och sedan ejakulation – som merparten av dagens porr följer är direkt avtändande. När man diskuterar porrutbudet i dag får man aldrig glömma att en stereotyp och alltför heteronormativ pornografi i grunden speglar mäns sexualitet lika illa som den speglar kvinnors.

Som reaktion emot och ett svar på det senaste decenniets enorma spridning av en innehållsmässigt reaktionär och torftig mainstreamporr håller det nu på att dyka upp andra alternativ. Dels har det kommit fram en hel uppsjö av exklusiva porrfilmer som vidgar det traditionella lågbudgetutbudet genom att arbeta

mycket med intrig, skådespel och avancerad filmteknik. Även den sexuella repertoaren har här utökats till att omfatta lite mer än det stereotypa schema som i mångt och mycket speglar den gamla heteronormativa idén om hur sexuell njutning ser ut. Betydligt mer radikal är då den feministiska och så kallade queera porren. Den feministiska porren är fortfarande en undergroundföreteelse som produceras och sprids i små grupper, men det är intressant att se hur den pornografiska floran med det vidgas till att omfatta de mest oväntade berättelser. Kanske är det inte förrän man läser eller tittar på annan porr än den strikt kommersiella – porr gjord av kvinnor för kvinnor, porr för bögar och lesbiska, och s/m-porr – som man tillfullo inser hur trist och likriktat det kommersiella porrutbudet i dag är? I det feministiska utbudet finns både den traditionella bilden av kvinnors sexualitet som något som är intimt förknippat med kärlek och tvåsamhet (det som kommersiellt brukar benämnas erotik), men också skildringar av våldsamma, absurda och spektakulära kvinnliga sexfantasier av de mest skilda slag. Inom den homosexuella porren kastas könsrollerna om och penetrationen sker på nya villkor, och i s/m-porren blir sexualiteten en finkalibrerad lek med dominans och underkastelse. I filmer som Keri Oakies Phineas "Slipped" spelas de snuskiga skolpojarna av både butchiga kvinnor och feminina män, i Pat Califias bok "Doing it for Daddy" har en kvinna analsex med en stor hårig läderbög och i den svenska feministiska gruppen Vanessas texter pendlas det mellan brutal förnedring och intimaste ömhet. Förhoppningsvis kommer vi i framtiden att kunna välja bland alla dessa sexuella varianter, och inte som i dag, vara hänvisade till ett enförmigt och fantasilöst utbud som enbart produceras av män och för män utifrån en syn på våra könsroller som hör hemma i en epok då kvinnor red i damsadel, blev bortgifta och saknade rösträtt. Kanske kommer porrtidningsomslagen som bara visar nakna kvinnor och filmutbudet som bara upprepar stereotypa, heteronormativa idéer snart vara ett pinsamt minne blott. ■

Pornografi och sexuell praktik

Något om forskningen om ungdomar och pornografi

Hans Olsson

Den bild som framträder är att ungdomars förhållningssätt till pornografi präglas av ambivalens och reflektion. De har dubbla känslor. Porren kan vara både bra och dålig, både upphetsande och avtändande. Den kan både väcka lust och inge avsmak – det beror på.

Det har inte forskats särskilt mycket om pornografi, trots att debatten periodvis varit intensiv. I tidigare studier har man inte ens frågat ungdomar om pornografi. Det började man med först då internet hade blivit en självklar del av samhället och i människors liv. Det gör att vi vet rätt lite om vilken påverkan pornografin eventuellt har på vad människor gör sexuellt. Det gäller såväl vuxna som ungdomar. Man kan helt enkelt inte dra några enkla slutsatser om sambandet mellan pornografitittande och sexuella handlingar (förutom att man onanerar och det är det främst killar och män som säger). Det man kan säga är att de som tittar eller har tittat på porr har mer erfarenhet av till exempel oralsex och analsex än de som inte har tittat, men resultatet är inte signifikant, det vill säga tydligt eller självklart. Det kan vara så att de som är mer intresserade av sex i största allmänhet – även där är vi människor olika – också ser mer på porr och vill prova fler olika saker. Intressant nog, skriver forskarna Thomas Johansson och Nils Hammarén, uppger de ungdomar som sett porrfilm att de är mer nöjda med sina kroppar och skäms mindre över onani än de som inte har tittat på porrfilm. Men det gäller

också de som har haft samlag. Kanske är slutsatsen helt enkelt att få vara tillsammans sexuellt med andra, eller på andra sätt undersöka sin sexualitet, ökar självkänslan.

När det gäller sexualbrott finns det ingen forskning som visar på något direkt samband med porrtittande. Det finns inte heller några studier som har påvisat ett samband mellan pornografi och sexuellt våld. Det man än så länge sett är att social utsatthet kan vara kopplat till sexuellt risktagande och en hög konsumtion av porr, till exempel att man har oskyddad sex. Det är alltså det omvända som gäller. Porren är ett symptom, inte orsak.

Det har dock kommit en del forskning på senare år. För det mesta är det studier om ungdomars sexualitet i vilka det också ingår frågor om pornografi, oftast om tittarvanor och attityder. En sådan studie är ovannämnda Hammarén och Johansson, en annan är en enkätundersökning inom ramen för Utredningen för sexuellt exploaterade barn i Sverige (SOU 2004:71) som gjordes vid Lunds universitet på ungdomar som går tredje året på gymnasiet. Delar av den studien är beskriven i "Koll på porr" från Medierådet. Andra studier har gjorts av Pernilla Nigård och

Christina Rogala, som medverkar med var sin artikel i den här skriften. I forskningsöversikten "Ungdomar och sexualitet" från 2005 som är gjord av Margareta Forsberg för Statens folkhälsoinstitut finns ett kapitel om pornografi, som sammanfattar den forskning som publicerats fram till 2005. Vid Institutet för kvinno- och könsforskning i Oslo, NIKK, som ligger under Nordiska ministerrådet, har ett brett upplagt forskningsprojekt, bestående av nio delstudier, genomförts i alla nordiska länder. Forskningen består av både enkäter, intervjuer och medieanalyser.

De studier som finns om pornografi är olika upplagda, men resultaten är rätt samstämmiga när det gäller erfarenheter av att se eller ha sett på porr och vilken inställning man har till den. I fortsättningen refererar vi i huvudsak till NIKK-studien och i synnerhet den svenska delstudien av Lotta Löfgren-Mårtenson och Sven-Axel Månsson vid Malmö högskola.

Ambivalens

Den bild som framträder i forskningen är att ungdomars förhållningssätt till pornografi präglas av ambivalens och reflektion. De har dubbla känslor. Den kan vara både bra och dålig. Den kan vara både upphetsande och avtändande. Den kan både väcka lust och inge avsmak – det beror på. Och ungdomar är kritiska titlare: De vet med sig att porren inte är "sanningen" och menar själva att de kan göra skillnad mellan det de ser och verkligheten. Forskarna i NIKK-studien konstaterar att "porren inte äts rå", som de uttrycker det. Tvärtom, ungdomar tittar och reflekterar och har åsikter om det de ser. Ett annat uttryck för ambivalensen är att samtidigt som många ser det som rätt normalt och självklart att man ser på porr, är det delvis förenat med skam och skuld. Porrtittandet är inget man torgför och det finns ramar för vad de ser på och varför. Det man bör se ska vara "vanlig heterosexuell" porr, även om de i den också inkluderar tjejer som har sex med varandra. I det här sammanhanget uppfattas inte det som

homosexualitet, vilket ter sig rimligt; målgruppen för den mesta pornografin är ju i allmänhet förmodat heterosexuella män.

Skillnaderna finns mellan könen

Skillnaderna mellan ungdomarna i de nordiska länderna är så gott som obefintliga, trots att lagstiftningen om pornografi ser olika ut. Exempelvis fanns det vid tiden för studien ett förbud mot pornografi i Norge och på Färöarna men inte i Sverige och Danmark. Skillnaderna finns i stället mellan könen, vilket är ett genomgående resultat i samtliga studier. De är visserligen små när det gäller om man har sett porr. Senare års forskning visar att runt 90 procent av alla ungdomar har sett porr, något fler killar än tjejer (i framför allt de lite äldre studierna är skillnaderna större mellan könen och det är inte heller lika många som uppger att de sett porr). I den nordiska studien uppger nästan 100 procent av killarna att de gjort det. Däremot är skillnaden mellan killar och tjejer stor om man studerar hur ofta man ser på porr och vilken inställning de har till porr. Killar tittar betydligt oftare än tjejer och tjejer är betydligt mer negativa till porren än killar. Men även killarna är kritiska till det de ser, och det ökar med åldern. De blir upphetsade men ogillar ojämlikheten eller det som de uppfattar som förnedrande (framför allt för kvinnor). Exempelvis uppger tonårskillarna i Hammaréns och Johanssons studie att de är positivt inställda till pornografi (cirka 40 procent) och uppfattar den både som upphetsande (cirka 50 procent) och förnedrande (cirka 37 procent). Både killar och tjejer tar generellt avstånd från porr som innehåller våld eller djur eller barn.

Lotta Mårtensson-Löfgren och Sven-Axel Månsson, som för den nordiska studien intervjuat 73 ungdomar i Sverige mellan 14 och 20 år, menar att tjejer och killar har olika "porrkarriärer". Medan killarnas intresse för porr avtar med åldern och egna sexuella

erfarenheter, är det tvärtom för tjejer (även om det fortfarande är betydligt fler killar som ser på porr också i övre tonåren). Det förklarar de delvis med att tjejers sexualitet förväntas vara mer kopplad till kärlek och känslor, delvis med att porren i första hand vänder sig till män. Tjejerna uppger också att de, om de tittar, oftast tittar tillsammans med en partner. I det avseendet berättar killarna om olika erfarenheter: De yngre killarna, i 13-14-årsåldern, ser både tillsammans med kompisar och ensamma, medan de äldre tonåringarna i princip enbart ser porr ensamma och då i syfte att onanera.

När killarna tittar tillsammans med sina kompisar blir det ofta mer skämtsamt, de skrattar åt och förlöjligar porren, kommenterar överdrivna ideal, repliker och orealistiska situationer.

Tjejer uppger sällan att de ser porr ensamma. För det mesta har de heller inte själva aktivt sökt efter porr – även om rätt få samtidigt säger att de sett porr mot sin vilja. (Det är inte så som man ibland får intryck av att man hur som helst ramlar över pornografi på nätet.)

Tjejer och killar uppger också olika skäl till att de tittar. Killarna tittar för att det är spännande, ger lust och för att de vill onanera. Tjejerna säger att det är av nyfikenhet. Kanske är det så att det är lättare för en tjej att säga att man är nyfiken än att man är intresserad? Att tjejer inte får uppfattas som för sexuella, vilket skulle kunna vara fallet om man säger att man är intresserad av porr, eftersom porren är sexuell till sin karaktär.

När man tittar tillsammans, och det gäller både tjejer och killar, förlöjligar man alltså ofta porren – men forskarna menar att killarna genom sina kommentarer och skratt under tittandet

också konstruerar maskulinitet: Vad man ska och inte ska tycka är snyggt eller häftigt och vad man ska ta avstånd ifrån, som exempelvis manlig homosexualitet.

Tjejerna har andra saker att förhålla sig till, som bland annat Christina Rogala skriver om i sin text. En tjej får inte vara för intresserad av sex och sexualitet, men heller inte för lite. Margareta Forsberg, som har skrivit avhandlingen ”Brunetter och blondiner”, menar att tjejer går balansgång mellan två diken som markerar var gränserna för dem finns, gränser som samtidigt har blivit allt suddigare och svårtydda. De måste gå på lagomhetens väg och inte framstå som ett (alltför) sexuellt objekt, för då riskerar de att falla ner i ”hordiket”. Men inte heller får en tjej uppfattas som helt ointresserad eller ointressant, och då falla ner i pryddiket och bli en ”torris”. Tjejer måste tänka på sitt rykte, sin respektabilitet.

Det mesta kan vara porr

Hur definierar då ungdomar porr? Bland de yngre kan ordet porr omfatta väldigt mycket, också sådant som är avsett för sex. Exempelvis kan sexleksaker vara porr för dem, eller helt enkelt nakna människor. Nakenhet i sig signalerar alltså pornografi. Det är inte heller så lätt att definiera vad porr är, och ungdomarna gör försök att skilja porren från sexualitet och erotik. Vad de säger är att de uppfattar porren som ”grövre” och att det är den sexuella akten som är i fokus, medan erotik kopplas mer till kärlek och känslor. De säger också att den är överdriven och oäkta jämfört med sex och erotik, att porr är ”mer knulla” och erotik mer ”sparsmakat”.

Och ungdomar är kritiska tittare: De vet med sig att porren inte är ”sanningen” och menar själva att de kan göra skillnad mellan det de ser och verkligheten.

Utseendeideal och prestation

En oro kring pornografin är att ungdomar, i synnerhet tjejer, ska få dåligt självförtroende av att se på porr, att det ska påverka skönhetsideal, och att man ska jämföra sig med aktörerna och det som sker i filmerna. Många kopplar tjejers och killars frisering eller rakning av könsbehåring till pornografin och ser det som någonting negativt.

För tjejernas del handlar oron om utseendet och hur man bör se ut och agera för att vara sexuellt attraktiv, medan det för killarna handlar om prestationer, som hur länge man ska kunna hålla på och känna ett tvång att alltid vara sexuellt intresserad men även storleken på penis.

Också här kan man se en ambivalens. Ungdomarna inser att det är överdrivna bilder som ges av både män och kvinnor, och de är väldigt kritiska till hur de framställs i porren, till exempel att kvinnorna ofta framställs som underordnade mannen. De tycker också att de kan skilja på fiktion och verklighet. Samtidigt menar de att man visst kan påverkas, precis som man påverkas av annat. Men främst oroar de sig för att det är de yngre som ska påverkas negativt, och de tror att tjejer påverkas mer negativt än killar. Killarna är också noga med att framhålla att de inte jämför sina tjejer och tjejkompisar med kvinnorna i porren.

Ju äldre de blir, desto lättare tycker ungdomarna att det blir att förhålla sig till de ideal och stereotyper som finns. Med växande egna erfarenheter av sex eller relationer blir de mer kritiska till porren.

I den så kallade SOM-undersökningen (bokstäverna står för samhälle, opinion och media) från 2004 ansåg runt 80 procent att porrfilmer påverkar barn och unga negativt. Frågan gällde ”i vilken utsträckning pornografiska inslag/sexscener” i olika medier påverkar barn och unga negativt. Runt 75 procent svarade att dokusåpor hade negativ påverkan, liksom drygt 50 procent hade den uppfattningen om långfilmer och teveserier. Bland

annat tror man att denna negativa påverkan (alltså inte enbart från porrfilmer) leder till en förvriden uppfattning om kvinnors och mäns sexualitet, sämre självkänsla och ökat sexuellt våld. Men skillnaderna är stora mellan vad kvinnor och män tror, och mellan yngre och äldre.

Ett genomgående drag är att en majoritet tror att andra påverkas av porren i betydligt högre grad än vad man själv gör. I några studier tror mellan 70 och 80 procent att andra påverkas medan andelen ligger runt 30 procent när det gäller dem själva. Kanske lite överraskande är det fler unga män som menar att de påverkas av porren än vad kvinnor tror om sig själva. Det beror förstås på vad man menar med påverkan – om det är upphetsning och att man kanske onanerar som man menar, eller om det är sexuella handlingar tillsammans med andra. Men det kan också bero på att det är mer tillåtet för män att vara sexuellt aktiva och därmed även säga att de får lust att prova saker som de har sett i porren, medan det är tvärtom för kvinnor. Om man hårdrar det kan man ju säga att den kille som är ointresserad av porr eller aldrig sett porr är den avvikande och att den tjej som gillar att se porr eller gör det ofta är den avvikande.

Det är som sagt svårt att veta på vilket sätt porren påverkar. Både tjejer och killar säger att de har fått lust att prova att göra sådant de sett i porren och en del har också gjort det. Det är fler killar än tjejer som uppger det. Men återigen – det går inte att påvisa ett enkelt orsakssamband. Det mesta som sker i porren är ju det folk gör när de har sex. Och att man blir inspirerad är inte detsamma som att man efterapar. Vi vet inte heller vad de i så fall har gjort och vad de tyckt om det, och om det har varit en gång eller flera eller blivit en del av deras sexuella repertoar.

De sexuella handlingarna som man får lust att prova kan också ha samband med erfarenhet. Ingen av studierna tycks ha studerat sambandet mellan hur länge man varit sexuellt aktiv

och med hur många partner och vilka sexuella handlingar man har erfarenhet av.

Ungdomars strategier

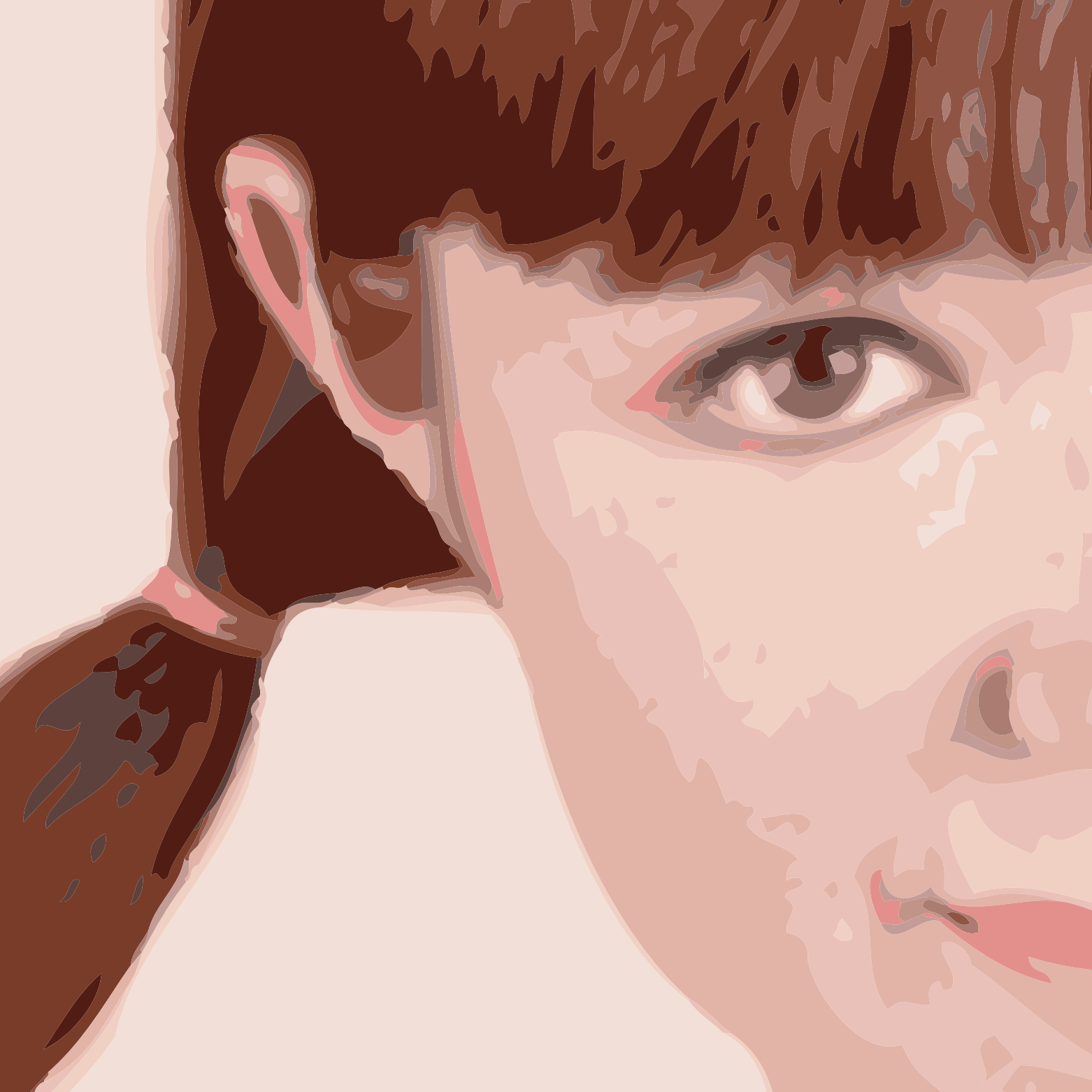
Ungdomar är alltså ambivalenta och kritiska till pornografin. Forskarna Löfgren-Mårtenson och Månsson menar att de på olika sätt hanterar och navigerar bland sexuella budskap och närvaron av sex i samhället, alltså inte bara i porren, utan även det de möter i veckotidningar, kvällstidningar, dokusåpor, ungdomssajter med mera. Vi har nämnt att egna sexuella erfarenheter är betydelsefulla. Men ungdomarna menar också att det handlar om livserfarenhet i stort. Med större livserfarenhet ökar i allmänhet självkänslan och självförtroendet. Ju äldre man blir, desto säkrare blir man på alla möjliga sätt. Det hjälper en att urskilja och sovra bland det man möter i form av sexuella budskap. Löfgren-Mårtenson och Månsson menar också att det de kallar för ”kulturella diskurser” är viktiga för hur ungdomar förhåller sig till porr. En sådan är diskussionen och talet om sexualitet i samhället, exempelvis att man i Sverige talat mycket om jämställdhet och att sexualiteten ska vara ömsesidig oavsett om det är med en tillfällig partner eller i en kärleksrelation. Till den kulturella diskursen räknar de även sex- och samlevnadsundervisningen i skolan. Att den uppfattas som självklar och betydelsefull för hur vi uppfattar och samtalar om sexualitet.

Det är ingen tvekan om att barn och ungdomar ser fram emot sex- och samlevnadsundervisningen i skolan och tycker att den är viktig. Det verkar dessutom som om denna undervisning har större betydelse för killar än för tjejer. Killar brukar säga att de har fått den bästa kunskapen om sexualitet från skolan. Inte den mesta, men den bästa. Tjejerna uppger ofta att ungdomsmottagningen har gett dem den bästa kunskapen. Man kan inte vänta sig att skolan ska vara den plats där man

får mest information, det vore orimligt. Den får man från kompisar, partner, tidningar, internet och andra ställen. Men både killar och tjejer säger att skolan är viktig, eftersom man där kan föra seriösa diskussioner och samtal om sexualitet och relationer med vuxna och jämnåriga. De litar också på den kunskap de får i skolan. Och porr är definitivt ingenting som tonåringar i allmänhet pratar med sina föräldrar om.

Ungdomar som intervjuats om skolans sex- och samlevnadsundervisning säger ibland att de vill ha mer och bättre undervisning än vad de får i dag. Med ”bättre” brukar de mena att de vill samtala mer. Det kan vara om känslor och vad de upplever, att få veta vad andra har för uppfattningar och tankar och känslor. Det som angår dem.

Pornografi är ett ämne som lämpar sig väl att samtala om. ■

Unga kvinnor och pornografi

Christina Rogala

Det är skam- och skuldbelagt att titta på porr om den unga kvinnan gör det för sin egen skull. Ord som upphetsning och onani kom sällan upp. Det kan tyckas märkligt då detta ofta är syftet med att se på pornografi.

Från ett flertal studier vet vi att majoriteten av unga kvinnor någon gång sett pornografi. För att få en djupare förståelse för vad unga kvinnor tänker om pornografi och deras attityder till konsumtion av pornografi har jag intervjuat 13 unga kvinnor mellan 18 och 25 år. Intervjuerna genomfördes under år 2001. Metoden var öppna intervjuer och rörde sig om vilka erfarenheter de unga kvinnorna hade av att ha sett eller läst pornografi. Intervjuerna genomfördes anonymt och enbart kvinnornas ålder var känd. På senare tid har det kommit ytterligare studier i vilka unga kvinnor eller tonårsflickor intervjuats om sin syn på pornografi, och i väsentlighet kommer de fram till samma resultat som i min studie.

Alla de intervjuade kvinnorna beskrev att de hade kommit i kontakt med pornografi i de tidiga tonåren eller ännu tidigare, och att det skedde av en slump första gången. Den första pornografiska filmen hade vanligen setts hemma hos någon killkompis och tillsammans med flera andra kompisar. Det var inte vanligt att man diskuterat pornografi med andra eller i skolans

sexualundervisning. Det var inte heller någon som beskrev njutning och lust som något de fått via pornografi, och resultaten av dessa intervjuer var att det mesta av pornografin beskrevs med negativa förtecken. Det var också tydligt att ordet pornografi hade många innebörder, och någon enhetlig definition gick inte att finna. Här följer några beskrivningar från kvinnorna:

– Ja, för pornografi förknippar jag inte med mjuk skön vaniljsex, alltså standardställningsmjuksex. Nej pornografi är grovt och porrigt, det är snusligt, det är lite förnedrande.

– Jag tänker på herrtidningar, jag tänker på pornografiska filmer och samtidigt kanske jag tänker på sexhandel.

Att det inte fanns någon entydig beskrivning av vad som menas med pornografi kan ha bidragit till att det var svårt för många av kvinnorna att sätta ord på sina känslor och tankar om den. De flesta tänkte på porrtidningar, porr på nätet och porrfilm. Flera kopplade pornografi till könshandel.

Som nämnt framkom ganska snart i intervjuerna att de unga kvinnorna beskrev att de inte själva velat se eller aktivt hade sökt efter pornografi. Denna brist på initiativ skulle man kunna beskriva som att de var ”passiva mottagare”.

– Pappa hade kanske haft någon snutt, det var inte ens porr men ... jag kollade på när jag var kanske 11 år. Annars var det hemma hos killkompisar som var 14-15 år, kanske var det någon av killarnas förälders film och då satt alla dom där killarna där ... och jag och min kompis ... och det var väl fem killar och det var verkligen, vi var lite alltför generade och det kändes som det var en sån otrolig kille grej så vi gick och satte oss i köket och blev jättegenerade.

Det innebar också att de gav uttryck för att de hade liten kontroll över när, var och hur de kom i kontakt med pornografi. Även flera år efter första gången de unga kvinnorna hade sett pornografi beskrev de att de nästan aldrig själva tog initiativet till att se pornografi. De framhöll att det oftast var slumpen som gjorde att de kommit i kontakt med pornografin och de kände ambivalens inför pornografi som fenomen. Men det var inte heller så att de beskrev att de blivit ”tvingade” att se porr.

– Fast jag tror inte att det är ett så stort problem. Kanske bland yngre tjejer som när jag var liten hände ju det, eller liten typ 11 eller 14 kanske. Men det var ändå alltså det var ju ändå ingen som, jag kunde ju gå ut när jag ville. Alltså jag hade ju inte behövt se någonting alls, det var ju jag som liksom, okej nu ska jag se vad det är. Jag tror inte att det är så här att du måste titta eller att man känner sig tvingad det tror jag inte.

Man kan fundera över varför det var så svårt att få fram något om att de unga kvinnorna själva skulle kunna vara initiativtagare till att se på porr. Vi vet ju att detta är ett område som väcker

ungdomars nyfikenhet och flickor är troligen inget undantag. Är det inte okej för unga kvinnor att se på porr? Var det därför de beskrev sin kontakt med pornografi som något som bara hände – en slump att det blev så? De visade en osäkerhet inför porr som gjorde det svårt för dem att förhålla sig till den. Flera beskrev situationer där man var hemma hos någon och så plötsligt hade killarna bytt till en porrkanal eller satt på en film. Det var killarna som tittade och själva var de passiva åskådare som upplevde en förändring i stämningen.

Det var inte heller självklart för de unga kvinnorna vad som var accepterat att konsumera eller att samtala om och diskutera. Man skulle också kunna uttrycka det som att det var självklart för de flesta unga kvinnorna att man inte talade om sin egen pornografikonsumtion eller att man såg porr för sitt eget nöjes skull.

– Om jag skulle se på en porrfilm så skulle det inte vara att jag skulle sätta mig ihop med många. Då skulle det vara att jag satte mig ihop med min pojkvän i så fall. För mig skulle det vara syftet.

De tveksamma känslorna kan troligen förstärka känslan av brist på kontroll. Att inte heller veta vad samhället egentligen tycker om pornografi gjorde det svårt att ta ställning. Det enda man som ung kvinna kan vara ganska säker på är att om man uttrycker ett ogillande av porr så får man medhåll.

– Ja det finns tjejer som tittar på det, men inte att de pratar med sina kompisar om det, de har det privat ... Lite mera personligt, de vet att det är fel och ändå gör dom det.

Tveksamheten till pornografi framkom bland annat i att det inte var lika tillåtet för kvinnor som för män att se pornografi men också när de diskuterade vad som är pornografi och att de ville

skilja på erotik och pornografi. Ambivalensen till pornografins påverkan avspeglade sig också i att fler trodde att man å ena sidan kunde lära sig något nytt och få information från pornografin, men att den å andra sidan kunde utgöra en negativ påverkan. Påverkan av pornografi eller ej diskuteras fortgående och särskilt då om denna skulle vara negativ.

– *Jag tror det finns dålig äcklig porr och så finns det bra porr.*

Intervjuaren: – *Ja, hur skulle bra porr se ut?*

Respondenten: – *Det är alltså en tjej och kille som har så där fantasier och gör någonting av det som liksom, det här drömmer jag om och det här vill jag göra, inte att man har fått det någonstans ifrån, någon äcklig tidning eller något sådant där.. eller en tjej som är jäkligt snygg med stora tuttar och är porrig liksom det tycker jag kan vara helt OK om hon gör det för att hon är så jävla bra liksom, men inte för att, tittar lite så här (visar med gapande mun) och gör det för att behaga killar.*

De påpekade också de olika bilder av kvinnors och mäns sexualitet som visas i pornografin.

– *Känsla ... visst ibland kunde det kännas så där lite upphetsande någon gång, men då kunde det vara väldigt oskyldiga saker, ingen rå-pornografi utan mjuk pornografiska saker ... Alltså väldigt ... Ibland var det äckligt också (skrattar) ... det är ju så mycket för mannens njutning och hon bara ligger där och så ... det händer inte lika mycket när det går för henne ungefär, men killarna ska domdera och det ska sprisas hit och dit gärna över hela hennes ansikte och såna saker det är jätte-osmakligt och sånt tror jag killarna lär sig från porrfilmerna.*

Ett annat sätt som ambivalensen visade sig på var att de å ena sidan tyckte illa om pornografi och å andra sidan fanns det porrfilm som kunde vara acceptabel.

– *Om man tänker på de här riktiga hårdporrfilmerna, jag tycker inte att de har något bra budskap. Jag tycker att man får en fel bild när man ser eller jag tror att folk kan få en fel bild av hur sex skall vara när man ser en sådan hård porrfilm. Sedan finns det ju erotiska filmer som kanske är fina, alltså som är lugna och så där.*

Konsumtion av pornografi ledde mestadels till känslor av olust hos de unga kvinnorna, men det kunde variera mellan äckel och upphetsning. Känslor av skam fanns också. Känslan av att kvinnor förnedras, och behandlas och framställs som objekt, var vanligt i hur de beskrev sina upplevelser av pornografi. Sexualiteten avbildas på ett sätt som dessa unga kvinnor inte kände igen från verkligheten, den är pang på, våldsam och kvinnorna är objekt. De unga kvinnorna saknade beskrivningar av kärlek och relationer i porrfilmen. Bilden som ges av att tjejen "bara ligger där" och killen som bara "kör på" kritiserades. De ansåg att det gav en nedvärderande bild av hur kvinnor skulle vilja ha det.

– *Nej för det är så himla grovt. Det känns så himla långt ifrån naturligt. Det lilla jag har sett eller som jag kommit i kontakt med om man säger, som jag tänker på porr så är det så där jättegrovt när typ killen sprutar, eller de är typ bundna, liksom jätte så där grov, grov porr ... ja obehagligt. Det känns helt, alltså jag blir helt äcklad liksom. Och absolut inte på något sätt tillfredsställd eller någonting. Den är gjord för män. De behandlar ju kvinnor som djur.*

Även om de känslor som väckts av pornografin ofta beskrevs med olust, fanns det också vissa filmer som var sevärda och att de då underförstått kunde väcka positiva känslor.

– *Jag kan tycka om det ifall det är en porrfilm som är lite romantisk och lite så där istället för att det är jätteljust och så pang på så är*

det klart. Jag tror att det är det, killar tycker ju om när det är pang på tror jag.

Det framskymtar flera gånger att det är skam- och skuldbelagt att titta på porr om den unga kvinnan gör det för sin egen skull. Ord som upphetsning och onani kom sällan upp under intervjuerna. Det kan tyckas märkligt då detta ofta är syftet med varför människor ser på pornografi och för unga män är det inte svårt att tala om den kopplingen. Det finns helt klart underförstådda regler för hur unga kvinnor ska bete sig sexuellt och som får betydelse för hur unga kvinnor förhåller sig till pornografi.

När känslor av upphetsning kom upp så var det ofta tabubelagt.

– Det beror på i vilket syfte man kollar på det tror jag. Speciellt om man är yngre. Kollar man bara för att det är en cool grej och man är ett gäng så är det nog sådant man gärna berättar om. Men om man kollar på det bara för att det är en upphetsning då är det nog lite mer tabu för då är det någonting intimt också och då finns det ingen anledning att tala om det.

– Fast jag vet inte. Nej, det är inte alls skam, kanske om det är för att man vill det eller för att man gjort det för att man verkligen vill. Fast alla som jag känner, i allafall tjejer, har bara gjort det av samma anledning som jag liksom att man har råkat eller var med när de andra tittat och sett lite grann.

Och nedanstående beskrivning var ett undantag och denna flicka underströk att hon inte var som andra.

– För mig personligen är det när jag är ensam och ska onanera eller när jag är med min partner och ska ha samlag. För dom, nio av

tio av mina väninnor, så är det bara vid enstaka tillfällen om han skulle sätta i en porrfilm på TV:n, nej aldrig att de skulle.

En strategi som de unga kvinnorna använde för att hantera utbudet av pornografi bestod av distansering, det vill säga de tog avstånd och uttryckte mestadels ett förakt för både produktion och aktörer. Samtidigt kunde man återigen se en ambivalens. Två förhållningssätt framskymtade; å ena sidan var det att de som medverkar har gjort ett fritt val, å andra sidan trodde de att framför allt kvinnorna for illa och att de hade varit med om något sorgligt som gjort att de gått med på att medverka i dessa filmer. De flesta tog avstånd från dem som medverkade i pornografi men några kunde också känna empati med dem. De trodde inte att kvinnorna ställde upp i porrfilmer för att de gillade sex och de trodde inte heller att det var vem som helst som gjorde det. De menade att det förmodligen var kvinnor som varit med om något tråkigt tidigare i livet.

– Men två vuxna människor som frivilligt har sökt in till en agentur för att medverka i porrfilmer, det är helt okej tycker jag.

– Jag tror väl inte att dom mår bra som gör det men det är klart, det är ofta ... de väljer ju att göra det, tjejerna tänker jag mest på då eller dom väljer att göra det men det är inte liksom ett förstahandsval direkt utan man vill ha pengar eller jag vet ...

Det fanns ett förakt och en ilska mot kvinnorna som medverkade i pornografin, vilket förmodligen kan kopplas till att de unga kvinnorna verkligen inte ville bli jämförda med de kvinnor som medverkar i porr, och att de ville hålla en distans till pornografin som sådan. Flera kopplade pornografi till barnprostitution, könshandel och stripp- och sexklubbar det vill säga könshandelns existens förknippades ofta med pornografi. Deras

upprördhet och ilska handlade också om att de medverkande kvinnorna ställer upp på någonting som får negativa konsekvenser för andra kvinnor.

– Jag menar en känsla man får det är ju, jag kan ju inte förstå hur man ställer upp då men man kan ju samtidigt inte säga att det är synd om dem heller för man borde ju inte ställa upp på något som man inte vill.

– Ärligt talat så ser jag nog ned på dem, fast jag vet inte, jag har inte så stor uppfattning riktigt. Om jag skulle prata med dem kanske jag inte skulle göra det, fast nu gör jag ju det, eftersom de håller på med någonting som inte jag tycker om. Fast jag vet inte. Jag skulle säkert få en annan uppfattning om jag träffade dem men nu tycker jag absolut eller ... De bidrar ju till någonting som jag tycker är dåligt.

– ... eller bilden utav hur tjejer ska vara så där, men om hon (talar om sin lillasyster) ser liksom en tjej som ser ut att gå med på allt som de där jävla brudarna som ställer upp i porrtidningarna och porrfilmer, det tror jag påverkar henne jättemycket, hennes bild av hur en tjej ska vara mot en kille och hur män behandlar kvinnor och så där, det tror jag absolut.

De flesta ansåg inte att de själva påverkades av pornografi men däremot att andra blev det. Å andra sidan trodde de att eftersom vi påverkas av allting runt om, så var det klart att även porrfilm påverkar. Denna påverkan kunde vara både positiv och negativ. En ung kvinna berättade att hon som yngre tyckte att det var fantastiskt intressant, och menade att det fanns ju inte riktigt något annat sätt man kunde få reda på hur man gör på riktigt, det var helt enkelt spännande. En annan uttryckte att det var jättejobbigt om killar trodde att alla tjejer vill vara som de i porren och hon uttryckte också äckel över att ha sett tjejer som haft

sex med djur. Några menade att det var positivt att få se nya ställningar och lekar, och det fanns också tankar om att det kan vara så att man ser saker som man inte visste något om och som man vill testa.

– Att man kanske gör vissa saker som man kanske inte skulle ha gjort annars om man inte sett det. Det kan vara både positivt och negativt.

– Jag tycker att då kan man prova och sedan om man inte tycker om det så skall man inte fortsätta. Man kan prova om man vill.

Pornografins existens och närvaro i det samhälle som är de unga kvinnornas verklighet kontra brist på initiativ och därmed kontroll över fenomenet blev tydlig i intervjuerna. När det omgivande samhället ger oklara signaler om hur man kan förhålla sig till porren – att den är lättillgänglig men å andra sidan inget man kan tala med vuxna om – kan flickornas ambivalens vara en strategi att hantera porren. Denna ambivalens kan också vara ett uttryck för synen på flickors sexualitet. En flicka bör enligt normen inte visa sitt sexuella begär (utan väcka mannens). Det kan bidra till det starka avståndstagandet från porren i sig och från de kvinnor som medverkar i porren. Samtidigt uppfattas porren som något som görs för män av män, vilket säkert också bidrar till deras blandade känslor. Att studera och bekanta sig med den pornografi som existerar och är lättillgänglig för ungdomar i vårt land är ett sätt att närma sig det fenomen som många anser att ungdomar behöver motbilder till. Den oro som vuxna har för hur pornografin påverkar unga människor bör tas på allvar. Viss oro är obefogad medan annan är befogad. Men vi vuxna behöver formulera vad det är vi är oroliga för, annars blir det bara moraliserande och vi får inte bli allmänt förfasade över den sexuellt utsävande ungdomen. Om vi inte kan lyfta

diskussionen ovanför skuld och skam går det inte heller att tala om pornografins betydelse på ett konstruktivt sätt. Genom att skaffa kunskap om pornografi och pornografins påverkan kan vuxna erbjuda sig som en diskussionspartner i de frågor som oundvikligen uppstår både bland ungdomar och vuxna. Att sätta ord på oron är viktigt om man ska kunna hjälpa unga att kritiskt granska pornografin och då också ge dem en chans att bilda sig en egen uppfattning. ■

Lockelsen, medvetenheten och skammen – *unga män om pornografi*

Pernilla Nigård

Genomgående i studien är att männen anser att pornografin
förmedlar en stereotyp bild av i synnerhet kvinnan.
Man är medveten om detta och försöker att inte ta intryck av det.
Hur män skildras i porren kritiserar inte på samma sätt.

Många av oss är sannerligen ambivalenta inför pornografin. Genom samhällets negativa signaler via exempelvis media och politik har vi lärt oss att pornografin är skadlig och förkastlig. Den gestaltar ett ojämnt förhållande mellan könen och de kvinnliga medverkande i pornografin beskrivs inte sällan som offer. Man brukar säga att vi i Sverige har en restriktiv syn på sexualiteten. Med det menas att den är tillåten, men endast under vissa omständigheter. Fortfarande är det så att det i första hand är heterosexuell kärlek som legitimerar sexuell samvaro. Pornografi, som avskild från intimitet, ingår inte i denna ”goda” sexualitet. Dessutom förknippas pornografin i media ofta med gruppvåldtäkter och övergrepp mot barn. Men pornografin står på en dubbelbottnad grund. Vi uttrycker ett klädsamt motstånd om hur opassande och osmaklig den är, men likväl blir vi upphetsade av den. Man vet att det män i alla åldrar ägnar sig mest åt på internet, då det gäller sex och kärlek, är just att söka efter sidor med pornografiskt innehåll.

För min D-uppsats i socialt arbete – ”Unga män om pornografi. En kvalitativ studie om unga mäns attityder till och användning av pornografi.” från 2005 – intervjuade jag sjutton män mellan 18 och 25 år personligen eller via e-post. Det är unga män som å ena sidan har vuxit upp med idealet om jämställdhet mellan könen, men där internet å andra sidan tillhör vardagen med dess mer eller mindre fria tillgång till pornografi. Hur förhåller sig unga män till pornografi under sådana omständigheter? Med pornografi menar jag ”en skriven eller bildmässig framställning vars huvudsakliga syfte är att verka sexuellt upphetsande” (Norstedts svenska ordbok, 1990).

Med min studie ville jag förstå unga mäns användning av pornografi och deras attityder till fenomenet. Hur ser unga mäns pornografianvändning ut? Hur förhåller de sig till sin egen användning av pornografi? Hur hanterar de den bild samhället ger av pornografi?

Inte helt oväntat var det vissa svårigheter att genomföra intervjuerna. Pornografianvändning uppfattas av många som ett ytterst intimt område av ens sexualliv, som man kanske inte ens pratar om eller vill tänka så mycket på. Bland de sex unga män som jag intervjuade personligen märktes detta ganska snart. De svar jag fick var tämligen likartade – man uttryckte antingen en negativ syn på pornografi eller en ambivalens genom att ge motstridiga budskap. Pornografi var i regel ingenting dessa män sa sig använda. Man försökte troligtvis svara på ett sådant sätt att man framställdes i god dager. Därför genomfördes resten av intervjuerna, elva stycken, via e-post. Intervjupersonerna rekryterades genom en sexkontaktsida, vilket visade sig fungera. Jag upplever deras svar som uppriktiga, men man kan tänka sig att det finns en övervikt av intervju personer som ställer sig positiva till pornografi.

De första mötena med pornografin

De unga männen hade först kommit i kontakt med pornografi när de var mellan 7 och 14 år. De pornografiska tidningar eller filmer som de fick syn på hittade de på undanskymda ställen såsom i en förälders garderob eller dumpade ute i skogen. Mötet med pornografin beskriver de överlag som mycket kittlande och spännande, utan obehagskänslor. Trots att de bara var barn, förstod pojkarna att detta var något lite hemligt som det inte skulle skyltas med. Det gav upphov till den nyfikenhet och spänning de säger sig ha upplevt. Följande citat av John, 18 år, är typiskt för männen:

– *Det var ju lite intressant eftersom det var något förbjudet, så det pirrade lite i magen tror jag.*

En annan man, Magnus, 19 år, berättar följande:

– *Då jag kom i kontakt med de första tidningarna var jag väldigt*

liten. Jag gick kanske i ettan. Vi hade letat igenom en tidningscontainer och det var ju så läckert med bröst! Första porrfilmen jag såg var nog i samma ålder, eftersom en kompis pappa hade en massa porrfilmer i videohyllan. Det var ju jättespännande!

De flesta av intervjupersonerna har sett pornografi före de gått in i puberteten. Ingen av dem, förutom en, har heller angett att de känt någon sexuell upphetsning i samband med att de sett pornografin. Intresset grundade sig i stället på att porren var ett förbjudet område.

Attityder och användning

Jag delade in männen i tre grova kategorier – acceptans-, motstånd- och ambivalensgruppen – utifrån deras attityder till och användning av pornografi. Kännetecknande för acceptansgruppen är att de använder sig av pornografi och har en avdramatiserad och tämligen normaliserad inställning till den. De uppfattar porren som en del av sin vardag. Denna grupp skambelägger inte sig själv i någon högre utsträckning för sin användning, även om skammen trots allt finns med på ett litet hörn.

I motståndgruppen är förhållandet det motsatta – man använder sig inte av pornografi över huvud taget. Man vill inte förknippa sin sexualitet med pornografi och man anser att porren är osmaklig och kvinnoförnedrande.

Mellan acceptansgruppen och motståndgruppen finner vi de intervju personer som ger ett ambivalent intryck. Man använder pornografi, men skäms mycket för det eller mår dåligt av det. Några av dessa personer gav mig också motstridiga budskap. Här är ett exempel på det:

Johannes, 22 år: *Så att i det stora hela är det egentligen totalt meningslöst det där med porr kan jag tycka.*

Pernilla: På vilket sätt då?

Johannes: *Ja ... jag kan ju bara tala för mig själv, det fyller ingen större funktion för mig. Ja, det är ju inte helt sant, man tycker det är roligt att titta på sånt också. Jag vet inte hur jag ska ... Det är svårt att sitta här och berätta ...*

Det som är lika för intervjupersonerna i de tre grupperna är att pornografin ger eller åtminstone någon gång har gett upphov till sexuell upphetsning. Det är ju också pornografins främsta syfte. I enlighet med detta onanerar man för det mesta då man tar del av den. Hur ofta man gör detta varierar från flera gånger om dagen till någon gång i månaden. Av de intervju personer som använder pornografi söker sig många till porren på internet, men det är också populärt med dvd-filmer som man köper eller hyr. Heterosexuellt eller lesbiskt material är det som dessa unga män använder. Ingen av intervju personerna anger att de intresserar sig för pornografi med homosexuella inslag mellan män. Inte någon av dem accepterar barn- eller djursex. Samtliga av dessa unga män förknippar i någon mån pornografi med känslor av skam eller skuld – även de som har en positiv och öppen inställning till pornografin.

Porrr och sex – samma sak?

Männen menar att pornografin förmedlar en mycket avskalad bild av sex på så vis att den inte gestaltar någon ömhet mellan dem som medverkar. Frågan är om det uppfattas som en brist eller styrka i sammanhanget och här skiljer sig svaren åt. Vi har en grupp intervju personer som menar att pornografin är ett andrahandsval, helt enkelt en sämre version av sex. Men vi finner även de som anser att just avsaknaden av intimitet är pornografins styrka och för dessa ersätter sex inte pornografi. Isak, som är 22 år, menar att en av skillnaderna mellan att ha sex och titta

på porr är vilken vikt som läggs vid förspelet i respektive sammanhang. I porren är det inget som han bryr sig om att se och det gestaltas inte heller i någon större utsträckning, utan han har huvudsakligen varit intresserad av att titta på samlagsscener. I hans egen sexuella samvaro däremot är förspelet viktigt. För Isaks del ligger alltså porrens värde i att den inte speglar verklighetens sexualliv, utan att det sex som skildras i pornografin är ”koncentrerat”. En annan intervju person har ett behov av att titta på porr eftersom det ger honom variation. Han menar att det blir enformigt att alltid se flickvännens kropp i sexuella sammanhang och när han använder pornografi får han chans att se på kvinnor med olika utseende och kroppsformer. För dessa unga män har porren ett egenvärde. Detta egenvärde innebär också att man håller isär pornografi och ens eget sexliv. Man anser således inte att porren överensstämmer med verkligheten.

Inspiration i sexlivet

Man menar att en positiv sida med porr är att man kan få förslag på olika samlagsställningar som man sedan kan prova på med sin partner. Pornografin utgör i det avseendet en inspirationskälla i förhållande till det egna sexuallivet. Detta uttrycker även de intervju personer som inte använder sig av pornografi. Företrädesvis i acceptansgruppen finner vi de som använder pornografi tillsammans med en partner och enligt dessa män sker det på båda parter villkor. Sebastian, 24 år, berättar:

– *Vi ser på porrfilm tillsammans och vi börjar smeka varandra. Sedan gör vi som de gör i filmen. Vi turas om att titta på filmen. Jag tittar när hon suger och tvärtom.*

Stereotypa bilder och påverkan

Genomgående i studien är att männen anser att pornografin förmedlar en stereotyp bild av i synnerhet kvinnan. Man är

medveten om detta och försöker att inte ta intryck av det. Hur män skildras i porren kritiserar inte på samma sätt. Ingen av intervjupersonerna säger sig heller uppskatta när pornografin är förnedrande för kvinnor. Pornografin hade varit bättre om det förhållande som förmedlas mellan könen hade varit mer jämlikt. Man tror dock inte att man påverkas i någon större utsträckning av pornografins gestaltningar av kvinnor och män. Johannes ger dock ett exempel på att man trots allt sannolikt påverkas till viss del av pornografin:

– Det är bara att ta såna här grejer som att raka eller inte raka underlivet. Man tycker ju inte det är fint med ett orakat underliv. Det är såna grejer som sätter snurr på en.

Däremot är man orolig för att pornografin påverkar andra människor, särskilt de yngre, och att de ska använda pornografi som undervisningsmaterial. En del anser att förekomsten av pornografi inverkar negativt på jämställdheten, medan andra menar att det är ett uttryck för en redan existerande könsmaktsordning.

I min undersökning är det en kille som beskriver sin porrkonsumtion som mycket problematisk. Han berättar att han velat sluta under en längre period, men inte haft förmågan till det. Pornografin för honom innebar ett snabbt rus, men med stora skuldkänslor efteråt. Han menar att suget efter pornografi grundade sig i behov som inte var sexuella. Att titta på pornografi blev för honom en fixering. I dag har han helt och hållet slutat att använda sig av pornografi och han undviker till och med dokusåpor i risk för att åter fastna i ett beroende.

Tabu och skammen

Det mest påtagliga mönstret i hela intervjumaterialet är att användningen av pornografi ger upphov till skam bland de unga männen. Skammen finns ständigt närvarande, även hos

acceptansgruppen som berättar tämligen öppet om sin porrkonsumtion. Hängivna av frestelsen att använda pornografi, njuter man under tiden man tittar och skammen uppträder i regel inte förrän efter utlösningen. Då är man tillbaka i något slags obeslöjad verklighet och kåtheten är ett minne blott.

Men varför upplevs pornografi som något så skamfullt? Sverige har, som nämnts, en sexualsyn som kan betraktas som restriktiv. Det innebär att sexualiteten tillåts, men endast under vissa former och det ger upphov till en ambivalent inställning. Ofta beskrivs sexualiteten som problematisk och pornografin är ett utmärkt exempel på det, då den snarare associeras med gruppvåldtäkter och övergrepp på barn än med sexuell lust och åtrå. Den feministiska teorin, som har legat till grund för den största delen av forskningen om pornografi hittills, har med all sannolikhet präglat oss i våra officiella uppfattningar – pornografi är sjukt och kvinnoförnedrande. Och var är kärleken?

Den franske sociologen Michel Foucault har med sitt klassiska verk ”Sexualitetens historia. Band 1: Viljan att veta” gett oss en teoretisk referensram för vilka premisser som har gällt för sexualitetens utveckling. Makt och diskurs är huvudord här. (En diskurs kan beskrivas som ett resonemang om olika företeelser som råder i ett samhälle.) Foucault menar att samhället fogar sina medlemmar till att bli passande och dugliga individer. För ett par århundraden sedan var bikten en metod för detta ändamål, där sexuella tankar eller handlingar avslöjades för att sedan korrigeras. Den moderna bikten utgörs i stället av det tal som förs om sexualiteten, vilken har sin grund i att den vetenskapliggjordes under 1800-talets andra hälft. Med vetenskapens intåg följde att vissa handlingar och beteenden uppfattades som perverterade och avvikande, exempelvis fördömde den barns onani.

Diskursen i samhället styr med andra ord vad som är lämpligt

tyckande och beteende när det gäller sexualitet. Den brittiske sociologen Anthony Giddens har till viss del velat revidera Foucaults teori. Giddens håller med Foucault om att diskursen (resonemanget) är bestämmande men menar att det inte är så enkelt. Vi lever i en postmodern värld som är rörlig och den kännetecknas av individens reflexivitet, där vi tränas att ständigt ta ställning till olika förändringar. Det innebär att diskurser delvis omprövas och omvandlas. Därför formar diskurser inte enbart, utan de ger också upphov till nya förhållningssätt. Giddens pratar också om den plastiska sexualiteten och dess möjligheter. Genom uppkomsten och användningen av preventivmedel har sexualiteten skiljts från reproduktionen. Det har blivit möjligt att ha sexuell samvaro endast för njutningens skull, vilket befriar och främjar en mångfald av sexuella konstellationer. Därmed är det svårt för en diskurs (till exempel den heterosexuella normativiteten) att i längden råda ensam.

Vi kan konstatera att diskursen bestämmer våra förhållningssätt åtminstone till viss del. För att knyta an till det jag ovan anförde om pornografi är den diskurs som i dag dominerar negativ. Den skam som intervjupersonerna uppper att de känner visar tydligt på att pornografins diskurs formar uppfattningen. En negativ diskurs om pornografi tillsammans med ett reflexivt förhållningssätt kan här ge upphov till en normativ reflexivitet. Det betyder att man uttrycker eller anammar det förhållningssätt som överensstämmer med diskursen, och inte nödvändigtvis det man själv känner eller tycker. Jag har påpekat att jag inte är övertygad om intervjupersonernas uppriktighet. Man kanske svarar på det sätt som man tror "låter bra" för den som intervjuar. Detta var tydligast i ambivalensgruppen. Med andra ord överensstämmer den information man ger med den härskande diskursen. Den här svårigheten har även andra forskare uppmärksammat, exempelvis Hammarén och Johansson som har forskat på tonåringar och sexualitet.

Diskursen ligger också bakom våra sexuella script. Script är en metafor hämtad från teaterns värld och som kan jämföras med manus. Vi utvecklar script i förhållande till alla aspekter av vår omvärld, men termen fungerar mycket bra då vi ska förklara sexuella normer och handlingar. Scripten bestämmer hur och med vem vi ska ha sex, vad som uppfattas som sexuellt eller inte sexuellt och vår benägenhet att handla i förhållande till sexuella innebörder. Script existerar på tre olika nivåer – kulturella scenarier, interpersonella script och intrapsykiska script. Kulturella scenarier anger samhällets grundläggande värderingar. Interpersonella script visar hur en individ ska bete sig för att samspela med det övriga samhället. (Här kan man jämföra med det tidigare nämnda begreppet normativ reflexivitet.) Men för att göra detta krävs det att individen för "samtal med sig själv", och det sker i dess intrapsykiska script. Individens önskningsar och motiv måste anpassas till scripten på de andra två nivåerna.

Det innebär således att ingenting kan uppfattas som sexuellt förän det ges en sexuell innebörd. På så vis lär vi oss vad som exempelvis är sexuellt upphetsande. I intervjumaterialet framkom att intervjupersonerna upplevde de första mötena med pornografi som mycket spännande och kittlande. De visste att pornografi var något "förbjudet" och det underströks genom att pornografin blivit gömd eller kastad i skogen, där man hittade den. Det kulturella scenariot (eller diskursen) att pornografin uppfattas som hemlig och förknippas med förbud tycktes bara göra den mer intressant samtidigt som det bidrar till att den erotiserar.

Då det interpersonella scriptet inte stämmer överens med det kulturella scenariot, uppkommer det skamkänslor i det intrapsykiska scriptet hos de unga männen när de använder pornografi. Skammen i sin tur förstärker känslan av att detta är "fult", vilket medför att pornografin upplevs som ännu mer förbjuden,

ännu mer skambelagd och ännu mer erotisk. Skammen varierar mycket i grad hos intervjupersonerna. Det i sig vill jag se som ett tecken på att vi lever i ett postmodernt samhälle där olika uppfattningar alltmer får stå sida vid sida. Det finns därmed anledning att tro att den skam som pornografin för med sig kommer att avta alltmer. Begreppet "acceptability" visar att de gränser som sätts upp för pornografin på nätet tenderar att luckras upp och tänjas ut. Pornografins tabu kanske kommer att försvinna. Mina intervjuer visar dock att skammen i stort sett alltid finns närvarande vid pornografianvändningen, och därmed håller än så länge den härskande diskursen om pornografi ett fast grepp om oss. För de unga männen är det ett dilemma att pornografin ger upphov till sexuell åtrå och onani, då det efter utlösningen inte längre känns så bra. Följande citat av Jonathan, 18 år, belyser dessa negativa känslor:

– *Man blir oftast väldigt skamsen och tänker att man inte borde kolla på såna grejer. Man kanske inte kan tro det, men det är faktiskt rätt så skamligt fortfarande.*

Ett spektrum av reflexiva förhållningssätt

De unga männen i min studie delades, som nämnts, in i tre grupper – acceptansgruppen, ambivalensgruppen och motståndgruppen. Jag utgick från deras grundinställning till pornografi samt om de använde den eller inte. Även om jag inte har gjort något som helst anspråk på att mina intervjupersoner ska utgöra ett representativt urval – jag har intervjuat de personer jag har fått tillgång till – så kan deras uppfattningar om pornografi spridas över ett spektrum. Av den ena uppfattas pornografi som en viktig och bra källa till sexuell njutning och avkoppling, medan pornografi för den andre förknippas med avsmak och sexuell avvikelse. Den kanske viktigaste frågan då det gäller pornografi är huruvida den är kvinnoförnedrande eller inte och

vilken betydelse man i så fall lägger i det. Det märks att intervjupersonerna redan har funderat över denna fråga och bildat sig en uppfattning innan tidpunkten för intervjun. Här är det möjligt att finna ett mönster, även om det inte är särskilt tydligt och står sida vid sida med andra uppfattningar.

Resultatet av min studie visar att man förhåller sig reflexiv till pornografi. De unga männen tar medvetet till sig de delar som de upplever som positiva och tar avstånd från sådant som de finner förtryckande. Pornografin inspirerar snarare än undervisar. Exempelvis använder de sig av olika samlagsställningar som förekommer i pornografin. Att pornografin ger upphov till en sådan inspiration upplever man som en av pornografins tillgångar. Dock uttrycks en oro för andra personer, om de under de första ungdomsåren inte får några andra intryck från sexualiteten än genom pornografin. Man tror då att det finns en risk att de påverkas på ett negativt sätt och att de ska överföra pornografin direkt till det verkliga sexuella livet. Däremot oroar intervjupersonerna sig inte för vad ens egen pornografianvändning kan föra med sig, utan de tycker sig kunna hålla en god balans mellan pornografin och sina egna föreställningar om sexualiteten. Det rimmar väl med resultatet från en amerikansk undersökning där 150 män i olika åldrar intervjuats om pornografi av journalisten David Loftus. I denna poängteras att pornografins lockelse ligger i att den inte återspeglar verkligheten, utan att den porträtterar sexuella fantasier.

Om pornografin skapar behov av att utföra vissa speciella sexuella handlingar ger min undersökning inget entydigt svar på. Någon har hört från vänner att ansiktssprut numera är ett vanligt inslag i det sexuella samlivet, medan andra tror att det händer väldigt sällan. En tolkning skulle kunna vara att dessa föreställningar motsvarar ens egna sexvanor. Direkta frågor till intervjuerso-

nera om man har för vana eller skulle önska komma i ansiktet på tjejen kanske hade varit på sin plats från min sida. Det har ju blivit ett mycket vanligt förekommande scenario i pornografin och det hade varit intressant att undersöka om det inverkar på sexualiteten. Den amerikanska undersökningen, som jag refererade till här ovan, hävdar att männen inte uppskattar att se ansiktssprut i pornografin. Kanske är det inte så uppskattat som producenterna av pornografin bestämt förmodar. Studien Sex i Sverige indikerar dock att individer som konsumerar pornografi också själva utför sådana sexuella aktiviteter som är centrala i pornografin – exempelvis oralsex och analsex. Vi vet inte om det beror på att personer med ett mångfacetterat sexualliv också använder pornografi eller om det är direkta följder av pornografins påverkan. Frågan förblir tills vidare obesvarad.

Männen i min studie poängterar att det är viktigt att kvinnorna i pornografin ser ut att njuta. De tar aktivt avstånd från sådan pornografi i vilken de upplever att kvinnor påtagligt förödmjukas. Man undviker helt enkelt att använda den typen av pornografi. Ingen av intervjupersonerna säger sig heller uppskatta våld eller förtryck i pornografin. Ett annat genomgående mönster är att man tror att andra påverkas negativt av pornografin, men att man själv däremot har förmågan att urskilja vad som är ”rätt” och ”fel”. Är det pornografins negativa diskurs som ges mycket utrymme i media som medför att man tror så om andra? Som jag tidigare nämnt, förknippas pornografi i media med övergrepp, såsom barnpornografi och gruppvåldtäkter. Det är tydligt att man delvis uppfattar pornografin som något negativt, då man anser att kvinnor omotiverat får en lägre position i den. Min poäng och kanske viktigaste slutsats är att man hanterar pornografins avigsidor genom en väl utvecklad reflexivitet. Reflexivitet är ett ledord! Detta är unga män som har tänkt över frågan om pornografi i ett samhälle som förespråkar jämställdhet mellan könen.

Även forskarna Hammarén och Johansson poängterar i sin studie att ungdomars reflexivitet i dessa frågor är central. Vi vet inte hur dessa män påverkas på en omedveten nivå, men genom att förhålla sig så reflexiva som möjligt försöker de föra upp sitt förhållningssätt på en medveten nivå. Den radikalfeministiska teorin kan inte ensam förklara mäns förhållande till pornografi, då vi bör beakta den uppenbara reflexivitet dessa män ger uttryck för. Reflexiviteten torde bana väg för en ökad jämställdhet i det sexuella livet.

Vi får inte glömma att jag från början poängterade att intervjupersonerna stod för ett spektrum av olika ståndpunkter. De mönster jag har identifierat är ett slags förenklingar. Min studie visar lika mycket att mäns förhållande till pornografi är komplext och mångfacetterat. Att den normativa reflexiviteten som jag har diskuterat ständigt finns närvarande hos dagens unga män gör pornografianvändningen också svår att studera, vilket i sig medför en komplexitet. Det postmoderna samhälle vi lever i rymmer inte längre några enkla sanningar. Kanske är det som Alan Soble (2002), professor i filosofi, förespråkar?

– *We cannot tell from a photograph alone what the model meant to expose or what the photographer meant to capture or, especially, what the viewer focuses on when looking at the image.*

(Ungefär: – Vi kan inte från ett fotografi enbart, säga vad den avbildade avsåg att visa eller vad fotografen avsåg att avbilda, eller, i synnerhet, vad betraktaren ser när han tittar på bilden.) ■

Vill du läsa Pernilla Nigårds uppsats så finns den utgiven av Lafa, se deras hemsida www.lafa.nu.

Porrdebattens för och emot

Veronika Halvarsson

De senaste decenniernas debatt om pornografi har stundtals varit intensiv och ibland högljudd och aggressiv. Argument för och emot har förts med kraft. Det har satt sin prägel på samtalet om pornografi. Men vad har debatten handlat om? Hur har den gått och vad har man sagt? För det har sannerligen inte alltid varit så lätt att hålla reda på vad som sagts och varifrån de olika sidorna har hämtat sin argumentation. Som lärare/ledare är det bra att känna till hur debatten gått. Dels för att kunna ge eleverna flera perspektiv och att kunna sätta in argumenten i sitt sammanhang, oavsett vad man tycker om pornografi, dels som ett exempel på en samhällsdebatt. Och har man grupparbeten i sex- och samlevnadsundervisningen brukar ofta några elever välja att arbeta med pornografi. För oss som möter unga är det även en viktig uppgift att försöka vara en broförbindelse mellan den akademiska, sexualpolitiskt teoretiserande debatten kring pornografi och de unga människornas egna erfarenheter och värderingar kring porrkonsumtionen. Som ett stöd i arbetet har vi sammanställt de vanligaste argumenten och påståendena för och emot i porrdebatten.

Diskussioner om pornografi tenderar att hamna i två motsatta poler, som innebär att man antingen är för eller emot pornografi. För att debatten ska bli något mer nyanserad är det viktigt att man definierar vilken porr man talar om. Det är stor skillnad mellan olika porrgenrer, och porrmotståndarna och porrförespråkarna (eller snarare de som försvarar möjligheten att få se porr – men för enkelhetens skull kallas de fortsättningsvis porrförespråkarna) har en benägenhet att ha olika definitioner av vad pornografi är, vilket försvårar debatten. Porrmotståndarnas definition är att pornografi är skildringar där sex sammankopplas med förnedring och/eller våld medan porrförespråkarna menar att huvudsyftet med pornografiska skildringar är att hetsa upp läsarna eller tittarna sexuellt.

Sexkriget i USA

På 1970-talet i USA formulerade radikalfeminister teorier om kopplingen mellan sexualitet och kvinnors underordning. Porrmotståndarna Andrea Dworkin och Catherine MacKinnon satte sin prägel på debatten inte bara i USA utan även i Sverige och deras teorier diskuteras än i dag. Men på 1980-talet började många feminister kritisera radikalfeministernas teorier. De ansåg att radikalfeministerna fokuserade för mycket på farorna med sexualitet. År 1982 anordnade därför några kritiker till radikalfeministerna en konferens The Barnard Sexuality Conference. De ville formulera en feministisk strategi som både minskar de faror som kvinnor möter i sexualiteten och utvidgar kvinnors möjligheter till njutning. Konferensen möttes av protester från porrmotståndarna som ville stoppa den. Efter konferensen ökade polariseringen mellan porrmotståndarna och kritikerna av porrmotståndet. Det stora debattkriget, det som i USA brukar kallas ”sex wars”, startade först när porrmotståndarna gjorde politik av sina teorier genom att formulera ett lagförslag mot porr. Feminister som var emot att förbjuda porr slöt sig samman och till exempel bildades 1984 FACT, Feminist

Anti-Censorship Taskforce, för att sprida information om riskerna med lagförslaget. Feministerna i FACT var visserligen kritiska till pornografins sätt att framställa kvinnor, men de ville ändå inte ha någon censur eftersom detta kunde leda till att den i andra sammanhang skulle inskränka särskilt kvinnornas yttrandefrihet och uttrycksrätt och göra intrång på individens privatliv och fria val. Det var flera städer som röstade om lagförslaget och i två städer, Minneapolis och Indianapolis, gick lagförslaget igenom, men 1986 förklarade Högsta Domstolen att lagen stred mot den amerikanska konstitutionen. Efter det beslutet tycks luften ha gått ur åtminstone det politiska debattkriget. Däremot fortsatte porrdebatten mellan feministerna. Framför allt var det porrmotståndarna som gav ut artiklar som handlade om hur porr påverkar och skadar kvinnor både inom och utanför pornografin.

Porrdebatten i Sverige

I Sverige har det med jämna mellanrum startats kampanjer mot pornografi och därmed har debatten blommat upp. Under 1960-talet debatterades pornografifrågan ganska livligt i Sverige och då gällde det om man skulle släppa pornografin fri kontra det förbud som fanns vid den tiden. Då var det främst de manliga liberalerna som gjorde sina röster hörda. Debatten ledde till en avkriminalisering av pornografin 1971. Under 1980- och 90-talens porrdebatter krävde porrmotståndarna ofta en skärpt tryckfrihetslagstiftning och hårdare censur. År 2000 startade en annan livlig debatt efter det att dokumentärfilmen Shocking Truth hade släppts. Shocking Truth var ett debattinlägg med det uttalade syftet att ”avlivna myten om den lyckliga horan”. Dokumentären väckte stor uppmärksamhet både inom politiken och i media. Efter dokumentären tillsatte den dåvarande socialdemokratiska regeringen en utredning för att se över vad som var förråande inom porren.

Som ett svar på dokumentären gavs boken "Shocking Lies – Sanningar om lögn och fördomar i porrdebatten" ut där bland annat debattörer som Ylva Maria Thompson och Petra Östergren medverkade. Boken skrevs som ett svar på det som samtliga författare i den upplevde som en vinklad, ensidig och rent lögnaktig debatt. De senaste åren har det inte förekommit särskilt mycket debatt. En har dock varit den om porrfria hotell samt efter det att Mattias Andersson bok "Porr: en bästsäljande historia" gavs ut.

Argumenten för och emot pornografi

När man ska redovisa vad porrmotståndarna och porrförespråkarna har för argument är det svårt att inte generalisera vad dessa två grupper tycker, eftersom det inte finns två påtagliga avgränsade grupperingar som man kan få informationen ifrån. Det är både organisationer och enskilda personer som deltagit i debatten. Argumenten som redovisas i följande avsnitt är främst hämtade från olika svenska debattartiklar från enskilda individer från en spridd tidsperiod och kan därmed inte hänvisas till alla porrmotståndare respektive porrförespråkare. För åskållighetens skull har jag utgått från en del av de utsagor som gjorts i porrdebatten.

Är porr kvinnoförnedrande?

Det vanligaste argumentet porrmotståndarna använder sig av är att porren är kvinnoförnedrande. Enligt Folkaktion mot pornografi är grunden för pornografin kvinnoförtrycket, och dess budskap är att kvinnor är bruksföremål för männens sexualitet. De är objekt som kan köpas, användas och kastas. De menar också att porren lär unga killar att förakta och se ner på tjejer, medan tjejer å andra sidan lär sig att de bara är till för att tillfredsställa killen och att tjejer inte har några egna sexuella behov eller någon egen lust. De anser att kvinnor skildras som handelsvaror

och att all pornografi objektifierar kvinnor. Objektifieringen innebär att kvinnan reduceras från att vara en människa till att vara ett föremål. Porren bygger på de kvinnoföraktande värderingar som finns i samhället, men den är också med och påverkar samhällets kvinnosyn.

Porrförespråkarna brukar istället föra fram att all porr inte är sexistisk. Porren ger sexualiteten en egen arena där kvinnor kan formulera sin egen sexualitet i termer av lust, behov och njutning. De menar också att porrmotståndarna ofta lyfter fram de värsta exemplen man kan hitta och sedan låter dessa avarter symbolisera all porr. Både Petra Östergren och Petra Meyer menar att Alexa Wolf valde de grövsta bilderna i sin film Shocking Truth, och att klippen Wolf har använt sig av är regisserade av Gregory Dark som är känd för att förnedra både kvinnor och män i sina filmer. De menar också att det pornografiska materialet inte har någon självklar innebörd; där en person ser förnedring och förtryck, ser en annan frihet och egna val, medan en tredje ser tråkigt sex. Vissa porrförespråkare har också svårt att se hur till exempel bögporr skulle kunna vara kvinnoförnedrande när det inte förekommer några kvinnor.

Finns det ett samband mellan porr och sexuellt våld?

Resonemang kring kopplingen mellan porr och sexuellt våld har framför allt hämtas från Andrea Dworkin och Catherine MacKinnon. Under 1970-talet myntade Robin Morgan uttrycket "pornografin är teorin, våldtäkten dess praktik". Med det menar de att samhällets kvinnoförtryck både skapas och återskapas i pornografin och därmed legitimeras det sexuella förtrycket av kvinnor. Porrmotståndarna menar att många av de kvinnor som kommer till kvinnojourerna berättar att de har utnyttjats i pornografisk framställning. Enligt Folkaktion mot pornografi är porren tillsammans med prostitution, våldtäkt, kvinnoemisshandel, incest,

sexuella trakasserier med mera exempel på mäns sexuella våld mot kvinnor. Det är delar i ett könsmaktsystem där män har makt och kvinnor är underordnade. Genom att män och pojkar ser på porr lär de sig att förgripa sig på och utnyttja kvinnor sexuellt. Enligt sociologen Eva Lundgren finns det ett nära samband mellan penisdyrkan och våldslag i mjuk- och hårdpornografi liksom i ett misshandels- och våldtäktsliv. Pornografi och misshandel är rätt och slätt mer renodlade uttryck för den fantasi där det kvinnliga har gjorts till objekt för det maskulina subjektet. Enligt flera andra debattörer finns det ett klart samband mellan de gruppvåldtäkter som sker och de porrfilmer med så kallade gangbang-scener som visas, liksom att exponering för pornografi ökar aggressiva attityder, sexuell okänslighet, ointresse för andras lidande, avtrubbnings inför våld mot kvinnor, sexuell upphetsning inför våld samt föreställningar om att kvinnor "vill" bli våldtagna.

Porrfröspråkarna menar att det inte finns någon vetenskapligt bevisad koppling mellan porr och sexuellt våld. Dessutom påpekar de att det finns sexuellt våld även i länder där pornografi är totalförbjudet, till exempel i Kina. De flesta undersökningar visar också att gruppen våldtäktsmän inte har något exceptionellt intresse för porr jämfört med andra människor. Man har också jämfört sexualförbrytare som använt mycket porr och sådana som inte alls intresserat sig för porr, men inte kunnat påvisa några skillnader i antalet eller typen av sexualbrott. Forskningen som finns kring detta område är svårtydd och motsägande. De anser också att om porr skulle leda till sexuella våldsbrott skulle dessa begås också av kvinnor som har sett pornografi. Dessutom menar de att de studier som porrmotståndarna hänvisar till är ovetenskapliga.

Kan porr och erotik verka positivt och stärka sexualiteten?

Porrmotståndarna menar att porren bygger på att män är överordnade och att kvinnor och barn ska underordna sig. Folkaktion

mot pornografi menar att ingen kan ha ett behov av detta. De frågar sig också huruvida människor i länder där porren är förbjuden i sådana fall inte skulle kunna ha ett bra sexliv.

Porrfröspråkarna hävdar däremot att "bra" porr kan vara något positivt för alla vuxna människor oavsett ålder, sexualitet eller kön. De menar att pornografin faktiskt bryter mot många av de normer som placerar en sexuell handling högt upp på skalan. Enligt Petra Meyer har pornografin aldrig varit accepterad av samhället. Den har alltid befunnit sig i samhällets utkanter och fungerat som en opposition mot den rådande sexmoralen, eftersom den bild av sexualiteten pornografin visar upp ställer sig utanför samhällets sexualmoral. Med sitt fokus på sex för sexets skull och får därmed njutningen en central position. Dessutom menar Meyer att man i pornografin kan se möjligheter till ett utsuddande av gränsen mellan vad som uppfattas som normal och onormal sexualitet, man kan se en subversiv utmaning av en kultur som upprätthåller en sexuell hierarki. Exempelvis är variationen på de kroppar man kan se i porren väldigt stor, där finns både tjocka och smala, äldre och yngre och så vidare.

Blir kvinnorna i porrfilmer utnyttjade?

Enligt porrmotståndarna finns det åtskilliga rapporter om att skådespelarna i porrfilmer inte behandlas på ett acceptabelt sätt. Pornografer använder hot och våld för att konsumenterna ska kunna se leende kvinnor utföra skadliga och/eller oönskade akter. Många kvinnliga porrskådisar har dessutom blivit sexuellt utnyttjade redan som barn. Därmed har de lärt sig att deras kroppar är till för att utnyttjas. De menar också att många av kvinnorna är missbrukare och i vissa fall blir de tvingade att delta. Journalisten Johanna Törner avfärdar argumentet att porrfilmskådespelarna själva har valt att delta i porrfilmer. Hon säger: – Om någon "väljer" att prostituera sig eller att medverka i porrfilm, saker som gör

ont, så tänker jag faktiskt inte muntert säga ”jaha, kul för dig att du nu äntligen hittat din grej!”. Hon menar dessutom att oavsett om det är ett fritt val eller ej så kvarstår det faktum att porren har förödande konsekvenser, såsom den ser ut i dag.

Porrförespråkarna hävdar att porrmotståndarna osynliggör den makt både prostituerade och porrskådisar har. De har en egen handlingsförmåga och kan fatta beslut själva. Det finns heller inga belägg för att kvinnorna i porrindustrin tvingas till sexuella handlingar och därmed är det fel att hävda att alla kvinnor tvingas in i porren. Beror de misshållanden som finns inom porren verkligen på att det är sex de håller på med? Eller beror det på andra maktstrukturer? Enligt Meyer anses det rent allmänt att inga normala kvinnor frivilligt kan vilja ägna sig åt till exempel sado-masochism, bondage och fetischism. Om de gör det så är det för att de är så förvirrade att de inte vet vad de sysslar med. Men Meyer menar att det bevisligen finns kvinnor som njuter av samtliga ovannämnda sexuella aktiviteter. Somliga av dem är heterosexuella, andra är lesbiska och ytterligare andra är bisexuella.

Är porrfilmerna endast gjorda för män?

Porrmotståndarna hävdar att porrfilmer i princip är gjorda enbart för män. Mycket av porren vidmakthåller könsroller som finns i samhället och väljer oftast att bara fokusera på den manliga orgasmen/tillfredsställelsen.

Porrförespråkarna menar att om man motsätter sig all porr, så som porrmotståndarna gör, bidrar man till att alla skildringar av sex även fortsättningsvis kommer att produceras av och för män. En del feministiska debattörer har även lyft fram att kvinnors sexualitet synliggörs inom porren och att det finns många skildringar där kvinnor är aktiva aktörer. Snedvridna könsroller finns för övrigt inom all masskultur och är en avspegling av sam-

hället. Enligt Hirdman var mer än 40 procent av dem som hyrde pornografiska filmer i USA 1991 ensamma kvinnor eller kvinnor tillsammans med män.

Är all porr dålig?

Enligt porrmotståndarna är all porr dålig. Pornografi är ett gammalt grekiskt ord. Porne betyder sköka, prostituerad, kvinna som är till salu. Grafi betyder att skriva om, att skildra. Pornografi betyder alltså att skildra kvinnor som handelsvaror, som sexuella slavar. I porren framställs det som ett naturligt och självklart beteende för män att utnyttja prostituerade och att våldta kvinnor. All porr har samma budskap. Herrtidningar handlar – precis som den grövre porren – om kvinnoförakt, makt, våld och kontroll. Och de sprids dessutom överallt. Lika lite som det finns mjuknazism eller mjukapartheid finns det mjukporr.

Porrförespråkarna anser att man inte kan dra all porr över samma kam. Det har kommit många olika genrer som inte fanns för bara tio år sedan. Feministisk porr är ett exempel. Många av dem som producerar och distribuerar den så kallade independent-porren (se Ord i pornografin) är emot porrindustrin och deras sätt att producera porr men de gillar däremot att se och skildra sex på film. Det feministiska porrprojektet Vanessa menade i mitten av 2000-talet att om man låser fast sig i inställningen att nästintill allt sex är förtryckande och att alla skildringar av sex är sexistiska och kvinnoförnedrande kommer man ingen vart. Vissa menar också att porr är positivt eftersom det utmanar de heteronormativa föreställningar om sex som finns i vårt samhälle. Andra menar att porrmotståndarna gör en distinktion mellan porren och erotiken där porren ses som något förnedrande och dåligt, medan erotiken ses som något fint och bra. Eftersom detta handlar om subjektiva åsikter så kan något som vissa anser vara pornografi klassas som erotik av andra. Det

är skillnad på porr och porr. Exempelvis är det svårt att jämföra Emmanuelle-filmer och Playboy Late Night med Cicciolina & Hästen och Långt ned i halsen.

Ska porr förbjudas?

Porrmotståndarna menar att pornografi inte är yttranden (pornografi lyder under tryck- och yttrandefrihetslagar) utan handlingar och att den står i vägen för kvinnors yttrandefrihet. Folkaktion mot pornografi menar att det finns andra inskränkningar i tryckfriheten. De undrar varför det är okej med förbud mot att hetsa mot ras, religion och så vidare men inte mot kvinnor. Även om en lagstiftning inte skulle få bort all porr så innebär det att för varje porrfilm eller porrtidning som inte tillverkas sker ett övergrepp mindre mot kvinnor och barn framför kameran. Men de menar också att det viktigaste är att förändra folks inställning. Man menar att så länge våldtäkt, incest, kvinnomisshandel, sexuella trakasserier, prostitution och pornografi existerar kan det inte finnas några fria kvinnor, och inte heller någon fri sexualitet för kvinnor.

Kulturjournalisten Nina Lekander anser att det är juridiskt svårt eller omöjligt att skilja mellan vad som är fin erotik, ful porr och äkta konst. Petra Östergren menar att de flesta är överens om att gränsen ska dras vid "vårdspornografi" men problemet är att det inte finns någon tydlig definition av vad detta är. Ska gränsen gå vid s/m (se Ord i pornografin) eller när våld sker mot någons vilja? Det är viktigt att förstå att ens egna sexuella preferenser inte är universella som gäller för alla människor. Petra Meyer tycker att det är allvarligt att man lägger ned så mycket energi på att skapa censur och förbud medan man inte oroar sig för att unga flickor fortfarande uppföstras till att lämna över den sexuella agendan till män. Dessutom menar hon att porrmotståndarna genom sitt krav på ett förbud mot pornografin inte

bara uppvisar en otrolig arrogans mot de kvinnor som arbetar inom pornografin, utan även lägger locket på för en välbehövlig diskussion om den kvinnliga sexualiteten.

Har porren blivit allt grövre och mer kvinnoförnedrande?

Enligt porrmotståndarna har porren blivit mycket grövre. Folkaktion mot pornografi menar att bakom porren står porrindustrin och den vill fortsätta att tjäna pengar. Därför försöker de överträffa varandra i att hitta på "häftigare" grejer.

Enligt porrförespråkarna är det en myt att porren har blivit råare. Medieforskaren Margareta Rönnberg anser att det påstås att merparten av pornografin skulle vara våldsam och att procentsatsen ständigt ökar. Hon ställer sig då frågan om den snart inte skulle vara uppe i hundra procent då. Dessutom menar hon att porren sägs vara "evig" men ändå hela tiden bli värre och värre. Enligt Mattias Andersson innehöll 1970-talets porrtidningar explicita skildringar av både våldtäkter och pedofili, något som i dag är förbjudet. Dessutom såldes de i mycket större upplagor än vad tidningar som Slitz, Café och Moore i dag gör tillsammans.

Är porrindustrin en av världens största industrier?

Enligt porrmotståndarna omsätter porrindustrin mångmiljardbelopp på exploatering av kvinnor. Enligt Folkaktion mot pornografi säljs porr i matvaruaffärer, på bensinstationer och i pressbyråkiosker. Porr säljs eller hyrs även ut i dvd/videobutiker. Porr visas på flera olika tv-kanaler. Därmed når porren varenda liten ort i Sverige, varje människa har den i sin närmiljö, vare sig de vill eller inte. Pornografi i dag handlar om masspåverkan. Ursula Berge skriver i Arbetaren att man inte kan bortse från att porren existerar i en grå eller svart sektor och därmed är det svårt att veta hur mycket pengar porrbolagen verkligen tjänar.

Porrförespråkarna hävdar att det är en myt att porren skulle vara en av världens största industrier. Att detta är något som upprepas bland porrmotståndare som om det vore ett mantra och till slut har blivit en "sanning". Var finns källan till denna uppgift och hur räknar man? Enligt ekonomijournalisten Mattias Andersson som skrivit boken "Porr: en bästsäljande historia" stämmer inte föreställningen om att porrindustrin är en av världens största industrier och att porrbolagen tjänar grova pengar. Däremot genererar porren stora pengar till storföretagen som distribuerar varan såsom exempelvis Telia, Microsoft och Ericsson.

Diskussion behövs

Debatten kring pornografi har förändrats över tid och den har framför allt förts av olika feminister. På 1960- och 70-talet handlade debatten främst om krav på legalisering och på 1980- och 90-talet kretsade diskussionen kring effekterna och eventuella begränsningar av pornografin. På senare tid har dock debatten allt mer luckrats upp. När boken "Koll på porr" gavs ut av Medierådet 2006 blev det inte ens en diskussion kring den. Inte heller G Schymans och M Altmans debattartikel sommaren 2006 om farorna med porren väckte någon diskussion. Detta är synd i bemärkelsen att pornografin inte är ett enkelt ämne och att det behövs nyanserade diskussioner kring den, där man inte bara fokuserar på porrens vara eller inte..

När det gäller pornografi anser RFSU att det är en del av vår sexuella frihet att få uppleva sexuella skildringar i text och bild. Däremot ska inte människor behöva konfronteras med pornografin om de inte vill. Den enas sexuella frihet ska inte inkräkta på den andras. För RFSU finns det tre friheter som är grundläggande för att en människa ska uppleva egenvärde och självkänsla: Frihet att välja, frihet att vara, och frihet att njuta. Frihet att välja innebär att man själv ytterst bestämmer över sin

sexualitet och att man inte ska tvingas eller tvinga andra till sexuella handlingar. Frihet att njuta innebär att man själv eller i samspel med andra ska få möjlighet att upptäcka vad man njuter av på sina egna villkor. Frihet att vara innebär en individs rätt och möjlighet att välja sitt sätt att leva på, att få välja sin sexuella identitet. Dessa tre friheter kan vara användbara i diskussionen kring pornografi. ■

Den sexuella bilden och lagstiftningen

Ulf B Andersson

Personer som har fyllt 15 år har enligt svensk lagstiftning sexuellt självbestämmande, men det finns undantag. Således råder en gräns på 18 år för medverkan i pornografi.

Pornografi har alltid varit en omstridd företeelse. Det kan vara lätt att i dagens diskussion om ungdomar och internet glömma bort att skildringar av sexualitet har funnits i årtusenden och att myndigheterna sällan har sett med välvilja på dessa alster. De tekniska möjligheterna att framställa pornografi har naturligtvis skiftat med tiden, liksom värderingarna som råder i samhället. I dag kan det verka märkligt att tänka sig att romaner som D H Lawrences "Lady Chatterleys älskare" eller Agnar Mykles "Sången om den röda rubinen" kunde drabbas av beslag, förbud eller åtal. Själva uttrycket pornografi är knappast entydigt men betydelsen "osedligt skriftställeri" från franskans pornographie, kan sägas ge en historisk täckning av genren. Under de senaste årtiondena har uttrycken erotik och pornografi använts som ett sätt att skilja olika skildringar av sexualitet åt. Det förstnämnda uttrycket, erotik, kan användas för att markera att det är en "godkänd" form av skildring medan uttrycket pornografi används för att markera avståndstagande. Samtidigt kan den enes erotik vara den andres pornografi och inte sällan

använder pornograferna beteckningen erotik på sina alster (till exempel kallar TV1000 och Canal+ sina porrfilmer för "erotik"). I svensk lagstiftning är det genomgående pornografi som används som uttryck, och som vägledning för bedömningen finns ett synsätt från en regeringsproposition 1970 att "en bild är pornografisk om den, utan att ha några vetenskapliga eller konstnärliga värden, på ett ohöljt och utmanade sätt, skildrar ett sexuellt motiv".

Under 1960-talet fördes en livlig debatt i Sverige och flera andra västeuropeiska länder om skildringar av sexualitet i litteratur och på film. Yttrandefriheten och tryckfriheten var i Sverige grundlagsfästa friheter, men det fanns en rad restriktioner när det gällde sexualitetens område. 1911 hade svensk filmcensur införts och alla filmer som skulle visas skulle förhandsgranskas av Statens biografbyrå. Filmsekvenser som stred mot "allmän lag och goda seder", var "förråande", "upphetsande" eller förvillade rättsbegreppen skulle stoppas av filmcensurerna. 1954 ersattes begreppet "upphetsande" med "skadligt upphetsande". I motsats

till litteratur eller offentliga föreställningar, till exempel teater, var det här fråga om en förhandscensur. Motiveringen till detta var att film med dess rörliga bilder antogs ha större påverkan än andra medier. Detta synsätt, liksom Statens biografbyrå, finns ännu kvar i dagens Sverige. När Vilgot Sjöman 1963 kom med filmen "491", gjord efter Lars Görlings roman med samma namn ingrep Biografbyrån med ett exceptionellt beslut: Filmen totalförbjöds med motivering att den var "förråande", "skadligt upphetsande" och delvis stred mot den då gällande lagparagrafen om "sårande av tukt och sedlighet". Biografbyråns beslut togs med hänsyn till ungdomen: "Filmens koncentrerade och intensiva sammanställning av brutalitet och råhet med sexualitet (våldtäkt, säregen form av tidelag, kvalificerad prostitution och brottslig homosexualitet) kommer i stor utsträckning att drabba människor som befinner sig i ett utvecklingsskede av emotionell labilitet och famlande, osäkra värderingar".

Förbudet mot 491 ledde till en livlig debatt och regeringen ingrep och efter vissa klipp kunde filmen få premiär 1964, dock med en 18-årsgräns satt av filmens distributör, SF. På 1970-talet vände sig Vilgot Sjöman till Biografbyrån, som då beslöt att filmen skulle få visas i oklippt skick. 1979 visades 491 i Sveriges Television i sin oklippta version.

Debatten om 491 kan sägas vara en av startpunkterna för de debatter som 1971 ledde fram till att begreppet "tukt och sedlighet" försvann ur svensk lagstiftning och banade väg för att pornografin släpptes fri. Inom svenskt kulturliv fanns det många som kämpade mot lagen om tukt och sedlighet. Justitieminister Lennart Geijer lär 1970 ha sagt att "Smaklösheten är det pris vi får betala för yttrandefriheten" och efter några år av fri pornografi var det många som, likt RFSU:s dåvarande ordförande Hans Nestius, i stället blev hårda kritiker av porren. Debatten har stundtals varit livlig kring pornografin, och så gott som varje år inlämnas någon riksdagsmotion

med krav på att staten ska förbjuda eller begränsa tillgången till pornografi. Den tekniska utvecklingen i kombination med förändrad moraluppfattning har dock gjort att utsikterna för ökad statlig kontroll är små.

Yttrandefrihetens grunder

Den svenska tryckfriheten har långa anor och redan i mitten av 1700-talet upphävdes systemet med förhandscensur. Staten skulle inte längre förhandsgranska innehållet i skrifter och kravet på tillstånd för tryckning försvann. 1766 kom den första tryckfrihetslagstiftningen. I dag regleras yttrandefriheten dels genom Regeringsformen (RF), dels genom Tryckfrihetsförordningen (TF) och en Yttrandefrihetsgrundlag (YGL). I RF slås fast att:

"Varje svensk medborgare är gentemot det allmänna tillförsäkrad

1. Yttrandefrihet: frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka åsikter och känslor."

Pornografins försvarare kan hänvisa till att även spridande av pornografiska alster omfattas av yttrandefriheten. Både TF och YGL är grundlagar och har ett speciellt skydd då det krävs två riksdagsbeslut innan bestämmelser där kan ändras.

Yttrandefrihetens begränsningar

Yttrandefriheten är dock inte absolut. Tryckfrihetsåtal kan väckas i efterhand av Justitiekanslern, JK, mot en ansvarig utgivare för till exempel en tidning. Och den som ställer sig på ett torg och skriker oförsämdheter kan dömas för förargelseväckande beteende. Den som använder sin yttrandefrihet för att sprida hatpropaganda kan åtalas för hets mot folkgrupp, där sedan 2003 även sexuell läggning är inkluderat. Det är inte heller tillåtet att sprida vilka uppgifter som helst. Brottsbalkens

paragraf om ärekränkning kan då bli aktuell. Förtal innebär att någon utpekar en annan person "såsom brottslig, klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning" och kan bestraffas med böter. Vid grovt förtal kan det bli fråga om fängelse i högst två år.

JK kan väcka åtal men även en enskild person kan väcka åtal om man anser sig vara utsatt för ärekränkning. Ofta kan det vara en svår balansgång att bedöma vad som är tillåtet och inte. Och rent rättsligt behöver det viktiga inte vara om det som påstås är sant eller inte, utan det avgörande är själva missaktningen.

En offentlig person kan få utstå en mer närgången granskning än "vanliga" personer och publicering kan anses tillåten om uppgiften är "sann" eller om det fanns "skälig grund" att publicera. Ett uppmärksammat fall var när förra vänsterpartiledaren Gudrun Schyman väckte enskilt åtal mot Expressen sedan tidningen på löpsedlar i november 2002 hade påstått "GUDRUN SCHYMAN spelar in EROTISK FILM med sin ex-man: "MAN SKA BLI KÅT". Vid tryckfrihetsmål är det enda gången som en jury används i det svenska rättegångssystemet. Om juryn väljer att fria den åtalade så är ärendet avslutat. Om däremot minst sex av de nio juryledamöterna beslutar att ett tryckfrihetsbrott har begåtts så går frågan vidare till en tingsrätt. I Schyman-fallet kom juryn fram till att löpsedeln, förstasidans text samt en artikelrubrik var brottsliga och utgjorde förtal. Juryn satte liksom Gudrun Schyman likhetstecken mellan porrfilm och erotisk film. Men tingsrätten friade Expressen, då rätten menade att en erotisk film inte är detsamma som en porrfilm. Den friande domen överklaga-

des då till hovrätten där Expressen fälldes. Hovrätten konstaterade att det var känt för Expressen att filmen inte var pornografisk utan hade inslag av samtal om kärlek och relationer och att det därför inte hade funnits någon "skälig grund" för att publicera uppgiften. Hovrätten konstaterade samtidigt att om det verkligen hade varit så att Schyman skulle medverka i en pornografisk film skulle det ha varit klart uppseendeväckande och "relevant och försvarligt" att publicera uppgiften, även om den var nedsättande. Fallet prövades till sist i Högsta domstolen, HD, som i december 2003 beslöt att endast fälla löpsedeln. Motiveringen var "att löpsedeln får anses innefatta en uppgift om att den film som Gudrun Schyman skulle medverka i var en pornografisk film". HD sänkte skadeståndet till Schyman från 100 000 kronor till 50 000 kronor. Samtidigt fastställdes den bötessumma på 60 000 kronor som Expressens ansvarige utgivare skulle betala efter att ha gjort sig skyldig till förtal. Fallet med Expressens löpsedel kan illustrera hur komplicerat den rättsliga bedömningen av förtal kan vara.

Det är dock inte bara i tryckta medier som förtal kan förekomma. Anmälningarna om ärekränkingsbrott på internet har ökat kraftigt och år 2005 var brottsanmälningarna uppe i 7 744 och det väntas öka i framtiden. Polis och åklagare ger dock ingen hög prioritet åt dessa brott och ytterst få anmälningar leder till åtal. En växande andel av anmälningarna handlar om sexuella bilder eller sexuella påståenden som publiceras på internet av en före detta partner. Och brottsligheten sprider sig också långt ner i åldrarna då tillgången till datorer är allmän. I december 2006 anmäldes en 14-årig pojke i Blekinge för grovt förtal. Pojken hade klippt ihop en bild på en 13-årig flickas ansikte med en

nakenbild och sedan publicerat hennes namn på en porrsida på internet. Enligt TT hade pojken förklarat att han var arg på flickan. Då han inte är straffmyndig kunde han inte åtalas utan ärendet överlämnades till de sociala myndigheterna.

En kvinna, som är ensam i Sverige om sitt namn, blev ofrivilligt huvudperson i en påhittad lesbisk sexdagbok på den populära sajten Lunarstorm. I Svenska Dagbladet den 6 december 2006 berättade hon om hur hon vid första samtalet till polisen inte togs på allvar. Men efter ett personligt besök hos polisen började de utreda fallet och sexdagboken spårades till en för kvinnan okänd man. Tingsrätten fällde 2004 mannen för grovt förtal ”då uppgifterna har gjorts tillgängliga för ett mycket stort antal personer på internetportalen”. Tingsrätten konstaterade också att ”de oriktiga uppgifterna har varit av den innebörden att målsägande är homosexuell”. Mannen dömdes till böter och kvinnan fick 65 000 kronor i skadestånd.

När den folkkäre artisten Lasse Berghagen på en blogg i december 2006 påstods ha köpt porrtidningar på en bensinmack fick det stor uppmärksamhet i Aftonbladet. Lasse Berghagen kallade uppgifterna för förtal och hotade med att polisanmäla bloggskribenten. ”Förtal är ett brott som kan ge böter eller fängelse i upp till två år” påpekade han i Aftonbladet den 31 december och efterlyste samtidigt att journalister ska ”ifrågasätta sanningshalten i det som skrivs på bloggarna”.

Förevisande av pornografisk bild

Fram till 1971 var det straffbart att såra tukt och sedlighet. Detta kunde ske i skrift eller bild, men också genom att blotta könsorgan eller ha samlag på allmän plats. Men från 1971 var det inte längre ett brott att såra det som kallades den sexuella anständighetskänslan. Den som blottar sig offentligt eller utför sexuella handlingar offentligt kan dock fortfarande dömas för sexuellt ofredande eller förargelseväckande beten-

de. Åtal väcktes i december 2006 mot en kvinnlig lärare som visade sina bröst sedan hon tröttnat på en högstadiepojkes provocerande beteende. Brottsrubriceringen var då sexuellt ofredande.

Vid lagändringen 1971 infördes en ny bestämmelse som kallades ”otillåtet förfarande med pornografisk bild”. Tanken var att stärka yttrandefriheten även när det gällde sexuella skildringar samtidigt som människor skulle slippa konfronteras med sådant som kunde uppfattas som oanständigt. Att ge ut och sprida en pornografisk tidskrift blev nu tillåtet då man ansåg att människor kunde välja själva om man ville läsa eller inte.

Fortfarande är det enligt brottsbalken straffbart med förevisande av pornografisk bild på ett sätt som är ägnat att väcka allmän anstöt. Men förutsättningen för straffbarhet är att denna förevisning sker på eller vid allmän plats. Ett skyltfönster anses till exempel vara vid allmän plats men att sälja pornografiska bilder inne i en butik är inte straffbart då besökaren anses ha ett val att gå in i butiken eller inte och därmed riskera att ta anstöt av dess varor. Den som med posten eller på annat sätt tillställer någon en pornografisk bild utan att mottagaren har gjort beställningen gör sig skyldig till en brottslig handling. Straffet är böter eller fängelse i högst sex månader.

Förledande av ungdom

Ungdomar omfattas av ett speciellt skydd när det gäller spridning av skrift, bild eller teknisk upptagning som genom sitt innehåll kan verka förråande eller medföra allvarlig fara för de ungas sedliga fostran. Någon exakt åldersgräns har dock inte satts. Men lagstiftarna har åsyftat att förhindra distribution av skadliga skrifter bland skolungdom. Förledande av ungdom straffas med böter eller fängelse i högst sex månader.

Förbud mot offentlig pornografisk föreställning

Ordningslagen från 1993 reglerar vilken typ av sammankomster som är tillåtna att arrangera och vilka som behöver särskilda tillstånd, till exempel offentliga danstillställningar, marknader och uppvisningar i motorsport. I ordningslagen finns ett förbud i kapitel 2, paragraf 14, som säger att "offentlig tillställning som utgör pornografisk föreställning" inte får anordnas. Den som bryter mot förbudet kan dömas till böter eller fängelse i högst sex månader. Även anstiftan eller medhjälp till detta brott kan leda till straffansvar.

Förbudet infördes mot bakgrund av framväxten av sexklubbar i 1970-talets början. Fram till början av 1973 förekom så kallade poseringsannonser i dagspressen. Efter att Tidningsutgivarföreningen rekommenderat att annonserna inte längre skulle tas in försvann de och hösten 1972 blev det förbjudet för de poserande kvinnorna att ha kroppslig kontakt med män i publiken. Samlagsshower var dock lagliga ytterligare några år då det ansågs vara något som utspelades mellan två "artister". Efter liberaliseringen av bestämmelserna kring pornografi 1971 var det inte längre straffbart att visa pornografiska framställningar vid teater- och varietéföreställningar. Porrklubbar växte snart fram i en rad städer. Många av klubbarna blev lindrigt maskerade bordeller och när till exempel polisen i Malmö 1975 slog till mot stadens porrklubbar, då cirka 15 stycken, dömdes senare samtliga ägare för koppleri.

I förarbetena till lagen avses med pornografisk föreställning "en föreställning med levande aktörer, där sexuella situationer eller händelseförlopp framställs på ett ohöljt och utmanande

sätt". De sexuella inslagens karaktär och omfattning är av betydelse för tolkningen om en föreställning ska förbjudas. För att ett förbud ska bli aktuellt ska det primära syftet med föreställningen vara att förmedla pornografi. Enstaka inslag av striptease eller liknande framställningar i till exempel en teater- eller varietéföreställning gör den inte pornografisk. När till exempel Teater Galeasen för några år sedan hade med homosexuell fellatio i en av sina pjäser räknades det således som kultur och inte som pornografi.

Förbudet omfattar även enskild posering om den är en del av en tillställning som ordnas på ett sådant sätt att allmänheten äger tillträde. Striptease där kvinnor tar av sig på överkroppen har hittills inte ansetts strida mot förbudet i ordningslagen. Och därmed har de relativt få sexklubbar som ännu finns kvar i svenska storstäder kunnat fortsätta att ha öppet.

Enligt förra statsrådet Jens Orback (s) förekommer kriminell verksamhet i form av "till exempel koppleri, köp av sexuella tjänster, narkotikabrott och misshandel" i anslutning till sexklubbarna (interpellationsdebatt i riksdagen 11 mars 2005). Denna del av verksamheten är självklart straffbar enligt annan lagstiftning än förbudet i ordningslagen. Vid samma debatt sade Orback att "sexklubbars och de reklambärande bilarnas kvinnoförnedrande budskap" givetvis "ska motarbetas". När kommunfullmäktige i Stockholm försökte införa ett tillägg i de lokala ordningsföreskrifterna som skulle förbjuda bilar med porrekam på stadens gator avslogs det dock 2005 av länsrätten som ansåg att ett förbud skulle strida mot yttrandefriheten.

Sexuellt förledande

Den 1 april 2005 trädde en ny sexualbrottslagstiftning i kraft och i brottsbalkens sjätte paragraf om sexualbrott behandlas sexuellt ofredande, ett brott som kan ge böter eller fängelse i högst två år. Personer som har fyllt 15 år har enligt svensk lagstiftning sexuellt självbestämmande, men det finns undantag. Således råder en gräns på 18 år för medverkan i pornografi. Den som tvingar någon eller genom förledande eller annan otillbörlig påverkan "förmår någon som har fyllt 15 år men inte 18 år att företa eller medverka i en handling med sexuell innebörd, om handlingen är ett led i framställning av pornografisk bild eller utgör en posering i annat fall än när det är fråga om framställning av en bild" kan dömas för sexuellt ofredande. Den som har inte har fyllt 18 år får inte heller arbeta på sexklubb, utnyttjas som fotomodell för pornografiskt material eller anlitas på massageinstitut eller poseringsateljé.

Framställning och innehav av bilder på personer som uppnått sexuell myndighetsålder (i Sverige 15 år) men fortfarande räknas som barn (18 år) är dock tillåtet. Detta under förutsättning att personen har gett sitt medgivande och att bilderna är till för privat bruk. Medgivandet anses dock ogiltigt om till exempel "högre ålder, mogenhet, position, ställning, erfarenhet eller offrets beroende av förövaren har missbrukats för att uppnå detta medgivande".

Åldersgränserna gör att en handling kan vara laglig i en situation, men olaglig i en annan situation. Ett rättsfall från Nordnorge vintern 2007 kan tjäna som illustration. En 19-årig pojke och en 16-årig flicka hade frivilligt samlag med varandra, vilket var lagligt. Pojken filmade dock samlaget med sin mobiltelefon och visade filmen för sina kompisar. Då polisanmälades han av flickan. Han riskerade då åtal och fängelse på upp till tre år för produktion av barnpornografi, då flickan var under 18 år. När denna text skrevs hade inte dom fallit.

Barnpornografi

Fram till 1 januari 1980 var barnpornografiska bilder inte förbjudna. Men efter en lagändring blev det straffbart att publicera pornografiska bilder med barn.

Efter en omfattande debatt gjordes 1999 en ändring i grundlagen som gjorde att skildringar av barn i pornografisk bild inte längre omfattas av TF och YGL. Bakom förändringen låg ett synsätt att ett dokumenterat övergrepp mot ett barn – i sig redan ett brott – inte kunde anses vara ett bruk av yttrandefriheten. Spridning av sådana bilder ansågs innebära ytterligare en kränkning av offret och med bilders livslängd kan de fortsätta utgöra en kränkning långt efter att preskriptionstiden för själva brottet har gått ut.

I stort sett all befattning med barnpornografi är kriminaliserad i svensk lagstiftning och enligt brottsbalkens 16:e kapitel, paragraf 10 a döms för barnpornografibrott den som:

1. skildrar barn i pornografisk bild,
2. sprider, överlåter, upplåter, förevisar eller på annat sätt gör en sådan bild av barn tillgänglig för någon annan,
3. förvärvar eller bjuder ut en sådan bild av barn,
4. förmedlar kontakter mellan köpare och säljare av sådana bilder eller vidtar någon annan liknande åtgärd som syftar till att främja handel med sådana bilder, eller
5. innehar en sådan bild av barn.

Med barn avses en person vars pubertetsutveckling inte är fullbordad eller som, när det framgår av bilden eller omständigheterna kring den, är under 18 år. Den närmare gränsdragningen har överlämnats åt rättspraxis.

Straffet för barnpornografibrott är fängelse i högst två år eller om brottet anses ringa, böter eller fängelse i högst sex månader. Grovt barnpornografibrott med lägst sex månader och högst fyra års fängelse kan utdömas om brottet har begåtts

yrkesmässigt eller i vinstsyfte, om det har utgjort ett led i systematisk brottslig verksamhet eller om det har handlat om en särskilt stor mängd bilder eller avsett bilder där barn utsätts för hänsynslös behandling.

Under 2006 anmäldes 363 barnpornografibrott, en nedgång jämfört med 2005 och 2004 då 553 respektive 600 brott anmäldes.

Även tecknade bilder med barnpornografiskt motiv och så kallad virtuell barnpornografi, där realistiska bilder visar fiktiva barn, omfattas av förbudet som också gäller också bilder på internet. Lagstiftarna ville göra förbudet så heltäckande som möjligt och pekade till exempel på att ett verkligt barn kan tecknas av i en verklig situation. Däremot är inte ljudupptagningar och framställningar i text utan bild kriminaliserade.

Vad som är en pornografisk bild kan vara svårt att avgöra men under förarbetena till lagen talades om bilder som enligt vanligt språkbruk och allmänna värderingar är pornografisk. Här kan det dock finnas en gråzon. Nudistbilder med barn närvarande kan för vissa ha en sexuell innebörd utan att syftet med bilden har varit pornografiskt.

Lagstiftarna har dock påpekat att straffbarheten inte bara begränsas till handlingar som har en uppenbart sexuell innebörd. Om barn förekommer på bilder där en eller flera vuxna utför sexuella handlingar omfattas även dessa bilder. Även bilder där barn framställs på ett sätt som är ägnat att vädja till sexualdriften utan att ha deltagit i ett sexuellt beteende vid avbildningen kan vara brottsliga. Men samtidigt har det sagts att all avbildning av nakna barn eller alla bilder

där ett barns könsorgan kan urskiljas inte är avsedda att kriminaliseras med lagen.

Förbudet mot barnpornografi omfattar inte vuxna personer som agerar barn, så kallad anspelningspornografi. När frågan utreddes konstaterades att det i anspelningspornografi syns att aktörerna inte är barn och att det faktum att denna pornografi kan vara sårande för den allmänna anständighetskänslan inte räcker som grund för en kriminalisering, vilket också godtogs av riksdagen.

Undantag från förbudet görs om omständigheterna anses försvarliga. Exempel på detta kan vara konstnärliga eller vetenskapliga hänsyn eller att det handlar om en allvarligt syftande nyhetsförmedling. Det kan alltså vara tillåtet för en journalist som bevakar dessa frågor att inneha barnpornografi liksom för en person som bedriver forskning i ämnet.

Kampen mot barnpornografi, inte minst på internet, har fått stor uppmärksamhet under senare år. Inom EU antogs 2003 ett rambeslut om "åtgärder för att bekämpa sexuellt utnyttjande av barn och barnpornografi".

Det ska också påpekas att lagen från år 2000 om registerkontroll av personal inom bland annat förskoleverksamhet, grundskola och skolbarnomsorg innebär att den som erbjuds anställning är skyldig att lämna utdrag ur belastningsregistret som omfattar domar för bland annat sexualbrott och barnpornografibrott.

Djursex

1944 avkriminaliserades tidlag, det vill säga sexuellt umgänge mellan människor och djur. Det innebär att det inte heller är olagligt att fotografera eller filma dessa sexakter. Men djurplågeri

är straffbart och kan ge böter eller fängelse i högst två år. Mellan 2000 och 2005 polisanmälades 115 fall av sexuellt utnyttjande av djur, men inget fall ledde till åtal.

Det har länge funnits en opinion i riksdagen för att åter kriminalisera sex mellan människor och djur. I januari 2007 föreslog Djurskyddsmyndigheten att sex mellan människor och djur ska kriminaliseras. Myndigheten hänvisade bland annat till en amerikansk undersökning från mitten av 1950-talet där det sägs att 7 procent av alla män har haft sex med djur. Djurskyddsmyndigheten föreslog också ett förbud mot produktion och spridande av djursexfilmer.

Olaga våldsskildring

Våldsskildringar i bild, och då speciellt filmade skildringar, är fortfarande – liksom i förra seklets inledning – en fråga som debatteras och som leder till lagstiftning. I debatten har det varnats för att dessa skildringar kan ge allvarliga skadeverkningar på ungdomar och innebär att nedvärderande bilder av kvinnor sprids när våldet har sexuella inslag.

De senaste årtiondena har en omfattande lagstiftning införts på detta område. Debatten om filmen "Motorsågsmassakern" och det så kallade videovåldet ledde 1981 till en lag om förbud av spridning av filmer och videogram med våldsinslag, den så kallade videovåldslagen. När det gällde visningar på biografier finns Statens biografbyrå kvar, men det är numera extremt ovanligt att filmer klipps ner innan de godkänns för visning. Toleransnivån när det gäller fiktivt icke-sexuellt våld har höjts och antalet "mördade" personer i en 90 minuters "underhållningsfilm" kan vara mycket högt utan att filmcensuren ingriper.

När det gäller sexuellt våld infördes 1989 en brottsbeskrivning som gjorde det olagligt att i bild eller rörliga bilder skildra sexuellt våld eller tvång med uppsåtet att bilden eller bilderna

sprids. Det blev också olagligt att sprida sådana bilder. Straffet kan bli fängelse i högst två år. Brott mot denna lag räknas som tryckfrihetsbrott och därför är JK den ende som kan väcka åtal. Det är också olagligt att lämna ut filmer och videogram till person under 15 år om dessa innehåller våld eller hot om våld mot människor och djur, om detta är av verklighetstrogen karaktär.

I propositionen som låg till grund för lagen talades om "framställningar i bild där sexuella motiv kombineras med våldshandlingar eller inslag av sadistiska beteenden, till exempel avbildningar av sexuella övergrepp." Det framhölls att denna typ av bilder regelmässigt skildrar "den avbildade kvinnan på ett grovt kränkande och mänskligt nedvärderande sätt". Dessa skildringar ansågs påverka uppväxande pojkar och unga mäns syn på kvinnor på ett negativt sätt. Förbudet att sprida bilder med sexuellt tvång skulle också omfatta skildringar där den förnedrande eller betvingande situationen var avsedd att uppfattas som njutbar av betraktaren.

Flera rättsfall har sedan lagen infördes 1989 väckt uppmärksamhet. 1989 polisanmälades den ansvarige utgivaren för vuxenserietidningen Pox 1989 av ordföranden i Malmö-avdelningen av Folkaktionen mot pornografi för spridning av våldspornografi. JK beslöt att inleda en förundersökning om brott. Tidningen friades dock.

I 1990-talets början avkunnades flera domar som handlade om filmer där så kallad fistfucking förekom (se Ord i pornografin). Trots en tidigare friande hovrättsdom valde JK att 1993 väcka ett nytt åtal mot 25 andra filmer där fistfucking förekom. I en fällande dom konstaterade Svea hovrätt att filmerna innehöll våld eller tvång av sexuell karaktär och beslöt att fälla den ansvarige. Högsta domstolen valde att inte ge prövningstillstånd.

Det finns en rad domar mot personer som har spridit våldspornografi och domstolarna har ofta valt att betrakta det

filmade sexuella våldet som verkliga övergrepp och inte som fiktivt våld.

De som utövar BDSM-sex (se Ord i pornografin) har argumenterat för att filmatiseringar av BDSM-sex inte är detsamma som våld eller misshandel och hävdat att deras yttrandefrihet inskränks genom förbudet mot olaga våldsskildring. Det synsättet har hittills inte fått gehör hos lagstiftarna. ■

HÄR HITTAR DU LAGARNA:

Förevisande av pornografisk bild: Brottsbalken kapitel 16, paragraf 11.

Förledande av ungdom: Brottsbalken kapitel 16, paragraf 12.

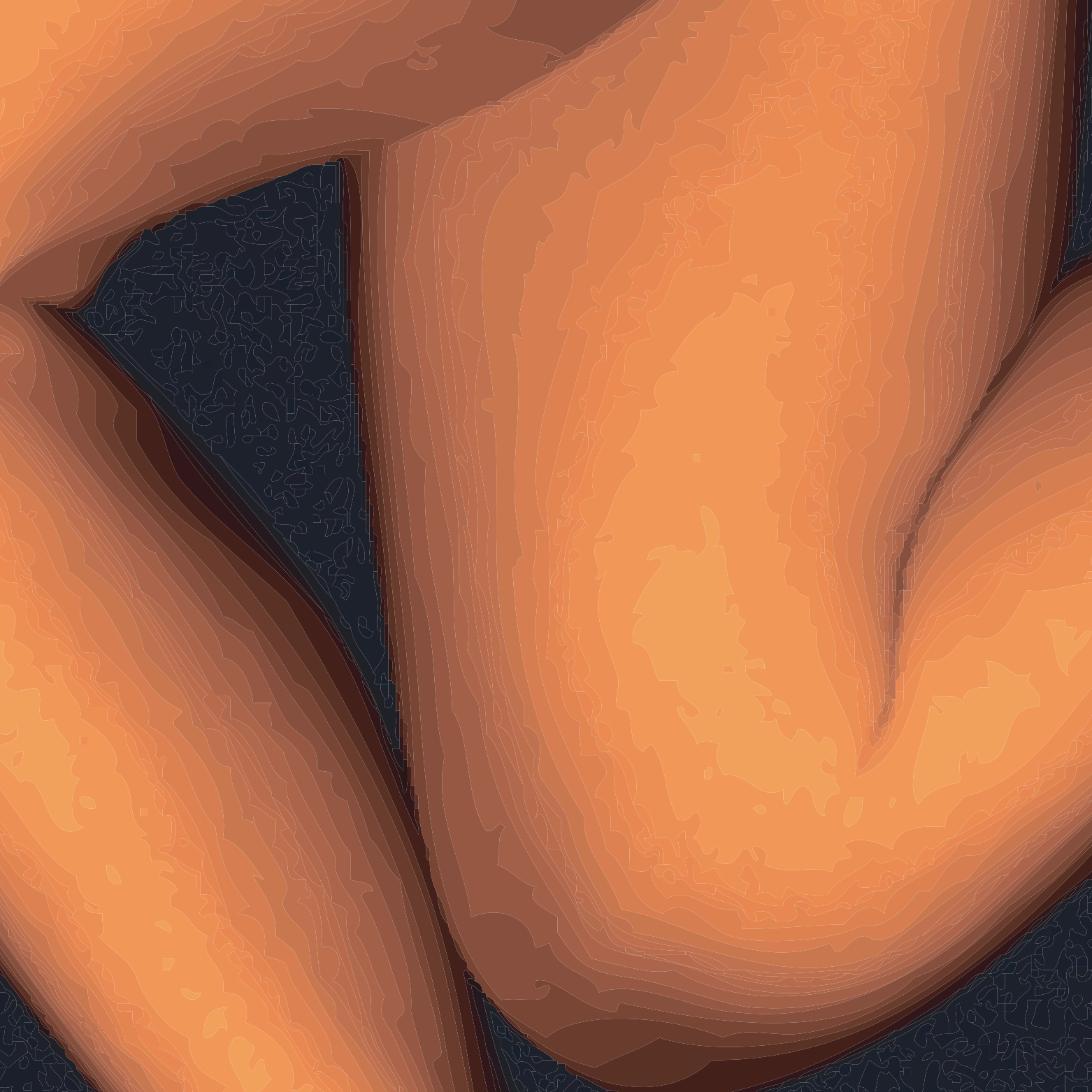
Barnpornografi: Brottsbalken kapitel 16, paragraf 10 a.

Olaga våldsskildring: Brottsbalken kapitel 16, paragraf 10 b.

Sexuellt förledande finns under Sexuellt ofredande i brottsbalken kapitel 6, paragraf 7.

Förbud mot offentlig pornografisk föreställning: Ordningslagen, kapitel 2, paragraf 14.

Djurplågeri: Brottsbalken kapitel 16, paragraf 13. Även djurskyddslagen behandlar djurens rättigheter.

Att prata om porr med ungdomar

Olle Waller

I samtalet med unga är det viktigt att inte fördöma lusten att titta på porr. Det skapar bara tystnader och skamkänslor. Min erfarenhet är att om man intar en icke-fördömande attityd så möjliggörs öppna och bra samtal.

Man kan utan överdrift säga att få områden är så kontroversiella som diskussionsobjekt som porr. Jag föreställer mig att det i synnerhet blir lite extra hett för människor som i sitt arbete möter unga människor med uppdrag och mandat att utbilda och fostra. Ibland räcker det med att säga ordet ”porr” för att människor ska gå igång och argumentera för eller emot. Frågan om vilken påverkan porren kan tänkas ha på unga människors liv och sexuella erfarenhetsinsamlande skruvar ofta upp tonläget ännu högre. Faktum är att vi egentligen vet ganska lite om hur det förhåller sig med dessa påverkansprocesser. Det finns inga entydiga bevis för att pornografikonsumtionen påverkar unga människors sexvanor i någon viss riktning eller att den skapar skeva kroppsideal men det finns förstås lika få bevis på motsatsen. Eftersom området är så pass outforskat – det är förstås de senaste åren som vi börjat få en mer systematisk forskning på området – lämnas förstås fältet fritt för tyckanden och åsikter baserade på enskilda personers värderingar och normer.

Om man anser att pornografins bilder framför allt utgörs av skildringar av kränkningar och övergrepp på framför allt kvinnor och barn är det rimligt att se pornografin som en teoretisk mall för våldtäkter i praktiken och då blir kravet på att förbjuda pornografin utifrån den analysen också logisk. Väljer man att se den pornografiska bilden ur ett religiöst perspektiv kan man tolka bilderna som skändliga och kränkande av den gudomliga sexualiteten. Att skildra ”urscenen” mellan man och kvinna i all sin genitala kladdighet uppfattas då som något djupt omoraliskt och med det religiösa rastret lagt över bilderna blir pornografin till något som måste bekämpas och också förbjudas. Jag menar dock att de flesta människorna i praktiken har ett ganska lojt och svalt intresse för pornografin, i stort rätt ointresserade även om de kanske tittar då och då eller har tittat men inte engagerat sig särskilt djupt i frågan. De kanske resonerar som så att ”porren, tja den är väl rätt trist, förutsägbar, platt och sexistisk men visst kan man bli lite kåt ändå”.

När blir en bild pornografisk?

Går det att ge en entydig definition? Det är tveksamt. Jag ska berätta en historia ur verkliga livet för att illustrera svårigheterna med att definiera vad som ska räknas som en pornografisk bild.

Det hela utspelade sig när jag och min sambo för några år sedan lånade en lägenhet i centrala Köpenhamn. Lägenheten tillhörde en släkting till henne och efter att ha firat en trevlig midsommarhelg tillsammans med dem ute på deras lantställe skulle vi veckan därpå bo i den vackra lägenheten i stan. Lägenheten, eller snarare våningen, hade bokhyllor från golv till tak i alla rum. Ett klassiskt intellektuellt hem skulle man kunna säga. I det rum som iordningsstälts för vår räkning fanns dock bara en enkel stringhylla med några få böcker uppställda. Längst fram, fullt synlig, tronade mannens doktorsavhandling. Vad gör man? Det är klart att man av artighet, och kanske lite förstrött, bläddrar i en sådan bok för att sedan åtminstone kunna säga något i stil med ”Du, jag såg din avhandling. Den verkar intressant.”. Jag lyfte alltså ner boken från hyllan och döm om min förvåning när det kalvade ut ett tjugotal fotografier som låg instoppade mellan boksidorna. Bilderna föreställde hans fru i de mest explicita sexuella poser man kan tänka sig. Inget doldes, allt var exponerat i en genital orgie. Jag blev paff, fnissigt förtjust och faktiskt lite förlägen så sexualupplysare jag är. Min sambo såg bilderna och blev lika fnissig som jag men tyckte efter stund att nu hade jag väl ändå tittat färdigt. ”Men herregud!”, försökte jag, ”det här området tillhör ju mitt yrke, det är klart att jag måste titta ...”. Nåja, vi stoppade snart tillbaka bilderna i boken som ställdes på plats i hyllan.

Jag brukar använda mig av det här exemplet när jag har mina

endagsseminarier om hur man kan tala om pornografi med ungdomar. När jag har berättat den här historien för seminariedeltagarna får de i uppgift att två och två reflektera lite utifrån frågeställningarna: Vad var det för sorts bilder vi hade hittat? Var de pornografiska eller erotiska? Och i så fall, vad är skillnaden?

Resonemangen från deltagarna brukar låta ungefär så här: ”Bilderna måste bedömas som erotiska, eftersom de var tagna av mannen i en lekfull och kärleksfull situation”, ”Det beror på betraktaren och om du blev upphetsad av bilderna så blev de i det ögonblicket pornografiska”, ”De måste kallas för erotiska eftersom ordet erotik betyder hörande till kärleken och de intima bilderna var väl inte avsedda för dig och din kvinna”. Därefter följer ofta en diskussion vem som hade placerat bilderna i avhandlingen i vårt rum och varför. Om avsikten var att vi skulle hitta bilderna kan man kanske hävda att den som placerat bilderna där bidragit till att de blivit pornografiska. När jag frågar deltagarna vem de tror har lagt dit bilderna brukar de flesta spontant svara mannen. Jag brukar då med min bakgrundsinformation och personkännedom säga att jag skulle vilja sätta en slant på att det i stället är kvinnan, alternativt de båda, som placerat ut bilderna och samtidigt ställa frågan om den kunskapen skulle göra skillnad när det gäller vår blick och bedömning av bilderna. Så där kan vi hålla på och vrida och vända på frågan och avsikten med exemplet är förstås att få igång ett reflekterande förhållningssätt till den pornografiska eller den erotiska bilden bland deltagarna. Förhållningssättet att reflektera istället för att reagera är en av hörnstenarna när det gäller arbetet med pornografi. Något slutgiltigt svar på just det här exemplet finns inte. Vi har aldrig berättat för paret att vi sett deras bilder och de har inte heller försökt att luska ut om vi sett dem, men exemplet tjänar ändå

som en bra start för en reflekterande och inledande diskussion kring bilden, blicken, begäret, avsikten och alla de tolkningsmöjligheter som ges.

Seminariet ”Att tala om pornografi med ungdomar” bygger till stor del på att deltagarna ges tillfälle att reflektera och inta ett undersökande förhållningssätt kring frågan. Inledningsvis får deltagarna diskutera två frågeställningar i mindre grupper:

- Vad är pornografi?
- På vilket sätt tror ni att pornografin påverkar unga människor?

Frågorna är inte enkla och det går naturligtvis inte heller att på kort tid ge några uttömmande svar. Samtidigt är det just den typen av frågor som ständigt dyker upp i debatten kring porr, och därför är de viktiga att diskutera. Det är också kring de frågeställningarna som det mesta av vuxenvärldens oro kring unga människors porrkonsumtion kretsar.

Deltagarna på seminariet ”Att tala om porr ...” är människor som i sitt arbete möter ungdomar antingen i skolans sex- och samlevnadsundervisning, på fritidsgården, via uppsökande fältarbete, inom socialtjänsten, i konfirmationsundervisningen eller på ungdomsmottagningen.

Vilka ståndpunkter och resultat brukar då seminariedeltagarna redovisa efter diskussionerna? Här är en lista på några av de vanligaste uppfattningarna.

Vad är pornografi?

- går inte att definiera, ligger i betraktarens ögon
- hårt och kallt

- pang på rödbetan, inget förspel
- kommersiellt
- äckligt, avtändande
- upphetsande
- sexuella skildringar där kvinnor utnyttjas
- bara genitala bilder
- ingen kärlek
- folk gör det på riktigt, inget fejkande
- avskalat, fritt från känslor
- gränsöverskridande
- kvinnor skildras som ständigt kåta och villiga
- pornografi är rätt, erotisk film kan vara fint
- pornografin visar ingen helhet, det är bara närbilder av könet

Definitionsmässigt brukar deltagarna beskriva pornografin som något som är framställt enbart i syfte att göra folk sexuellt upphetsade medan den erotiska bilden inte primärt är framställd för att göra folk kåta men att den kan ha den effekten i alla fall.

På frågan om hur man tror att ungdomar påverkas av pornografin innehåller listan ofta följande aspekter:

- pornografin leder till skeva kroppsideal
- ger kunskaper om hur ett samlag går till
- ger en felaktig bild av hur sex bör vara
- leder till avancerade sexlekar
- gör att både killar och tjejer får prestationsångest
- gör att killar tvingar tjejerna till analsex
- kan vara en inspirationskälla till att vilja ha sex
- killar får komplex för att de inte har lika stora penisar som porrskådisarna

- skapar förväntningar på hur länge man ska/kan hålla på
- ger en bild av att det bara är mannen som njuter av sex
- gör att unga känner sig tvingade att göra saker sexuellt som de inte är mogna för
- gör att unga rakar sitt underliv och får besvär med inflammerade hårsäckar
- ”gruppsexfilmer” leder till att killar inspireras till att delta i gruppvåldtäkter
- pornografin leder till att stereotypa föreställningar kring manlig och kvinnlig sexualitet cementeras

De flesta som deltagit i seminarierna har på olika sätt velat positionera sig som i grunden kritiska till pornografin och pornografikonsumtionen. De uttrycker också en övertygelse om att porrkonsumtionen leder till en mängd problem när det gäller unga människors sexuella erfarenhetsinsamlande. Om det här beror på att deltagarna till ca 70-80 procent är kvinnor som ju oftare är mer kritiska till och uppger att de konsumerar mindre porr än män eller om det handlar om att man inte velat skylda med egna positiva upplevelser av porren är svårt att säga. Många uttrycker också att det är så svårt att bortse från att de medverkande inom porren (läs kvinnorna) ofta far illa och att den så kallade porrindustrin är nära lierad med kriminalitet, droghandel och trafficking.

När det gäller frågan om på vilket sätt unga människor påverkas av att titta på porr är det framför allt killarna man oroar sig för. Föreställningar om att unga män tittar på porr och låter sig inspireras till att försöka iscensätta det de sett genom att tjata på flickvännerna att de till exempel ska raka sina underliv eller ställa upp på analsex är en mycket vanlig föreställning. Den här typen av utsagor medför dock att gamla stereotypa föreställningar om flickors och pojkars sexualitet lever kvar. I bästa välmening och i

syfte att vara stödjande framställs flickor i praktiken som mindre sexuella, mindre benägna att experimentera och vilja utforska sin sexualitet och att deras sexualitet snarare ligger slumrande inom dem i väntan på att väckas av en pojke. Men då ska det vara en schysst och kärleksfull pojke som tar ansvar och inte försöker tvinga på flickorna något som de inte är mogna för. Tonårskillen och den unga mannen framställs som en ständigt kåt och lidelsefull libertin, en sexuellt experimenterande varelse som är nyfiken och ivrig att iscensätta det han sett och ser i porren. Är han då inte utrustad med en ”inre kompass” som får honom att ta reson och hejda sig så riskerar hans pockande brunst att bli till ett övergreppsliknande tjat.

Det här är förstås en tillspetsad beskrivning men något ligger det i den. Det är så här riskscenarierna kring vad som händer med tonårskillar och unga män som tittar på mycket porr brukar presenteras. Porrens påverkan på flickor handlar om att de lär sig att vara ett objekt i pojkens/mannens ögon, att deras sexualitet finns till för någon annans lust, att de ska ”ställa upp” på saker som de egentligen inte vill och så vidare.

När jag sedan ber deltagarna att vända blicken åt ett annat håll, mot sig själva och sina egna erfarenheter av att titta på porr och ber dem fundera i vilken utsträckning och på vilket sätt de själva påverkats, så blir det ofta en fnissig tystnad. Det är förstås svårt att svara öppet och ärligt på så privata frågor när man inte känner de andra i gruppen eller bara känner varandra som kollegor. Och det är självklart jättesvårt att bedöma i vilken utsträckning porren kan ha påverkat ens egna sexuella vanor, fantasier och faktiska erfarenheter. Frågan är väl om det ens är möjligt att objektivt göra en sådan bedömning. De i särklass vanligaste kommentarerna bland deltagarna, alltså vuxna som möter ungdomar, kretsar kring att de inte kan se

att de själva blivit påverkade på samma sätt som de tror att ungdomar i dag påverkas. Ofta sker det med hänvisning till att den porr som finns i dag dels är mycket råare och dels är så mycket mer lättillgänglig och att hela samhället är mer ”porrifierat”. Intrycket att man ser porrens negativa påverkan som något som i första hand gäller andra kvarstår.

En modell för samtal om porr.

I mitten av 1990-talet skrev konstnären Channa Bankir, författaren och debattören Petra Östergren och författaren Nina Lekander ett antal artiklar i Expressen där de diskuterade pornografin och huruvida den kunde betecknas som förtryckande och förnedrande för framförallt kvinnor. Enkelt uttryckt såg de inte pornografin som särskilt problematisk och menade till och med att den kunde verka befriande och motverka ett osynliggörande av kvinnlig sexualitet genom att porren skildrade kvinnor som kåta och njutande av sex utan att känna skuld och skam. De fick en hel del mothugg för sina teorier från andra feminister, särskilt från dem som kallar sig radikalfeminister, som hävdade att de var blinda för det faktum att pornografin upprätthåller och reproducerar ett kvinnoförnedrande synsätt där kvinnans sexualitet är underordnad mannens och att denna underordning är själva grundbulten i pornografin. Jag tänker inte ge mig i kast med att kommentera hela den debatten, se istället ”Porrdebattens för och emot” sid 47.

Det som inspirerade mig och gav mig en aha-upplevelse i dessa artiklar och i denna debatt var hur man genom att dela upp frågan om pornografi kan slippa att hamna i låsningar och färdiga svar. Om man närmar sig frågan utifrån de tre aspekterna tittande, innehåll och produktion och diskuterar dem var för sig så blir det lättare att föra en diskussion där man inte omedelbart hamnar i gamla hjulspår för eller emot.

Med denna metod är det möjligt att arbeta och föra samtal kring alla olika aspekter av pornografi, konsumtion, innehåll och framställning utifrån ett reflekterande och icke-fördömande förhållningssätt. Det är faktiskt möjligt att oavsett vad man själv tycker om porr föra samtalen på ett sätt som inte skapar upprörda känslor och i förlängningen tystnad. Öppenhet är nyckeln till goda samtal. Om man börjar med att fördöma tittandet i sig som något man inte bör göra, eller som kvinnoförtryckande, kommer i synnerhet pojkarna att tystna.

Tittande

Man kan kalla pornografin för ”onanins ansikte” eftersom den vanligaste orsaken till att människor tittar på porr är att de vill hetsa upp sig och tillfredsställa sig sexuellt, antingen på egen hand eller tillsammans med en partner.

I samtalet med unga är det som sagt viktigt att inte fördöma lusten att titta på porr. Det skapar bara tystnader och skamkänslor och leder inte till en vidare reflektion. Min erfarenhet är att om man intar en icke-fördömande attityd så möjliggörs öppna och bra samtal. Eftersom man ska vara försiktig med att i grupp fråga efter privata erfarenheter så gäller det att formulera frågeställningar kring vad de tror snarare än vad de vet och har erfarit.

METOD:

Börja med att skriva "tittande" på tavlan och ställ sedan frågan: "Varför tittar man på porr?" Skriv upp de svar eleverna ger. De övriga frågeställningarna tar man muntligt. Man kan naturligtvis göra detta moment helt muntligt också.

Exempel på frågeställningar kan vara:

- Varför tittar man på porr? (Den här frågan bör man börja med)
- Är det skillnad på tjejers och killars porrtittande?
- Vad tror ni är vanligast: att man tittar ensam eller tillsammans med någon?
- Tänder killar och tjejer på olika sorts porr?
- Vem är det som föreslår att man ska titta?
- När man tittar – är det vanligt att det är något som man har sett tidigare?
- Hur får man tag på porr? Är det lätt?
- Brukar era föräldrar tala med er om porrtittande och porrsurfande på nätet?
- Hur tror ni att de som tittar på porr känner det före – under tiden – och efteråt?
- Hur ser ni på webcam-porren? Finns det risker med den? Finns det några fördelar?

Jag har under många år talat med tusentals unga, framförallt killar och unga män, om deras porranvändning. De bekräftar samstämmigt att det främsta skälet till tittandet handlar om att man vill hetsa upp sig sexuellt och onanera till bilderna. De flesta säger att porrtittande är något som man gör enskilt, inte tillsammans med någon eller några kompisar (gäller för dem som definierar sig som heterosexuella), eftersom onani i grupp mest tycks förekomma under de tidiga tonåren eller förpuberteten och inte nödvändigtvis ens kräver några porrbilder och nog mer ska ses som ett sätt att skapa identitet. I dag sker onanin ofta i samband med att man går in och porrsurfar på nätet där man enkelt kan hitta bilder, filmer eller filmsnuttar som kan fungera som onanins ansikte. Ibland hör man påståendet att unga personer, läs killar, blir sittande i timmar och surfar

runt, och det förekommer säkert, men för de flesta verkar det vara ett sätt att under någon kvart eller max en halvtimme hitta lämpliga bilder att onanera till och efter det att man har haft utlösning stänger man av. En kille uttryckte det som så att "det finns ingenting som är så jävla tråkigt som porr efter det att man fått utlösning, och då stänger man av ..."

Många beskriver pornografins bilder som ett utsnitt av verkligheten, en enkel och avskalad sexualitet som inte kräver något före eller efter och som bara finns där för att man ska bli upphetsad. Man laddar bilderna med de fantasier man vill och ingen kan ju veta vad man egentligen fantiserar om. Där kan allt ske som inte händer i verkligheten och som man kanske inte heller vill ska hända. Där i fantasins värld står det en fritt att experimentera

med sin sexualitet, sin identitet och till och med byta kön om man så vill. När sedan onanin kulminerar i en orgasm beskriver många att känslan av att befinna sig i ett sexuellt paradiset tvärt övergår i en sorts tristess. Den ”postcoitala tristessen” har någon lakoniskt kallat denna känsla av tomhet och likgiltighet efter utlösning och orgasm. För de flesta är inte upplevelsen särskilt problematisk utan den känns mer som en trött gäspning. En del som jag har talat med har sagt att de känt en viss ilska, en irriterande trötthet för att de återigen har gått igång på bilder som de sett så många gånger förut. Några få som jag har mött har beskrivit att de känt sig äcklade och skamfyllda.

En intressant sak som dyker upp när man samtalar med killar, är att en del som har erfarenhet av att titta på porr med sin flickvän säger att det är så jobbigt att kolla på porr med tjejer. Killen säger att han vill bara ha ett litet axplock, ett smakprov för att tända, gå i gång, medan tjejen ofta vill se hela filmen. Det blir i de sammanhangen tydligt att killarnas porrkonsumtion och erfarenhet av att titta, som ju i allmänhet är större än tjejernas, gör att de också vet att det inte händer något ”nytt” utan att varje ”berättarbåge” eller scen ser ut på samma sätt. Och i den meningen verkar unga män ha en betydligt mer realistisk bild av porrens innehåll och estetik. De vet att det handlar om mesta möjliga knulla för pengarna och ingenting annat. De vet att den scen de just tittat på med sin flickvän kommer att följas av en scen intill förväxling lik den förra. En ung kille uttryckte saken på följande sätt: ”Åh, det är så jobbigt att titta på porr med tjejen för hon vill titta på allting och man orkar ju inte med skiten så länge”

Innehåll

Om vi under rubriken tittande bör förhålla oss icke-fördömande för att inte skapa tystnader och skamkänslor kring

tittandet och onanin så kan man vara mer öppet och tydligt kritisk när det gäller innehållet i pornografin. Det har säkert tydligt framgått att jag med ”porr” hittills har avsett och refererat till den klassiska och mycket traditionella heterosexuella ”mainstreamporren”. Den är förstås bara en del av alla de pornografiska genrer som finns och har funnits men det är den pornografin som brukar vara i fokus när fenomenet debatteras. Visst diskuteras hur man via lagstiftning och polisiära insatser ska komma åt spridningen av exempelvis våldspornografi eller barnpornografi men det är en annan fråga. Jag menar dessutom att barnpornografi inte ens ska ses som porr utan som de brottsliga handlingar det faktiskt handlar om. Unga människor är ideella i sin syn och när det kommer upp en diskussion kring vilka straffsatser som borde gälla för dem som gör sig skyldiga till barnpornografibrott räcker vår nuvarande lagstiftning inte långt. Avskyn är stark och radikala lösningar modell ”skjut dem!” är vanligt förekommande. Det gäller att inte fastna i frågan kring vålds- och barnpornografi utan försök istället att styra bort från den diskussionen. Den riskerar bara att leda in på ett stickspår.

Jag har därför valt att man i sina samtal om pornografi med unga ska koncentrera sig på den pornografi som jag kallar ”mainsstream” heteroporr eftersom det är den sortens porr som de har mest erfarenhet av och att det är den porren som det refereras till. Exempel på vad ”mainstreamporr” är, är den sortens pornografi som visas på betalkanalerna.

METOD:

Skriv nu "innehåll" på tavlan och fråga: Hur skildras männens respektive kvinnornas sexualitet i porren? Man behöver inte lista här utan låta samtalen flyta på. Men det kan vara bra att ändå ha rubriken på tavlan, för tydlighetens skull.

Exempel på teman för diskussionen om innehållet:

- Hur skildras manlig respektive kvinnlig sexualitet i porren?
- Vem gör vad med vem?
- Njuter de på riktigt?
- På vilket sätt visas njutning?
- På vilket sätt skildras kvinnorna i porren? (Som ständigt kåta och lätt tillgängliga.)
- Hur skildras männen i porren? (Som alltid redo, aktiva, tabu mot passiv njutning.)
- Är pornografin förnedrande? Om ja, i så fall för vem?
- Kan man lära sig något av porren?
- Finns det ett tabu inom porren att skildra manlig passivitet?
- Vad ser ni som det största problemet med porren?
- Tror ni att innehållet i porren formar vår syn på och våra värderingar kring sex?
- Finns det bra saker med porr?
- Porrfilmer kallas för "erotiska" i programtablåer för TV1000 och Canal +. Varför tror ni? Vad är skillnaden mellan en erotisk och pornografisk bild/film?

En fråga som då och då kommer upp är om man ska visa eller använda bilder eller filmer i undervisningen. Jag vill avråda ifrån det. Dels är det nästintill omöjligt att välja ut vilka filmer eller bilder som ska representera porren. Dels har en del elever aldrig sett porr och har inte heller för avsikt att göra det och de ska självklart slippa. Att använda bilder av sexuella handlingar som underlag för diskussionen när man sitter i en grupp leder paradoxalt nog till att fokus snarare flyttas från ämnet än bidrar till att öka koncentrationen. Man riskerar att få en diskussion om just dessa enstaka bilder än om porr generellt.

Bilder väcker starka känslor av alla möjliga slag och det blir svårt att förhålla sig avslappnad och neutral i de lägena. De egna minnesbilderna eller föreställningarna får vara grunden för diskussionen.

Det finns en mångfald av genrer inom pornografin. Det är bra att i någon mån känna till det enorma utbud av porr som man kan finna framförallt på internet. Om man googlar på ordet porn får man ofattbara 115 miljoner träffar på 0,04 sekunder. Allt, och jag menar verkligen allt, går att finna. Om man så vill skulle

man kunna ta listan över alla så kallade perversioner och sexuella avvikelser som den österrikiske neurologen och psykiatrikern Richard von Krafft-Ebing sammanställde i slutet av 1800-talet och söka på vart och ett av listans ord och finna en visualiserad variant på internet. Allt finns – intet nytt under solen!

Här ett axplock av rubriker från olika genrer (se Ord i pornografin):

- teens
- hairy
- elder erotic, grannies,
- plump
- shaved
- gay
- lesbian
- shemale, transnys, ladyboys
- zoofili, bestiality
- s/m, bondage,
- pissing
- barely legal
- spanking

Det mesta av den porr som man hittar är på engelska så jag väljer att presentera rubrikerna i denna form. Varje genre i sig finns i hetero-, homo- och bisexuell tappning.

I de undersökningar som gjorts kring unga människors porrkonsumtion konstaterar man vanligen att det är de unga männen som är de största porrkonsumenterna. Regelmässigt påstås det att de påverkas till en stereotyp bild av sexualiteten samt att de inspireras till att göra det som det sett. Problemet med den typen av utsagor är att de i sig bidrar till att reproducera en stereotyp bild av sexuella tändningsmönster. Man föreställer sig

alltid att tonårskillens eller den unge mannens blick och begär alltid är heterosexuell trots att de mycket väl skulle kunna vara så att den värsta ”heterosexuella” gruppsexfilmen i själva verket fungerar som en illa dold homofilm där den unga mannen lika gärna kan tända på att se alla erigerade manliga kön. Och när hörde ni senast en upprörd debatt om unga homosexuella mäns porrkonsumtion och vad den gör med deras syn på sexualiteten? Blir unga bögar mer våldtäktsbenägna och får skeva kroppsideal som en följd av porrtittandet? Det kan väl ändå inte vara så enkelt att det bara är heterosexuella män som påverkas av porr! Jag vill alltså varna för att dra alltför enkla slutsatser när det gäller vilken slags porr det är som konsumeras. Eftersom utbudet i det närmaste är oändligt så kan vi nog räkna med att också nyfikenheten, begäret och blicken är, om inte oändlig, så i varje fall komplex och mångfacetterad.

När man i debatten talar om att porren bidrar till att skapa komplex och skeva kroppsideal hos unga – läs flickor – glömmar man att pornografin också producerar motbilder. Var någonstans i vårt kropps- och skönhetsfixerade samhälle hittar man bilder av gamla, tjocka, skrynkliga människor, både män och kvinnor, som njuter och har ohämmat sex annat än i porren? När underlivsrakning och hårlösa kroppsideal kritiserar så kan man hitta mängder av bilder av ”naturligt” kroppsbehårade män och kvinnor i porren. Vi vet ju ärligt talat inte vad det är folk tittar på och vilka påverkansprocesser som tar form. När unga män i undersökningar säger att de påverkas av porren och vill göra det de sett vet vi faktiskt inte om det är en längtan efter att vara passiva och bli påsatta som de avser eftersom den typen av frågor inte ställs och heller inte problematiseras på det sättet, det vill säga vi har redan från början gjort antagandet att de inte vill det. Paradoxalt nog kan pornografiska bilder i den meningen vara rebelliska och gå på tvärs mot rådande värderingar och

ideal. Ytterligare ett intressant exempel som man kan stöta på är de växande genrer under rubriker som "shemale", "trannies", "ladyboys" (se Ord i pornografen). Man kan om man vill se dessa bilder av "kvinnomännen" som rena "freakshows", men med andra glasögon kan man diskutera intresset för shemale-porren utifrån helt andra parametrar. Står det ökade utbudet för ett motsvarande ökat intresse? Det tyck vara heteromännen som tittar. Bland homo- och bisexuella män tycks intresset vara svalt. Kan den, relativt sett, ökade jämställdheten vara en förklaring till att män flyr till bilder av undersköna "kvinnor" som ändå på något sätt är lika dem själva och inte är sexuellt krävande jämställda kvinnor som skapar ångest hos männen? Det går att vrida och vända på dessa modernitetsfenomen inom pornografen, modernitetsfenomen som dels speglar komplexiteten när det gäller det sexuella begäret och dels kan fungera som en blinkning till en vidare debatt kring könsordning och könsoordning.

Med utgångspunkt från ovanstående vill jag påminna om att inte fastna i färdiga föreställningar om vad det är unga mäniskor tittar på och komma med färdiga förklaringsmodeller om hur de påverkas. Jag menar inte heller att den som leder en diskussion om porr ska ha någon allmän genomgång av alla genrer som finns men det är bra att känna till dem i fall ungdomarna nämner det, och det är bra om man har funderat några extra varv kring frågan samt diskuterat det med sina kollegor.

Produktion

Det tredje och sista steget i samtalsmodellen handlar om på vilket sätt porren produceras. Hur villkoren för de inblandade ser ut och på vilket sätt den distribueras ut till konsumenterna.

När det gäller produktionsförhållanden är spännvidden stor. Vi har hela spektrat från hemmaproducerade filmer till kommersi-

ellt producerade filmer från framför allt USA. De hemmaproducerade filmerna har kanske inte en större publik än de inblandade själva eller är möjligen spridd till en begränsad skara i exempelvis en swingersklubb (klubbar där par byter partner med varann). Det är filmer som vanligtvis produceras utan några kommersiella intressen. Vi har filmer som produceras av börsnoterade bolag, bolag som sägs dra in miljardbelopp till sina ägare. Ofta är det till den delen av branschen det refereras när man talar om "porrindustrin" och de enorma vinsterna. Det finns de som invänder och säger att det inte existerar någon egentlig "industri" utan att det snarare är en mängd små och medelstora aktörer som agerar oberoende av varandra. Porrindustrin sägs ju vara en av de mest lönsamma, någonstans i storleksordningen med vapenindustrin trots att vinsterna snarare har minskat i takt med internets framväxt. Enligt ekonomijournalisten Mattias Andersson, författare till boken "Porren: en bästsäljande historia", är det i själva verket distributörerna av porren, typ Telia-Sonera, som hör till de stora vinnarna. Långt ifrån en hantering som man säger sig ta avstånd ifrån håvar dessa bolag in de riktigt stora pengarna på att distribuera ut densamma till miljontals datoranvändare. Den ambitiösa statliga satsningen under parollen "bredband åt alla" har i praktiken också inneburit "porr åt alla".

En del av porrproduktionen förknippas med kriminell verksamhet som droger, prostitution och trafficking. Denna ljusskygga verksamhet upprör folk. Människor som egentligen inte har något emot att sexualitet skildras i ord och bild tar starkt avstånd från den sortens produktion vars enda syfte är att exploatera människors sexualitet, lust och längtan av snöd vinning.

Det är det här som folk tycker är svårt, och många killar som tittar på porr tar gärna själva upp problemet.

Går det att föreställa sig en "kravmärkt porr", en pornografi-

produktion som lyckas navigera runt alla moraliska och etiska dilemman som oundvikligen dyker upp när man har med människor av kött och blod att göra? En icke-sexistisk produktion kringgärdad av regler och villkor där all form av diskriminering och förtryck är bannlysta. En produktion som garanterar att alla inblandade är vuxna myndiga personer som vet vad de ger sig in på, har skrivna avtal för löner och kontroll över hur materialet ska distribueras? Kanske, men det är tveksamt. Pornografin kommer med all säkerhet inte att försvinna inom en överskådlig framtid, om någonsin, så alla försök att mildra de negativa konsekvenserna och att ha ett öppet och realistiskt förhållningssätt till produktionen kanske är så nära en "kravmärkt porr" vi kommer.

Att låta det vara som det är och strunta i att ens försöka mildra de negativa konsekvenserna blir cyniskt och alternativet att försöka få igenom ett totalförbud av porren framstår inte som realistiskt eller kanske inte ens önskvärt i förhållande till vår tryckfrihet.

Ord på vägen

Ovanstående modell för samtal kring pornografi kan modifieras efter tycke och smak i förhållande till den som leder samtalet, men också i förhållande till den grupp man har framför sig. Metodens viktigaste och bärande idé är att man oavsett egna värderingar, känslor och tankar kring pornografi ska kunna

föra konstruktiva samtal som inte omedelbart hamnar i ett låst läge av för eller emot porren. Det öppna och icke-fördömande förhållningssättet gör frågan talbar och hjälper till att bättre orientera oss bland porrdebattens grynnor och skär. Begreppet en "inre kompass" är en bra metafor i sammanhanget.

Tänk på att:

- Se till att skaffa dig mandat bland kollegor och hos chefer innan du ger dig kast med uppgiften att arbeta med porr.
- Planera och genomföra projektet tillsammans med kollegor – undvik att arbeta ensam.
- Förbereda dig och dina kollegor på vilka reaktioner som kan väckas i omgivningen.
- Grundligt diskutera syftet varför ni vill arbeta med porren, se upp med oreflekterade "goda avsikter" där tillfälliga upprörda känslor över något man stött på i en aktuell debatt i media får styra upplägget. ■

METOD:

Skriv upp ordet "produktion" på tavlan och diskutera vad de tror och tänker om den.

- Ser man på olika sätt på porr som är gjord hemma eller av ett filmbolag? På vilket sätt i så fall? Varför?
- Går det att göra "kravmärkt porr"? Hur skulle en sådan se ut?
- Vilka villkor måste vara uppfyllda för att produktionen kan kallas kravmärkt?

Vallentuna gymnasium

När lärarna på Vallentuna gymnasium märkte att vissa frågor och teman återkom i alla klasser när de hade sex- och samlevnadsundervisning skapade de ”stationer” för att ta upp de här frågorna. Bland det vanligaste var teman som att flirta, ta initiativ, porr, relationer och homosexualitet. Stationernas rubriker blev relationer, pornografi och flirt.

I det här avsnittet beskrivs hur Vallentuna gymnasium arbetar med just pornografi.

Bakgrunden till och syftet med undervisningen om pornografi är:

- Att eleverna var intresserade, ville prata om porr och ställde frågor om det. Exempelvis frågade tjejerna killarna varför de gillar porr och killarna undrade varför porr var så farligt.
- Att skolan ville skapa ett forum för en annorlunda form för diskussion.
- Att pornografi är ett ”fenomen” som intresserar många.
- Att nansera diskussionen om pornografi.
- Att diskutera utifrån flera perspektiv och neutralisera diskussionen.

Arbetet på pornografistationen

Eleverna delas in i grupper om max 15-20 (helst färre). Gruppen är blandad killar och tjejer.

Sex- och samlevnadsledarna – i fortsättningen kallade samtalsledarna – brukar inleda med att säga att syftet med passet inte är att de måste ta ställning för eller emot, bli porrmotståndare eller förespråkare, utan att de ska samtala och diskutera.

Första delen, ca 15 minuter.

Var går gränsen mellan reklamens sätt att använda sig av kroppar och sexuella uttryck och pornografin?

- 1 Eleverna delas in i två mindre grupper. De får var sin liten bunt med bilder (8-10 st). Bägge grupperna får samma bilder.

Bunten innehåller olika sorters bilder: Mest reklam, men också tecknade bilder, skivomslag och en pin up-bild från 1950-talet. Reklamen är på både män och kvinnor och är för till exempel jeans, parfym och Calvin Klein-kalsonger.

- 2 Eleverna får två uppgifter:

- att diskutera begreppet/ordet "porrig". Är det ett positivt eller negativt laddat ord?
- att rangordna bilderna i "mest till minst porrig", och försöka förklara varför de har rangordnat bilderna på det sätt som de har gjort.

Svaren man kan få på den första uppgiften är till exempel att det inte är något konstigt att en kille som något positivt säger till sin flickvän att hon är porrig, medan tjejerna vanligtvis inte säger detsamma om sina pojkvänner.

- 3 "Redovisning" och diskussion.

I samband med denna uppgift brukar grupperna även diskutera vad det är för skillnad mellan det som kallas porrtidning och herrtidning, jämföra gamla tidningar med nyare, och om/hur bildmaterialet i tidningarna har förändrats.

Tjejerna kan då säga att tjejerna i de gamla tidningarna är fula och därför äckliga – medan de menar att Slitz-tjejen är snygg. Då kan man föra ett samtal om skönhetsideal, om hur vi uppfattar dem och hur de eventuellt påverkar oss.

Sedan går man över till att diskutera själva pornografin.

Andra delen, ca 45-60 minuter

1 Ordkunskap: Vad betyder själva ordet pornografi?

Först diskuteras betydelsen: Är pornografi en beskrivning av skökors/prostituerades liv? De flesta elever håller inte med om det.

De diskuterar också den andra betydelsen, att det är bilder i syfte att upphetsa tittaren.

Efter detta ges eleverna en kort historisk tillbakablick. Det är någonting som eleverna brukar ha koll på, att pornografiska bilder funnits länge och att det redan på "de gamla grekernas" tid fanns pornografiska bilder på vaser och fat.

2 Samtalsledaren ställer en fråga till gruppen: Vad krävs för att göra pornografi?

Oftast börjar eleverna nämna de saker man behöver, såsom kamera och en inspelningslokal. Men vad krävs förutom de materiella tingen? Då brukar eleverna – ibland med hjälp av samtalsledaren – komma på att de behöver en marknad, en efterfrågan, det vill säga köpare/konsumenter, en producent, och aktörer – som i all markandsekonomisk verksamhet.

Samtalsledaren tar upp "marknadens treenighet": Konsument, producent och aktör.

3 Eleverna får sedan fem-sex post-it-lappar. Samtalsledaren ställer frågan: Vad kommer upp i ditt huvud när du hör ordet pornografi? Eleverna skriver en sak på varje lapp. Därefter för de en diskussion om det som står på lapparna. Tack vare lapparna kommer man på ett enkelt sätt in på många frågor som rör porr utifrån elevernas tankar.

När de har diskuterat en stund, sätts lapparna upp på tavlan under någon av rubrikerna "konsument", "producent" eller "aktörer". Vem är det man tänker på om det exempelvis står "stora bröst" på en lapp? Är det konsumenten, producenten eller aktören?

Flest lappar brukar hamna på "aktör". Ord som brukar komma är stora bröst, namn på porrrskådisar, äckligt, förnedrande, knulla, samlag. Det är rätt sällan mer direkt positiva ord som kommer upp, som att den är upphetsande eller att man blir kåt. Samtalsledarnas erfarenhet är att många elever tar avstånd från porren. De menar att det finns en norm bland ungdomar om att porr är dåligt, och det är få elever som säger att de tittar.

Egentligen spelar det inte så stor roll var lapparna hamnar, syftet och det viktiga är att man får igång en diskussion.

4 Diskussion.

Under diskussionen för samtalsledaren in fler frågor utifrån vad eleverna diskuterar. En sådan kan vara om de tror att man blir mer sexuellt aktiv om man ser på porr. Andra frågor är var pornografin produceras och av vem. Samtalsledaren kan då berätta någon anekdot om Sveriges och Danmarks beryktade roll i denna historia. Ofta blir det också diskussion om vilka som tittar och vilka som är storkonsumenter. När det gäller vilka som tittar är föreställningen hos eleverna att det mest är pensionärer och tolvåriga killar.

Generellt brukar eleverna ge en tudelad bild av pornografin – vilket bekräftar den forskning som vi redogjort för på annan plats i denna handledning.

En stor fråga brukar vara om man påverkas av pornografin och i så fall hur. Svaret brukar vara "andra men inte jag". En följdfråga kan vara att om det är så att vi påverkas, vem är det då som ser till att det visas exempelvis analsamlag eller oralsex – är det producenten eller konsumenten som har styrt det?

Passet brukar avrundas med att samtalsledaren säger att hon/han hoppas att eleverna har fått möjlighet att diskutera, och kanske fått större insikt och nya perspektiv på pornografi. I utvärderingarna brukar eleverna säga att det var annorlunda, att det är ovanligt att få diskutera ett sånt här ämne i skolan och att de har fått nya tankar.

FAKTA:

Pornografi består av två ord, det grekiska porne (sköka) och graphein (skriva), vilket då kan uttydas som skildringar av skökors (prostistuerades) liv. I Nationalencyklopedins ordbok kan man finna denna betydelse: Skriven eller bildmässig framställning vars huvudsakliga syfte är att verka sexuellt upphetsande.

RFSU-informatörer pratar om porr

RFSU:s lokalföreningar har informatörer som går ut i skolor och samtalar med eleverna om sexualitet. Under informationspassen som brukar vara 1-1,5 timme tas många saker upp, varav porr är en. Det är alltså vanligtvis bara ett kort samtal kring porren, som informatörerna har. Här är en kort beskrivning av hur RFSU Stockholm arbetar med porr.

Informatörerna arbetar med killar och tjejer i olika grupper. Pornografin tas upp på samma sätt i bägge grupperna (med lite variationer beroende på informatören).

Vanligtvis inleds pornografisnacket med ett par heta stolen-övningar (se avsnittet om metoder).

Två påståenden brukar användas:

- Porr kan vara bra.
- Porr kan vara dåligt.

Reaktionerna på dessa påståenden brukar vara att det är både och. Det vill säga de flesta av eleverna byter stol på bägge påståendena. Däremot reser sig killarna mer tveklöst än tjejerna på ”bra”-påståendet.

Därefter diskuterar man i gruppen vad som är bra respektive dåligt med porr. En del informatörer gör plus- och minuslistor, som de skriver ner på tavlan eller blädderblockspapper.

Att göra gemensamma plus- och minuslistor kan vara en hjälp att strukturera samtalet som också gör det lättare att diskutera en sak i sänder.

I killgrupperna brukar pluslistan bli längre än minuslistan. I tjejgruppen är det tvärtom, minuslistan brukar bli längre än pluslistan.

En erfarenhet som informatörerna har gjort är att de flesta tjejgrupper tenderar att börja med minuslistan – för att sedan ta upp sådant som de kan se som positivt med porr, till exempel att man blir upphetsad eller kåt. Killgrupperna å andra sidan tenderar att börja med pluslistan – och sedan ta upp det de ser som problematiskt med porr. För att uttrycka det lite mer akademiskt, kan man säga att tjejerna börjar på en samhällsnivå för att övergå till individnivå, medan killarna gör tvärtom: utgår från individen – eller sig själva – för att sedan diskutera det på en samhällsnivå.

En annan reflektion är att det inte är något större hinder för (en del av) killarna att vara rätt privata i samtalen om porren, som att exempelvis tala om vad de tittar på. Så är det inte bland tjejerna. Bland dem är det ovanligt att man säger att porr är bra, de kan inte säga att de själva tittar och informatörerna upplever att tjejerna sneglar på och kollar av varandra i samtalen om porr.

Under diskussionen om pornografi kommer ofta olika former av media upp, särskilt TV och internet.

Det är vanligt att informatören avslutningsvis kort talar om hur RFSU, utifrån sitt idéprogram ställer sig till pornografi.

Några fler metoder

Här är ytterligare några exempel på metoder, bland annat situationer som man kan göra som rollspel eller diskussionsövningar. Vi ger också förslag på frågor som man kan använda för att inleda samtal men självklart finns det många fler tänkbara frågor. Situationerna är bara exempel. Utgå från dem och gör om, eller gör egna övningar/situationer. Kanske eleverna själva kan ge exempel på situationer som skulle kunna uppstå. Tänk på att ändra och anpassa namn efter den grupp man har, så att deltagarna kan känna igen sig.

Vi har medvetet valt att inte ge exakta instruktioner för övningarna. Övningar kan ju för det mesta göras på många olika sätt. Diskussioner kan exempelvis föras i helklass eller i smågrupper. Välj det som passar bäst. Övningar och frågeställningar behöver också anpassas efter gruppen. Ibland kan det vara motiverat att ha tjejer och killar för sig.

Samtalsfrågor

Som vi alla vet skickar ungdomar bilder till varandra via mobilen. Det kan vara bilder på sig själva, på kompisar men också nedladdade bilder av olika slag. De hämtar ofta bilder från olika sajter. Man kan diskutera vad de tycker är okej eller inte okej att göra, både på nätet och med mobilen – och är det skillnad mellan nätet och mobilen?

Är det okej att:

- Skicka en porrbild till en kompis utan att ha frågat om kompisens vill ha sådana bilder?
- Om det är en bild på sig själv halvnaken? En kompis som är avklädd?
- Skicka en bild på pojk- eller flickvännen i duschen utan att han eller hon känner till att man skickar bilden?

- Visa den typen av nakenbilder på partnern för sina kompisar?
- Hur skulle de reagera om en kille eller tjej som de inte känner men träffar på en fest börja visa nakenbilder på sin partner?

Samtalsfrågorna ovan kan göras om till värderingsövningar (för metodbeskrivningar, se nedan):

- För övningar som heta stolen och stå på linje måste meningarna formuleras om till påståenden. Följande exempel fungerar för båda övningarna: Det är okej att skicka porrbilder till en kompis.
- För fyra hörn måste samtalsfrågorna formuleras om till en fråga eller ett påstående (eller en situation som mynnar ut i en fråga eller ett påstående) som man ger handlingsalternativ till. Man frågar efter hur man tror att man skulle reagera eller göra – och allra helst vad en tredje person skulle göra. Frågan man då ställer till gruppen efter att ha presenterat situationen är till exempel ”hur tror du att X reagerar”, eller ”vad tycker du att X ska göra” och liknande. Det är viktigt att de olika handlingsalternativen känns möjliga. Det fjärde hörnet är ett öppet hörn.

Exempel: Marco är på en fest. Där träffar han Pontus, som han inte känner och aldrig tidigare träffat. De småsnackar. Pontus drar upp mobilen och börjar visa nakenbilder på sin partner. Hur tror du att Marco reagerar?

Första hörnet: Han frågar Pontus om hans partner tycker att det är okej att han visar bilderna.

Andra hörnet: Han tycker att Pontus är knäpp men tittar förstrött på bilderna för att inte själv verka konstig.

Tredje hörnet: Han tittar med intresse på bilderna och säger nåt positivt om Pontus partner.

Fjärde hörnet: Öppet hörn.

Pojkvännen surfar på porrsajter

Filip och Julia är tillsammans. De går i nian. En kväll när Julia är hemma hos Filip och chattar med kompisar på hans dator ser hon att Filip har varit inne på olika porrsajter. Hon blir upprörd och frågar Filip hur det kan komma sig. Vad tror ni gör Julia upprörd? Vad svarar Filip?

Låt eleverna diskutera en stund. Om man vill eller om det behövs kan man ge eleverna mer information, till exempel berätta att Filip rycker på axlarna åt Julia och säger att det inte är nåt att bry sig om. Det är ju bara på kul. Och han säger att han gör det när han är kåt och hon inte är där, att det inte handlar ”om henne”. Vad tänker de om det? Hur tror de att Julia reagerar?

Till läraren/samtalsledare: Man kan tänka sig att Julia känner sig otillräcklig eller ratad. Duger hon inte? Behöver Filip något annat eller mer än det hon kan ge? Filip å sin sida förstår inte kopplingen. Han skulle inte drömma om att jämföra Julia med tjejerna i porren. Förresten är det ju för att han vill runka, inget annat. De ses ju bara ibland, så det är väl inget konstigt.

Man kan också vända på det och fråga gruppen vad de skulle ha tyckt om det hade varit tvärtom (se även exemplet nedan): Filip som hade blivit upprörd för att Julia hade tittat på porr i smyg. Hade det gjort någon skillnad? Skulle det vara annorlunda om det varit två killar eller två tjejer som var tillsammans och samma sak hände?

Flickvännen surfar på porrsajter

Andreas och Leylah har varit tillsammans i tre månader. De är väldigt kära och tycker att de passar varandra perfekt. En kväll upptäcker Andreas att Leylah varit inne på olika porrsajter. Han säger ingenting då men förstår så småningom att hon gör det ibland. Vad tror ni att Andreas tänker? Ska han berätta för henne att han vet att hon ser på porr då och då?

I övrigt kan man använda sig av samma tankegångar som i övningen ovan. Andreas kanske känner sig otillräcklig eller ratad. Han kanske undrar vad Leylah söker. Hon å sin sida menar att hon bara gillar att titta på ”sexiga killar”, precis som hon kan ha en bild på en snygg fotbollsspelare på väggen eller i mobilen. Och så vidare.

Nakenbilder på nätet

Elin och Markus är 17 år och har varit tillsammans ett tag. De har ett bra förhållande på alla sätt och vis. Elin upptäcker att hennes pojkvän Markus har lagt ut en serie bilder på sig själv på en amatörporrsajt, utan att säga något till henne. Han är nästan helt avklädd och på ett par av bilderna kan man genom kalsongerna se att han har stånd. Han har inte skrivit något om att han vill ha kontakt med andra, men att folk gärna får kommentera bilderna, och det finns flera kommentarer, både från tjejer och killar. Vad tror ni att Elin tänker? Vad säger hon till Markus? Vad säger Markus?

Man kan också göra om situationen (eller frågorna) till att Markus har lagt ut bilder på sig själv på en sexsajt för bögar. Skulle det göra skillnad?

Situationer som ovan kan ofta göras om till så kallade fyra hörns-övningar, där eleverna får ta ställning till olika tänkbara handlingsalternativ.

Situationen med Elin och Markus skulle kunna omformuleras till: **Vad tycker att du att Elin ska göra?**

Första hörnet: Låtsas som om hon inte har sett någonting, eftersom det där är Markus grej.

Andra hörnet: Göra slut.

Tredje hörnet: Ta upp det med Markus och be honom ta bort bilderna.

Fjärde hörnet: Öppet hörn.

Stå på linje och heta stolen

När det gäller pornografi fungerar stå på linje-övningen för det mesta bra, eftersom många har en klugen inställning till pornografi. Men självklart är ”heta stolen” också användbar.

Exempel på påståenden:

- Det är bara killar som ser på porr.
- Det är okej att man är med i en porrfilm om det är frivilligt.
- Det är bra att porr finns.
- Det är okej att man ser på porr.

- De flesta som tittar på porr gör det bara för att det är kul.
- Det flesta skulle tycka att det är svårt att berätta för den man är tillsammans med att man gillar att se porr.
- Det är svårt att medge att man ser på porr, om man gillar att göra det.
- Det skulle vara pinsamt om ens föräldrar skulle komma på en att titta på porr.
- Man berättar inte vitt och brett att man brukar se på porr.
- Man borde vara minst 15 år för att få se på porr.
- Man påverkas negativt av att se på porr.
- Det är mer okej med böjporr än heteroporr.
- Man kan lära sig nåt om sexualitet genom att se på porr.
- Det är okej att lägga ut halvnakna bilder på sig själv nätet.

Oavslutade meningar

I den här övningen ger man eleverna påbörjade meningar som de får avsluta. För det mesta gör man det skriftligt, men det kan också göras muntligt, exempelvis när man sitter i en ring som vid heta stolen-övningen.

Exempel:

- När jag hör ordet porr tänker jag ...
- En vanlig uppfattning om porr är att ...
- De som säger att porr är bra menar till exempel ...
- De som är emot porr menar ...
- Det bästa med porr är ...
- Det sämsta med porr är ...
- Många tycker att porr är ...
- Att någon är porrig betyder ...

Om värderingsövningar

Syftet med värderingsövningar är att deltagarna ska få möjlighet att reflektera och samtala kring värderingsfrågor. Det är inte bara för att eleverna ska få röra lite på sig eller för att kolla vad de tycker. Hur man följer upp övningen är lika viktigt som det påstående de har tagit ställning till.

Tänk på att i eventuella uppföljningsfrågor anlägga ett genusperspektiv: Fråga om de skulle tänka på samma sätt oavsett om det är en kille eller tjej. Kanske är könet underförstått även om inget nämns om könet. Var uppmärksam på det. Ett exempel kan vara påståendet ”Det är okej att man är med i en porrfilm om det är frivilligt”. De flesta kommer antagligen att tänka på tjejer i första hand. Vänd på det då. Skulle de tänka annorlunda om det var en kille? Får det olika konsekvenser för killar och tjejer om de skulle ha varit med? Ett annat exempel är ordet ”porrig” – används det för både killar och tjejer? Innebär det samma eller olika saker?

Metodbeskrivningar

Stå på linje: Lägg ut lappar som är numrerade från 1 till 6 på golvet. Lapparna 1 och 6 är varandras motsatser. Det ska vara ett jämnt antal lappar, som tvingar deltagaren att ta ställning ”för” eller ”emot”, ”instämmer” eller ”inte instämmer”, att någonting är ”bra” eller ”dåligt” men i olika grad. Exempelvis påståendet: ”Man kan lära sig nåt om sexualitet genom att se på porr”. De som ställer sig på 1, 2 eller 3 tycker att man kan göra det, men med vissa reservationer på 2 och 3. De som ställer sig på 4, 5 eller 6 tycker i huvudsak att man inte kan det men i varierande grad. Ibland kan positionerna 3 och 4 ange likartade motiv. Låt deltagarna samtala en stund med dem som står närmast om varför de valde som de gjorde. Fråga därefter någon eller några vid varje lapp. Obs! Låt deltagarna röra sig i rummet och lämna den lapp de stod vid inför nästa påstående. Annars är risken stor att de blir kvar vid den lapp de senast stod vid.

Heta stolen: Ställ stolar i en ring i rummet. Det ska vara en stol mer än antal deltagare. Ledaren, som också sitter i ringen, säger/läser upp ett påstående. De som instämmer i påståendet reser sig och byter plats med andra som också rest sig. Den som inte instämmer eller inte vet sitter kvar. Är det bara en som reser sig, går han/hon till den tomma stolen. Därefter frågar man två-tre stycken som får motivera varför de bytte eller inte bytte stol. Man kan variera uppföljningen, till exempel genom att låta deltagarna samtala i bikupor om sina val och därefter ta några kommentarer i stora gruppen. Man kan vid behov låta det gå över till en diskussion men då måste man vara tydlig att man ändrar formen.

Det är alltid bra att inleda heta stolen med ett eller ett par enkla, lekfulla påståenden, som uppvärmning eller för att se om gruppen har förstått hur man ska göra, exempelvis: ”Det är skönt med semester”, eller ”Det verkar härligt att hoppa fallskärm”.

Ja-nej-kanske: Ett annat sätt att använda sig av heta stolen-påståenden är att göra en ja-nej-kanske-övning. Man lägger ut lappar med ”JA”, ”NEJ” och ”KANSKE” på golvet. Man läser upp påståendet.

Deltagarna ställer sig vid den lapp som bäst stämmer överens med deras uppfattning. Sedan gör man på samma sätt: de får prata med två-tre som har ställt sig vid samma lapp, och sedan får några från varje grupp motivera sina ställningstaganden. Obs! Precis som stå-på-linje, låt deltagarna lämna sina lappar innan man läser nästa påstående.

Fyra hörn: Ledaren läser upp situationen/dilemmat och ger sedan de fyra handlingsalternativen, som får representeras av olika hörn i rummet. Ett av hörnen bör vara ett så kallat öppet hörn som inte har ett i förväg formulerat svarsalternativ. Alltså tre givna svarsalternativ samt ett öppet hörn där de som inte håller med om något av de tre givna kan ställa sig.

När ledaren går igenom svarsalternativen bör han/hon visa med hela kroppen vilket alternativ som hör ihop med vilket hörn, det vill säga han/hon går dit och talar om vilket alternativet är.

Repetera frågeställningen och alternativen. Be därefter deltagarna tänka efter (en stund) och sedan placera sig vid det alternativ som de tycker stämmer bäst överens med deras åsikt. Därefter får de prata två-tre tillsammans några minuter om varför de gjort det valet. Står någon ensam i ett hörn, bör ledaren leda övningen därifrån, eftersom det kan kännas utsatt att vara ensam om en åsikt. Ledaren samtalat med denne, så att han/hon också får möjlighet att motivera sitt ställningstagande. Därefter får någon eller några från varje svarsalternativ berätta om samtalen de fört med varann. Man kan variera uppföljningen genom att ibland hoppa över det gemensamma samtalet och direkt be några stycken i varje hörn att motivera sitt val.

Lästips om metoder (se även Mer att läsa):

Röda tråden. En metodhandbok i sexualitet och samlevnad utgiven Lafa.

Vi – en metodbok om samlevnad utgiven av Malmö stad.

Du har huvudrollen i ditt liv av Katrin Byréus.

Ord i pornografin

Här förklaras en del av de ord som förekommer i porren (men också som slang eller uttryck om sex i det engelska språket). De flesta orden har vi valt att låta vara på engelska, eftersom mycket av porren som man möter på nätet finns på engelskspråkiga sajter. Många av orden beskriver olika porrgenrer och det finns fler genrer än dem vi nämner här, liksom det förstås finns fler ord och begrepp. Vi har ingen ambition att vara heltäckande.

Alternativ porr: Vill vara ett alternativ till den kommersiella så kallade mainstreamporren, men i övrigt finns ingen enhetlig definition. Alternativ porr produceras ofta utan vinstintresse och utgår i allmänhet från uppställda etiska regler eller ett politiskt ställningstagande, exempelvis att man är mån om att inte reproducera stereotypa bilder av män och kvinnor, den visar ”vanliga” kroppar eller att de medverkande själva bestämmer vad de vill göra. Inom alternativ porr ryms också porrsajter som till exempel samlar in pengar för att rädda regnskogar eller är gjorda av och för vegetarianer.

Amateur: Pornografi som är eller ger sken av att vara hemmagjord och av amatörer, det vill säga inte porraktörer. I begreppet återfinns också verklig hemmagjord porr som läggs ut på olika communities på nätet. Skillnaden mellan den förra och den senare är att den förra finns på kommersiella sajter, medan den senare läggs ut på gratis sajter.

Barely legal: Så kallad anspelningsporr, det vill säga de medverkande ska se ut att vara i de yngre tonåren, på gränsen till lovliga.

BDSM: Engelsk förkortning som står för ”bondage, dominance/disciplin, sado-masochism”, det vill säga slaveri, dominans eller disciplin och sado-masochism. Inriktningen är alltså dominans- och rollekar, med inslag av (frivilligt) tvång, frihetsberövande och smärta. De medverkande leker med att vara undergivna eller dominanta.

Bestiality: Sex med djur. Oftast en kvinna/flera kvinnor som penetreras av djur. Förekommer också att män penetreras av djur. Det är sällan som djur penetreras, antagligen för att undvika att åtalas för misshandel av djur.

Bisexual: Filmer som innehåller så kallade bisexuella scener. För det mesta avses då att det är sexscener med en kvinna och två män, där även männen kan ha sex med varandra men sällan anal penetration.

Bizarre: Betyder något som är påfallande utöver det vanliga, ja, bisarrt, helt enkelt. I porren har det en vidsträckt betydelse. Det kan inkludera det mesta utöver heterosexuellt penetrerande sex mellan normalbyggda män och kvinnor (så normalbyggda som porraktörer nu är); från tjocka eller håriga modeller till äldre eller s/m-sex, från djursex till människor med ovanligt utseende på kroppar. Ibland kallar sig medlemsföreningar för s/m-intresserade ”Klubb Bizarre” och liknande.

Blowjob: Oralsex, oftast avses att en man blir avsugen.

Bukkake: När flera män ejakulerar samtidigt eller efter varann på en kvinna eller en man, ofta i ansiktet.

Cumshot/moneyshot: Term som används i porrbranschen och

är detsamma som den manlige aktörens ejakulation. Med moneyshot menas att det är ”sprutet” som den manlige aktören får betalt för.

Double penetration: När en kvinna samtidigt blir penetrerad i vaginan och anus, antingen av två penisar eller penis och dildo. Kan också vara när två män samtidigt penetrerar en kvinna vaginalt.

Ebony: De medverkande har afrikanskt ursprung (afroamerikaner, karibier, jamaicaner etc) eller mindre vanligt kommer från Afrika söder om Sahara. Ebony är engelska för ebenholts som är ett mörkt ädelträslag.

Facial: Scener där man kommer i ansiktet på sin partner. Tycks vara vanligare i heterosexuell porr än i homosexuell.

Feministisk porr: En del av den alternativa porren. Har en feministisk utgångspunkt. Görs på ett icke-sexistiskt sätt, och vänder sig medvetet till antingen kvinnor eller både kvinnor och män. Har ingenting med vilka sexuella handlingar som visas eller begås, utan hur de görs och i vilket sammanhang de berättas.

Feminization: Har flera betydelser. En är att mannen ”feminiseras” i ett sexuellt sammanhang genom att frivilligt eller ”påtvingat” (i porren är det mesta spelat, även tvång och ofrivillighet) klä sig i kvinnokläder. En annan är att kvinnan dominerar i den sexuella akten över mannen (utan att det är s/m-sex, se nedan). Ytterligare en betydelse kan vara att mannen blir påsatt av en kvinna med strap-on, något som också kallas pegging (se nedan).

Fisting: Sex där man för in handen vaginalt eller analt på sig själv eller på en partner.

Gangbang: I heterosexuell porr där en kvinna har sex med flera män. Gangbang tolkas ofta som gruppvåldtäktsscener, vilket det inte i sig betyder. Den exakta ordalydelsen är en person som har sex med flera personer. Däremot finns sådana spelade våldtäktsscener i gangbang-filmerna och ibland marknadsförs de så. I homosexuell porr kan det avse både att en man har sex med flera män eller att det är många män som har sex tillsammans, vilket även kallas ”orgy”.

Golden shower: Kisslekar, sex där man kissar på varandra. Behöver inte innehålla direkta sexuella handlingar. Det är själva kissandet betraktaren ska bli upphetsad av.

Granny: Slang för mormor eller farmor, det vill säga porr där de medverkande är äldre, mogna kvinnor i så att säga mormors ålder, även om mormor i de här filmerna kan vara under fyrtio. I gayporren kallas den porren oftast för ”daddy”. Kan också innehålla sex där ålderskillnaden är stor mellan de medverkande, eller där en äldre lär upp en yngre.

Hairy: De medverkande har orakade kön alternativt en myckenhet av hårväxt.

Handjob: Att runka av en man (till utlösning).

Hardcore: ”Hårdporr”, det vill säga tydlig sex med samlag, könsorgan exponerade och utlösning som visas. Ursprunglig betydelse är kärna, hårdnackad. Hardcore används även inom exempelvis musik i bemärkelsen rå eller ursprunglig form.

Hentai: Tecknad erotik eller pornografi i form av så kallad manga eller anime, som är en animationsstil som utvecklats i Japan. Används ibland för att beteckna all sorts tecknad pornografi.

Independentporr: Se "Alternativ porr" respektive "Feministisk porr".

Interracial: De medverkande har olika etnisk bakgrund, där den ena parten oftast är vit, till exempel svarta och vita, asiater och vita. Kan också vara "latinos" och "blacks".

Lady boy: (Unga) feminiserade män med bröst och penis. Ladyboys finns på riktigt i Thailand, och är unga män som ibland genomgått hormonbehandling, eller gjort silikonoperationer för utveckla bröst men behåller penis. En del opererar sedan om sig till kvinnor. Ladyboyen vill se ut och uppfattas som en (ung) kvinna. Att vara ladyboy har bland annat varit ett sätt för män att leva ut sin homosexualitet. Många ladyboys försörjer sig på barer som dansare eller som prostituerade. I pornografin används ofta också termen "shemales" eller "tranny".

Latina/o: De medverkande kommer från Latinamerika eller har latinamerikansk bakgrund.

Mature: Porr där åtminstone en av de medverkande är i "mogen" ålder.

Midget: Innehåller sex mellan kortvuxna eller kortvuxna och full-längdsmänniskor. Midget är ett nedsättande begrepp motsvarande "dwarf" eller dvärg på svenska. Midget var benämning på kortvuxna som visades upp på marknader, tivolin och kringresande cirkusar. I porren sätts gärna ordet "freak" tillsammans med midget.

MILF: Förkortning för "a mother I like to fuck". Mogna kvinnor, det vill säga de är 30 år och uppåt. Motsvarigheten i bögporr är "DILF", alltså mogna män med yngre/unga killar.

Orgy: Helt enkelt en orgie, det vill säga många personer har sex tillsammans på samma plats (inom- eller utomhus) och byter partner.

I en orgie har för det mesta fler personer än tre eller fyra sex tillsammans. Annars brukar de kallas "threesome" eller "groupsex".

Pee: Porr där den/de medverkande kissar på sig. Behöver inte innehålla direkta sexuella handlingar. Själva kissandet är det tittaren ska bli upphetsad av.

Pegging: En kvinna penetrerar en man analt med hjälp av en strapon (strap-on, se nedan).

Piercing: Kroppsutsmyckning i form av ringar, kulor, stavar etc som fästes i eller genom huden eller kroppsdelar. Det vanligaste är ringar i öronen. Med ett mer sexuellt syfte är till exempel ringar i bröstvårtorna, blygdläppar eller ollonet.

S/M: Filmer med sado-masochistiskt innehåll, det vill säga roll-lekar med dominans och underordning, med inslag av tvång, till exempel att man binder varann, ibland också med inslag av smärta, exempelvis att man piskar varann.

Scat: Avföringssex.

Shemale: (Unga) män som har bröst och penis och ser kvinnliga/feminina ut. En term som enbart används i pornografin. Transpersoner använder inte detta om sig själva och uppfattar det som ett nedvärderande begrepp, eftersom transpersoner betraktar sig som kvinnor och inte som en sorts mankvinna.

Small tits: De medverkande har små eller relativt små bröst.

Softcore: Eller softporn, pornografi som inte är lika explicit som hårdporr. Man visar naket, men innehåller mer av antydningar. Direkta samlag eller utlösning visas i allmänhet inte. Gränsen är

dock flytande mellan vad som kallas hardcore- och softcoreporr.

Spanking: Smisk, ofta av lättare slag.

Squirting: Kvinnliga sprutorgasmer.

Strap-on: En dildo som används av kvinnor när de vill sätta på en man analt eller en kvinna vaginalt eller analt. En strap-on tas på runt höften med ett midjebälte i vilken dildon är fästad.

Teen: Aktörerna framställs som om de vore unga i övre tonåren. I många länder, bland annat i USA där de flesta porrfilmer spelas in och i Sverige, är åldersgränsen för att få medverka i porrfilm eller posering 18 år. För teen-filmer kan producenterna leta efter aktörer som ser yngre ut än vad de är. Kan också vara så kallad anspelningsporr, se ”barely legal”.

Tranny: Slang för transpersoner, på engelska ”transgender persons” (transsexuella och transvestiter), det vill säga i tranny-filmer är eller framställs de medverkande som transsexuella eller transvestiter. Kan vara icke-opererade eller så kallade postop (personer som genomgått könsbytesoperation) personer. Tranny och shemale används ofta synonymt i porren medan transpersoner i engelskspråkiga länder ofta kallar sig själva för trannys och aldrig shemales.

Twink: Anspelar på unga runt tjugo år eller i övre tonåren. Ursprungligen slang i gayvärlden för en ung, blond kille, som ser bra ut, är smal och har lite eller ingen kroppsbehåring. Twink och teen används ibland synonymt.

Voyeur: Pornografi som är eller ger sken av att vara smygfilmad, eller ger sken av att det är vanliga människor som filmats hemma eller på allmänna platser när de har sex, som på stranden, hemma i

köket eller badrummet eller på kontoret.

Andra ord

Heteronormativitet/heteronormativ: Antagandet att alla är heterosexuella och att det naturliga sättet att leva är heterosexuellt. Heteronormen upprätthålls genom att den särskiljer könen och att känslomässiga, erotiska eller sexuella begär till någon annan än det motsatta könet ses som avvikelser. I heteronormativitetsbegreppet ingår också förväntningar om hur vi bör uppträda som män och kvinnor (eller pojkar och flickor). Exempelvis kan en fyraårig pojke gå i klänning i förskolan (åtminstone ibland), medan det knappast är möjligt för en nioårig pojke att göra det i skolan.

Transperson: Samlingsbegrepp för personer som upplever att de inte helt hör hemma i de tilldelade könskategorierna. Har inget med sexuell läggning att göra.

Transsexuell: Person som upplever sig vara i en kropp av fel kön, och som oftast, men inte alltid, vill göra en könskorrigering med hjälp av hormonbehandling och kirurgi. Har inget med sexuell läggning att göra. Det finns såväl hetero-, bi- som homosexuella transsexuella.

Transvestit: Person som tycker om att klä sig i könsöverskridande kläder. Har inget med sexuell läggning att göra.

Queer: Ett perspektiv som innebär att man tolkar och granskar det (hetero)normativa samhället, beträffande synen på sexualitet, relationer, kultur och identitet, de maktförhållanden som råder mellan olika grupper i samhället, och hur normer upprätthålls och förändras. Används även av en del personer som en sorts identitetsbeteckning. Att vara ”queer” betyder då att identifiera sig utanför den uppfattade normen.

Mission impossible

Hans Olsson

Uppgiften kändes omöjlig. Hur ska man bilsätta en skrift om pornografi? Vad man än väljer för sorts bilder blir det på något vis fel. Särskilt om man ska skriva sakligt om pornografi, och ännu mer speciellt blir det om man skriver för skolan och att den är tänkt att användas i pedagogiska sammanhang, även om skriften inte vänder sig direkt till eleverna.

Bilder ur porrfilmer eller liknande var uteslutet. Varför har man i så fall valt just dessa bilder? På vilket sätt är just de representativa för pornografin? Vad ska de illustrera? Dessutom är vi ju tveksamma till att man använder pornografiska bilder i undervisningen, även om det är en del lärare som gör det med lyckat resultat. Å andra sidan – kan man hävda – är pornografiska bilder så lätta att få tag på i dag, att det kanske inte skulle spela så stor roll. Men nej, det känns omöjligt. Det är ju företeelsen vi vill diskutera, inte de enskilda bilderna.

Bilder ur gamla japanska träsnitt med sexuella motiv? Det kändes väldigt klichéartat. Förutom att de verkligen är sexuellt explicita, klär man liksom in den pornografiska bilden i ett his-

toriskt, gärna lite romantiskt skimmer. Som om det var finare förr och inte så rått som nu för tiden, bara för att det är gammalt och kommer från en kultur på avstånd i tid och rum. De bilderna är visserligen fiktiva men inte desto mindre pornografiska; de visar i alla fall alla möjliga sorters sexuella handlingar rakt av. Samma romantiserande gör man gärna med de så kallade franska korten från 1800-talet och 1900-talets början. De bilderna kan vi dessutom skratta åt, med sina herrar i yviga mustascher och knäppkalsonger som står med byxorna nere och kittlar den eleganta damen på dyschan.

Däremot kan man ju säga att den fotografiska bilden är starkare än den målade, vilket gör att ett japansk träsnitt eller motsvarande inte känns lika direkt eller påträngande. Vi är vana att betrakta fotot som sant och verkligt, trots att det aldrig har varit lättare att manipulera bilder än vad det är i dag. Och även om fotografiet inte är sant och verkligt – så upplevs det mer direkt avbildande. Människan på fotot finns ju.

Men abstrakta bilder då? Tja, det gick bort. Då verkar det

bara som om man undviker ämnet. Och det vore så typiskt – abstrakt konst kan vara underbar, men varför här?! Vad har den med just pornografi att göra? Förutom att den ger betraktaren gott om utrymme för egna tolkningar.

Paradoxalt nog, när man skriver om sexualitet eller porr blir det nästan omöjligt att använda bilder som visar sex.

Vad återstår? Grafisk formgivning? Uppriktigt sagt känns det lite tråkigt i sammanhanget. Och just så fegt undvikande som vi inte vill vara.

Hur det än är – en så här pass omfångsrik skrift behöver illustreras. Vi får lov att bita i det sura äpplet, det bekanta gräset eller varför inte kunskapens äpple; symboliskt stod äpplet för syndafallet. När de första människorna bet i, får man förmoda, det söta äpplet (smakade det bittert borde de ha spottat ut), blev de medvetna om sin nakenhet. De förlorade oskulden, de blev sexuella och upplevde också skam. För när Gud ropade ”var är du?” och Adam gömde sig var det för att dölja sin nakenhet och skam. Han var blottad. För självklart visste Gud var Adam befann sig. Och Adam visste om att Gud såg allt. Fåfångt och förgäves försökte han gömma sig. Det var för sent. Och med denna sin nya kunskap om sexualiteten, nakenheten och kroppen blev människan utdriven ur paradiset. Och konstnärerna målade fiklonlöv över deras könsorgan. Det gjorde konstnärerna för övrigt till och med beträffande stunden innan de första människorna tog sina första tuggor på denna dyrbara frukt. För en frukt var det. Antagligen inte ett äpple, kanske en apelsin, möjligen var det just ett fikon. Men det vet vi inte.

På något sätt finns det en koppling mellan syndafallet och pornografin. Nakenheten och skammen. Kroppens njutning, frestelsen. Efter syndafallet kommer inte bara frestelsen utan också kärleken. Relationerna. Plikterna. Moralen. I motsats till det finns pornografin som ett sexuellt paradis, åtminstone för mannen, okomplicerat, drömmen om den egna sexualiteten som

självklar och lustfylld utan besvärande relationer, svartsjuka, erektionsproblem, bristande lubrikation, utan rädsla att bli avvisad, det är kroppars möten och en motorväg till orgasmen, där vi alla kör starka och felfria fordon. Men kroppen, har vi fått lära oss, står också i motsats till själen. Den frestar oss, bedrar sig själv och den själ den hyser. Anden är villig men köttet svagt. Snarare är det tvärtom. Köttet är villigt och anden svag. I islam finns ett uttryck som säger att när könsorganet – mannens, alltså, vad annars – reser sig går en tredjedel av religiositeten förlorad.

Så vi tänkte ett tag att vi skulle illustrera skriften med bilder på frukter, landskap och vattenfall, det vill säga en smak av paradiset före syndafallet, om det så skulle vara det förlorade eller tillkommande eller det som aldrig funnits och aldrig kommer att finnas. Det stupade på att naturbilderna blev lite för – ja, vad ska vi säga, mjuka men också ojämna i stil.

Så kom vi på en annan motivkrets: Olika mytologiska väsen, som brukar få stå för den farliga lusten, de som lockar och frestar oss. Näcken med sin fiol och Pan med sin flöjt, nakna i bäcken med vattnet som forsar omkring dem, sirener som drar sjömännen i djupet med sina lockrop, sjöjungfrur och skogsrån, älvor som dansar. Tanken var väl god men visade sig svår att genomföra.

Vad vi till sist kom fram till var att använda manipulerade bilder av kroppar, detaljer som en bröstvårta eller en del av ansiktet. För det går ju inte att komma ifrån att pornografi handlar om kroppen och vilka reaktioner pornografin väcker: upphetsning, njutning, skam eller äckel. Kanske till och med skratt. Genom att manipulera bilderna blir de samtidigt symboler och uppfattas inte som sanna avbildningar. Det ger större utrymme för tolkningar. Och vi kommer runt problemet med att kroppen, i en så här skrift, annars skulle kunna kännas så blottad och exponerad, vilket också gäller ansiktsuttryck och kroppshållning som en spegel av de inre upplevelserna.

Till skillnad från de skickliga spionerna i Mission Impossible kan vi inte säga att vi har lyckats med vårt uppdrag. Det om något visar hur svårt det är att diskutera pornografi, men också sexualiteten i vårt samhälle. Det speglar just den ambivalens som är ett genomgående drag i de texter som finns i denna skrift. ■

Mer att läsa

Andersson, Mattias: Porr: en bästsäljande historia. Ett undersökande reportage från porrens bakgårdar och finrum. Prisma 2005.

Andersson, Stina & Sjö Dahl, Silvia (red): Sex – en politisk historia. Se exempelvis kapitlet ”Biografsex och filmcensur” av Leif Furuhammar. Alfabetanamma/RFSU 2003.

Bergström, Maria och Foxhage, Daniel: Bland horor, bockar och bögar. RFSU 2002.

Byréus, Katrin: Du har huvudrollen i ditt liv. Liber 2001.

Carlsson, Ulla: Våld och pornografi i medierna. Åsikter om medievåldets och pornografins påverkan på unga människor. Nordicom/Göteborgs universitet 2005. Kan laddas ner via Medierådets hemsida, se adress nedan.

Darj, Frida: Feminism och pornografi – en intervjuundersökning om hur porrkonsumerande kvinnor förhåller sig till porr. Uppsats i genusvetenskap, Södertörns högskola 2006.

Eliasson, Rolf: Ungdomssexualitet 2005. Länshälsolagets skolrapport 2006:1. Landstinget i Östergötland 2006.

Forsberg, Margareta: Brunetter och blondiner. Om ungdom

och sexualitet i det mångkulturella Sverige. Göteborgs universitet 2005.

Forsberg, Margareta: Ungdomar och sexualitet. En forskningsöversikt år 2005. Statens folkhälsoinstitut 2006. R 2006:18.

Foucault, Michel: Sexualitetens historia. Band 1. Viljan att veta. Göteborg: Daidalos 2002.

Gagnon, J H & Simon W: Sexual Scripts, i tidskriften Culture, Society and Sexuality: a reader. London UCL Press 1999.

Giddens, Anthony: Intimitetens omvandling. Sexualitet, kärlek och erotik i det moderna samhället. Nya Doxa 1995.

Helmus, Gisela: Manus för mognad. Om kärlek, sexualitet och socialisation i ungdomsåren. Mimers brunn 2000.

Hirdman, Anja: Lustar och olustar. Kvinnovetenskaplig tidskrift, nummer 3/2000.

Johansson, Thomas & Lalander, Philip (red): Sexualitetens omvandlingar. Politisk lesbiskhet, unga kristna och machokulturer. Daidalos 2003.

Johansson, Thomas (red): Manlighetens omvandlingar. Ung-

dom, sexualitet och kön i heteronormativitetens gränstrakter. Daidalos 2005.

Koll på porr – skilda röster om sex, pornografi, medier och unga. Medierådet 2006.

Leveau, Linda: Vi – en metodhandbok om samlevnad. Malmö stad 2004.

Livstid. Det går inte att ta bort något som redan spridits ut på nätet. Medierådet, nätupplaga.

Lorentzi, Ulrika: Sexwars – Amerikansk porrdebatt. Artikel i tidningen Bang, nummer 2/1998.

Löfgren-Mårtensson, Lotta och Månsson, Sven-Axel: ”Sex överallt, typ!” Om unga och pornografi. Förlagshuset Gothia 2006.

Nigård, Pernilla: Unga män om pornografi. En kvalitativ studie om unga mäns attityder till och användning av pornografi. D-uppsats i socialt arbete, Malmö högskola 2005.

Nyman, Anders: Drabbad online. Landstinget i Östergötland och World Childhood Foundation 2006.

Olsson, Hans: Praktika för analsex. RFSU 2006.

Röda tråden. Metodhandbok i sex och samlevnad. Lafa, Stockholms läns landsting 2006.

Shocking lies – sanningar om lögnen och fördomar i porrdebatten. En antologi. Periskop förlag 2000.

Strandberg, Nina: Anus & Genus. En studie av analsex som postmodernt problem. C-uppsats i sociologi, Södertörns högskola 2007.

Unge, køn og pornografi i Norden. Slutrapport. ANP 2006: 749, Nordiska Ministerrådet 2006. (Se även Nordisk Institut för kvinde- och kønsforskning.) På NIKK:s hemsida kan man också ladda ner de olika delrapporterna.

Waller, Olle: Olle Waller om sex. Wahlström & Widstrand 2002.

Östergren, Petra: Porr, horor och feminister. Natur och Kultur 2006.

Tidningar

Ottar, RFSU:s tidskrift om sexualitet och samhälle.

Bang och Arena är andra tidningar som ofta skriver om sexualpolitiska frågor.

Länksidor

RFSU: www.rfsu.se

Medierådet: www.medieradet.se

NIKK: www.nikk.uio.no/

Lafa: www.lafa.nu

RFSU-material

Kondomboken.Handledning med elevmaterial.

Fittfakta. En skrift om kvinnans kön.

Kukkunskap. En skrift om mannens kön.

Bland horor, bockar och bögar. Finns enbart som pdf på RFSU:s hemsida.

Praktika för analsex.

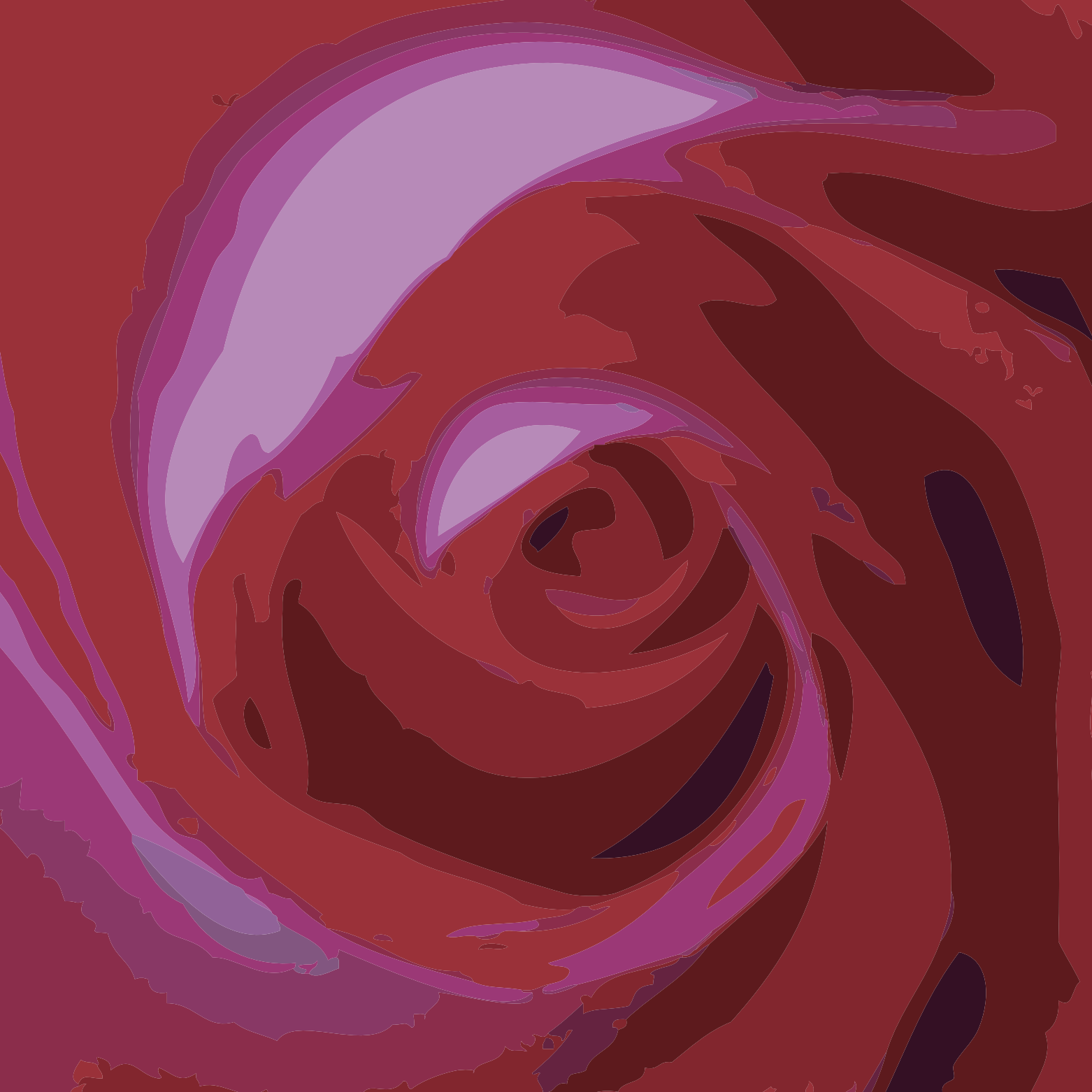
Kondompraktika för män.

Rättighetspraktika – om sexualitet och mänskliga rättigheter.

Sexatlas. Vägisare för att planera och genomföra sex- och samlevnadsundervisningen i grundskolan och gymnasiet.

RFSU-materialet beställes på www.rfsu.se/material

Mycket av materialet kan också laddas ned som pdf från RFSU:s hemsida.

Medverkande skribenter

Ulf B Andersson är journalist och medlem av RFSU Stockholms styrelse. Han har bland annat skrivit om mänskliga rättigheter, och om sexualitet och sexualpolitik.

Veronica Halvarsson är sociolog och jobbar som forskningsassistent på Stockholms universitet, där hon forskar om sexuellt beteende och spridningen av sexuellt överförda infektioner. Hon är styrelseledamot i RFSU Stockholm.

Gabriella Håkansson är författare och kulturjournalist. Medverkar regelbundet som kritiker och essäist i Dagens Nyheter. Hennes senaste bok, Hjärnmänniskan, kom våren 2007. Är ledamot i RFSU:s förbundsstyrelse sedan 2005.

Pernilla Nigård är kurator på ungdomsmottagningen i Laholm och doktorand på Malmö Högskola, Hälsa och samhälle, där hon forskar om kvinnors aktörskap och hälsa i pornografi-branschen.

Hans Olsson arbetar på RFSU, bland annat med frågor som rör skolans sexualundervisning. Han är utbildad lärare och har också skrivit ungdomsromaner.

Christina Rogala har arbetat på RFSU i 18 år som barnmorska och verksamhetschef på RFSU-kliniken. Nu arbetar hon som seniorrådgivare inom de olika verksamheterna på RFSU.

Olle Waller arbetar på Lafa – Enheten för sexualitet och hälsa i Stockholms län, bland annat med integrationsfrågor, kondomverksamhet och Lafas hemsida som vänder sig till killar. Han har också arbetat med sexualupplysning i TV- programmet Fråga Olle.

RFSU

Riksförbundet För Sexuell Upplysning

Box 4331, 102 67 Stockholm

tel 08-692 07 00

www.rfsu.se

PRODUKTION: RGB GRAFISK PRODUKTION AB. TRYCK: LJUNGBERGS TRYCKERI AB. 2007. ISBN 978-91-85188-01-7

